

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY

**ИНСТИТУТ ПО ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОБСТВЕНОСТ И ТЕХНОЛОГИЧЕН ТРАНСФЕР
„ПРОФ. Д-Р БОРИСЛАВ БОРИСОВ”**

**INSTITUTE OF INTELLECTUAL PROPERTY AND TECHNOLOGY TRANSFER
“PROF. DR. BORISLAV BORISOV”**

СПИСАНИЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОБСТВЕНОСТ И БИЗНЕС

INTELLECTUAL PROPERTY AND BUSINESS MAGAZINE

БРОЙ 8 / 2025

ISSUE 8 / 2025

СОФИЯ, 2025

SOFIA, 2025

Списание „Интелектуална собственост и бизнес“ е професионално и научно издание на Института по интелектуална собственост и технологичен трансфер на УНСС.

Списание то е с отворен достъп. Издава се в 2 броя годишно на хартия и публикува информация за актуални регламенти в областта на интелектуалната собственост, резултати от научни изследвания, посветени на съвременни проблеми в областта на интелектуалната собственост и материали, свързани с бизнеса с интелектуална собственост.

Материалите и статиите в списанието са на български и английски езици и се оценяват за публикация от редакционна колегия и избрани рецензенти при анонимно рецензиране.

Авторите на научни статии, становища и интервюта декларират оригиналност и достоверност на представените позиции и изразяват личното им мнение по дискутираните въпроси.

The magazine "Intellectual Property and Business" is a professional and scientific published edition of the Institute for Intellectual Property and Technology Transfer of UNWE.

The magazine is open access. It is published twice a year on paper and publishes information on current regulations in the field of intellectual property, research results on current issues in the field of intellectual property and materials related to the intellectual property business.

The materials and articles in the magazine are in Bulgarian and English and are evaluated for publication by an editorial board and selected reviewers under blind review.

The authors of scientific articles, opinions and interviews declare the originality and authenticity of the presented positions and express their personal opinion on the issues discussed.

Отговорен редактор: Iskren Konstantinov / *Responsible editor: Iskren Konstantinov*

Печат: ИК „ЗИП“ ЕООД / *„Publishing house ZIP“ Ltd.*

Адрес: София 1700

Address: Sofia 1700

Студентски град „Христо Ботев“

Hristo Botev Student City

УНСС, Институт по интелектуална собственост
и технологичен трансфер проф. д-р Б. Борисов

UNWE, Institute of

*Intellectual Property and Technology
Transfer Prof. Dr. B. Borisov*

Tel.: (+359 2) 81 95 397

Email: centerip@unwe.bg / [www.https://iipptt.unwe.bg/](https://iipptt.unwe.bg/)

ИНДЕКСИРАНЕ: СЕООЛ

ISSN: 2815 – 3464

Редакционната колегия не носи отговорност за оригиналността на публикуваните статии и изказаните мнения и становища в интервюта. / The editorial board is not responsible for the originality of the published articles and the opinions and views expressed in the interviews.

Редакционна колегия

Национален състав:

проф. д.н. Мария МАРКОВА – председател на редакционната колегия, УНСС, Бизнес факултет, катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“

проф.д.н. Живко ДРАГАНОВ – член на редакционната колегия, УНСС, катедра "Международно право и право на ЕС" на Юридически факултет

доц. д-р Димитър БЛАГОЕВ – член на редакционната колегия, УНСС, Бизнес факултет, катедра „Индустиален бизнес“

доц. д-р Николай КРУШКОВ – член на редакционната колегия, УНСС, Бизнес факултет, катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“

Международен състав:

Prof. Laurent MANDERIEUX, Head of European IP Teachers' Network (EIPTN), Bocconi University, ITALY

Petra HAUPTFELD-GÖLLNER, University of Applied Sciences Burgenland, AUSTRIA

Dr. Carlos R. MORALES, Tarrant County College –TCC Connect Campus, USA

Dr. Ioannis KIKKIS, WIPO Expert

Editorial Board

National Council:

Prof. D.Sc. Maria MARKOVA – Chairman of the Editorial board (UNWE), Business faculty, Department of Intellectual Property and Technology Transfer

Prof. D.Sc. Jivko DRAGANOV – member of the Editorial board, Department of International law and law of EU, Faculty of Law (UNWE)

Assoc. Prof. Dr. Dimitar BLAGOEV – member of the Editorial board, Business Faculty, Department “Industrial business” (UNWE)

Assoc. Prof. Dr. Nikolay KRUSHKOV – member of the Editorial board, Business Faculty, Department of Intellectual Property and Technology Transfer (UNWE)

International Council: UNSS

Prof. Laurent MANDERIEUX, Chair, European IP Teachers’ Network (EIP TN), Bocconi University, ITALY

Petra HAUPTFELD-GÖLLNER, University of Applied Sciences Burgenland, AUSTRIA

Dr. Carlos R. MORALES, Tarrant County College –TCC Connect Campus, USA

Dr. Ioannis KIKKIS, WIPO Expert

Към уважаемите читатели и автори на сп. “Интелектуална собственост и бизнес” при УНСС:

Списание “Интелектуална собственост и бизнес” приема само оригинални авторски разработки, които не са публикувани вече или не са подадени едновременно за публикуване на друго място.

Редакцията извършва електронна проверка за уникалност на представените за публикуване разработки.

Списание “Интелектуална собственост и бизнес” прави публично достояние част от най-добрите теоретични, методически и приложни изследвания на преподавателите и докторантите от Университета за национално и световно стопанство, както и на автори от други български и чуждестранни университети и научни организации. На страниците на списанието можете да намерите статии, които осветляват и предлагат решения на важни проблеми в областта на интелектуалната собственост; обогатяват дискусиите по най-новите теории, подходи и методи и предлагат алтернативни решения и други.

Правилата за публикационна етика на списание „Интелектуална собственост и бизнес“ отразяват принципите, заложи в „Кодекса за поведение, насоки и добри практики на Редакторите на издания“ (COPE) и във вътрешнонормативните документи на УНСС. Правилата регламентират цялостата работа по подбор, научна и професионална редакция на предложените и включени статии и материали в списание „Интелектуална собственост и бизнес“. Тези правила посочват също така стандартите за очакваното етично поведение на всички участници в процеса на публикуване: автори, редактори и рецензенти.

To the respected readers and authors of the magazine "Intellectual Property and Business" at UNSS:

The magazine "Intellectual Property and Business" accepts only original author's work that has not already been published or has not been simultaneously submitted for publication elsewhere.

The editors carry out an electronic check for the uniqueness of the developments submitted for publication.

The magazine "Intellectual Property and Business" makes public some of the best theoretical, methodological and applied research of the teachers and phd students from the University of National and World Economy, as well as by authors from other Bulgarian and foreign universities and scientific organizations. In the pages of the magazine you can find articles: examine and offer solutions to important problems in the field of intellectual property; enrich discussions on the latest theories, approaches and methods and offer alternative solutions, etc.

The publication ethics rules of the magazine "Intellectual Property and Business" reflect the principles laid down in the "Code of Conduct, Guidelines and Good Practices of Publication Editors" (COPE) and in the internal normative documents of the UNWE. The rules regulate the overall work on selection, scientific and professional editing of the proposed and included articles and materials in the magazine "Intellectual Property and Business". These rules also state the standards for expected ethical behavior of all participants in the publication process: authors, editors and reviewers.

СЪДЪРЖАНИЕ

Преглед на актуалната регламентация и информация в областта на интелектуалната собственост, съставител: Искрен Константинов	8
Глобалният преход към икономика, основана на нематериални активи: емпиричен анализ по данни на WIPO и оценка на позицията на България, Бойко Бонев	19
Произведенията на литературата и изкуствата като творческа и нематериална същност, Мехти Меликов	75
Екосистема на образователни продукти за висшето образование в дигитална среда, Даниела Цветкова, Полина Стоянова	110
Индустриалната собственост в България от 1921 до 1950 г., Искрен Константинов	137

CONTENTS

Review of the Current Regulations and Information in the Field of Intellectual Property, compiler: Iskren Konstantinov.....	14
The global transition toward an intangible asset–based economy: an empirical analysis using WIPO data and an assessment of Bulgaria’s position, Boyko Bonev	49
The creative and intangible nature of works of literature and arts, Mehti Melikov	94
Ecosystem of educational products for higher education in a digital environment, Daniela Tzvetkova, Polina Stoyanov	124
The industrial property in Bulgaria from 1921 until 1950, Iskren Konstantinov	157

ПРЕГЛЕД НА АКТУАЛНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ И ИНФОРМАЦИЯ В ОБЛАСТТА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОБСТВЕНОСТ

АВТОРСКО ПРАВО И СРОДНИ ПРАВА

Генеративния изкуствен интелект и авторските права: Европейската регулация влиза в сила

През август 2025 г. влезоха в сила ключови разпоредби на Европейския закон за изкуствен интелект (EU AI Act), които имат преки последствия за защитата на авторските права при развитието на генеративни AI модели. Тези задължения на доставчиците на GPAI (General-Purpose Artificial Intelligence) модели изискват от тях пълното съответствие с европейското авторско право при обучение на техните системи.

Това законодателство идва в контекста на растящ брой съдебни спорове по цял свят, във връзка с предполагащото нарушаване на авторски права при обучението на AI модели. През юни 2025 г., делото Getty Images (US) Inc v Stability AI Ltd, което е едно от най-значимите по този въпрос, тръгна в съда във Великобритания. В делото се твърди, че Stability AI е изтеглила и съхранила незаконно милиони авторски произведения от Getty Images, на своите сървъри в Великобритания по време на обучението и разработването на Stable Diffusion.

През септември 2025 г., AI компанията Anthropic се съгласи да плати 1,5 милиарда долара за решаване на американски иск по авторскоправен въпрос, внесен от автори, които твърдят, че Anthropic е изтеглила незаконно около 465 000 книги и други текстове от "пиратски уебсайтове" без разрешение, за да тренира своя AI модел Claude. Това е едно от най-големите споразумения свързани с авторските права при разработка на AI модели.

Европейската комисия разпознава дилемата, пред която стои регулаторната система. От една страна, авторското право изисква защита на произведенията. От друга страна, глобалната конкуренция между национални AI регулации създава напрежение и необходимост от балансирането на авторскоправните регулации, за да се гарантира конкурентоспособност на европейските AI компании. Тази напрегната динамика остава едно от най-сложните предизвикателства за европейската регулаторна среда през 2025 г.

Източник: EU AI Act (законодателни разпоредби, влезли в сила август 2025), Getty Images v Stability AI Ltd (юни 2025), Anthropic уреждане (септември 2025)

Италиански власти разширяват блокирането на пиратско съдържание чрез Piracy Shield

През септември 2025 г., Италианската комисия за регулиране на комуникациите издаде преработени правила, разширяващи обхвата на динамични забранителни разпореджания чрез платформата Piracy Shield. Новите правила позволяват на носителите на права да поискат бързо блокиране на съдържание нарушаващо техните права, обхващащо широк диапазон от доставчици на услуги, включително виртуални частни мрежи (VPN) и търсачки.

Платформата Piracy Shield беше създадена като технологично решение за бързо отстраняване на пиратско съдържание при създаването му. Разширението на обхвата на платформата означава, че имащите права могат да действат по-бързо срещу нарушавателите.

Това развитие отразява растящото желание на европейските страни да намерят баланс между защитата на авторските права и налагането на цифровите услуги, като същевременно се опитват да не дестабилизира цялостта на интернет средата или инфраструктурата на доставчиците на услуги.

Източник: Италианската комисия за регулиране на комуникациите

Нови законодателни развития в защитата на авторските права в цифровата среда

През октомври 2025 г., Европейският съюз утвърди първия набор от правила, който експлицитно регулира авторството върху произведения, създадени с помощ на изкуствен интелект. Новото законодателство влизащо в сила на 10 октомври 2025 г., решава ключовия въпрос: кой има авторските права върху произведение, генерирано от AI система?

Според новите правила, авторството на AI-генерирани произведения остава предмет на национални закони, но с яснота, че чистите AI-генерирани резултати могат да не получат авторско право, ако нямат достатъчен човешки творчески принос. Това означава, че ако човек използва AI система и значително редактира или модифицира резултата, могат да възникнат авторски права.

Тази разпоредба идва в контекста на растящ брой спорове, като например случаят на Mumsnet срещу OpenAI, който остава висящ в британския съд. Mumsnet твърди, че OpenAI незаконно е използвала съдържанието на нейния уебсайт без разрешение за обучение на AI модели, въпреки че Mumsnet изрично е забранила такава дейност в своите условия на ползване.

Източник: EU законодателство октомври 2025, правила на авторското право при AI, британски съд (Mumsnet v OpenAI)

ИНДУСТРИАЛНА СОБСТВЕНОСТ

ЕС въвежда нов режим за регистрация и защита на географските указания за занаятчийски и промишлени продукти

От 1 декември 2025 г. в Европейския съюз влезе в сила новият режим за регистрация и защита на географските указания за занаятчийски и промишлени продукти, въведен с Регламент (ЕС) 2023/2411. Чрез него за първи път се създава единна европейска система, която осигурява ниво на закрила, съпоставимо с вече утвърдения режим за селскостопански продукти, вина и спиртни напитки.

Новата система позволява на производителите на традиционни изделия – като стъкло, порцелан, ножарски изделия, керамика и други промишлени и занаятчийски продукти – да регистрират наименованията си като географски указания, валидни на територията на целия ЕС и извън него. Регистрацията се осъществява в две фази: първо пред национално компетентно ведомство, което проверява заявката, организира евентуална опозиционна процедура и я препраща към Службата на ЕС за интелектуална собственост (EUIPO), която взема окончателното решение за вписване в европейския регистър.

Режимът предвижда задължителна продуктова спецификация, включваща наименованието, производствения процес и географския район на произход, както и ключова роля за групите производители в управлението, актуализирането и защитата на регистрираните указания. Съществуващите национални географски указания за занаятчийски и промишлени продукти подлежат на привеждане към новия режим в едногодишен преходен период до декември 2026 г., което изисква адаптиране на

националното законодателство, включително изменения в българския Закон за марките и географските означения.

Източник: Патентно ведомство на Република България

WIPO представи eMadrid: нова платформа за управление на международни търговски марки

През август 2025 г., Световната организация по интелектуална собственост (WIPO) обяви, че новата платформа eMadrid, която беше в бета тестване, ще стане стандартната среда за управление на международните търговски марки започвайки през септември 2025 г. Това представлява голяма актуализация на Мадридската система, която е най-използваната система в света за международна регистрация на търговски марки.

eMadrid е по-опростена и по-интуитивна от предходната платформа. Трансакциите са значително по-бързи, процесите са по-прозрачни. Платформата е разработена, за да намали административното натоварване на заявителите и да ускори обработката на заявления.

През юли 2025 г., WIPO също издаде актуализирани индивидуални такси за няколко юрисдикции, включително Сингапур, Корея, Индия и Зимбабве. Например, Сингапур увеличи таксите както за подаване, така и за подновяване, докато Корея намали своите такси. Тези промени изместват динамиката на разходите за международна регистрация, особено за корпорации опериращи в множество юрисдикции.

Източник: WIPO

EUIPO издаде актуализирани Насоки за търговски марки и дизайни в 23 езика

През септември 2025 г., Службата на Европейския съюз за интелектуална собственост (EUIPO) издаде актуализирани Насоки за търговски марки и дизайни в 23 официални езика на ЕС. Това бе първата комплексна актуализация от правила на ЕС във връзка с първата фаза на законодателната реформа на промишлените дизайни, която влезе в сила на 1 май 2025 г.

Актуализираните насоки включват подробни обяснения на новите разпоредби, касаещи разширените дефиниции на дизайн и продукт, условията за видимост,

премахването на единството на класа и др. За първи път насоките включват примери на виртуални дизайни, включително тези в метавселената.

Източник: EUIPO, септември 2025

USPTO премахва над 52 000 фалшиви заявки за търговски марки след административни санкции

През август 2025 г. Службата за патенти и търговски марки на САЩ (USPTO) издаде решение за налагане на административни санкции срещу чуждестранна фирма след дългогодишно производство по санкциониране. С решението бяха заличени (отхвърлени) повече от 52 000 заявки за търговски марки, свързани с фирмата, тъй като USPTO установи, че заявките са „непоправимо опорочени, тъй като съдържат съществено невярна информация“.

Това действие е едно от най-мощните масови прекратявания на заявки за търговски марки в историята на USPTO и отразява нарастващото внимание на американския орган по интелектуална собственост към злоумишлените (измамни) заявки. Действието подчертава значението на проверката и интегритета на данните при международно подаване на заявки за търговски марки.

През юли 2025 г. Върховният съд на Испания също издаде решение, което позволява едновременната регистрация на омонимни географски означения от множество държави – в конкретния случай перуанско и чилийско „писко“ (pisco). Решението позволи на двете страни да регистрират своите географски означения с ясни пояснителни обозначения, за да се предотврати заблуда на потребителите.

Източник: USPTO

Световните тенденции при заявките за търговски марки показват забавяне, докато активността при промишления дизайн нараства

Според данни, публикувани през ноември 2025 г. от СОИС (WIPO) в нейния доклад „Световни показатели за интелектуална собственост“ за 2025 г., глобалната активност при търговските марки показва стабилизиране през 2024 г. Общият брой на класовете в заявките

за търговски марки е намалял с 0,1%, отбелязвайки лек спад, докато заявките за промишлен дизайн са нараснали с 2,6%, а заявките за патенти – с 4,9%.

През 2024 г. по Мадридската система за международна регистрация на търговски марки са получени приблизително 65 000 международни заявки, което е ръст от 1,2%. Международната система е получила около 452 889 посочвания (designations), отбелязвайки ръст от 1,1% спрямо предходната година.

Тази тенденция предполага, че пазарът на търговски марки в развитите икономики достига насищане, докато бързо развиващите се пазари продължават да показват ръст в някои сегменти. Интересно е, че активността при промишления дизайн расте по-бързо от тази при търговските марки и други видове обекти на интелектуална собственост, което подсказва за изместване на фокуса към промишления дизайн като средство за защита на иновативни продукти.

Източник: WIPO – World Intellectual Property Indicators 2025

Съставител: Искрен Константинов

REVIEW OF THE CURRENT REGULATIONS AND INFORMATION IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY

COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

Generative Artificial Intelligence and Copyright: European Regulation Enters into Force

In August 2025, key provisions of the European Artificial Intelligence Act (EU AI Act) entered into force, which have direct implications for copyright protection in the development of generative AI models. These obligations for providers of GPAI (General-Purpose Artificial Intelligence) models require full compliance with European copyright law when training their systems.

This legislation comes in the context of a growing number of legal proceedings worldwide concerning alleged copyright infringement in the training of AI models. In June 2025, the case *Getty Images (US) Inc v Stability AI Ltd*, one of the most significant on this issue, commenced in the UK courts. The case alleges that Stability AI unlawfully downloaded and stored millions of copyright-protected works sourced from Getty Images on its servers in the United Kingdom during the training and development of Stable Diffusion, and that the company violated the right of communication to the public.

In September 2025, AI company Anthropic agreed to pay \$1.5 billion to settle a US copyright lawsuit brought by authors who claimed that Anthropic unlawfully downloaded approximately 465,000 books and other texts from "piracy websites" without permission to train its AI model Claude. This is one of the largest settlements related to AI model copyright issues.

The European Commission recognizes the dilemma facing the regulatory system. On one hand, copyright requires protection of creative works. On the other hand, global competition among national AI regulations creates pressure to moderate strict copyright requirements to ensure the competitiveness of European AI companies. This tense dynamic remains one of the most complex challenges for the European IP regulatory environment in 2025.

Source: EU AI Act (legislative provisions entering into force August 2025), Getty Images v Stability AI Ltd (June 2025), Anthropic settlement (September 2025)

Italian Authorities Expand Rapid Blocking of Pirated Content through Piracy Shield

In September 2025, the Italian Communications Regulatory Authority issued revised rules expanding the scope of dynamic injunctions under the Piracy Shield platform. The new rules allow all rights holders of live and audiovisual content to request rapid blocking of infringing material, covering a wide range of service providers, including virtual private networks (VPNs) and search engines.

The Piracy Shield platform was created as a technological solution for rapid removal of pirated content upon its production. The expansion of the platform's scope means that rights holders can act more quickly and broadly against infringers, including identity-masking services and search engines that may provide access to pirated content.

This development reflects the growing desire of European member states to find a balance between copyright protection and enforcement in digital services, while attempting not to destabilize internet integrity or service provider infrastructure.

Source: Italian Communications Regulatory Authority, 2025

New Legislative Developments in Copyright Protection in the Digital Environment

In October 2025, the European Union approved the first set of rules that explicitly regulate authorship of works created with the help of artificial intelligence. The new legislation, entering into force on October 10, 2025, addresses the key question: who holds the copyright to a work generated by an AI system?

According to the new rules, authorship of AI-generated works remains subject to national laws, but with clarity that purely AI-generated outputs may not receive copyright protection if they lack sufficient human creative contribution. This means that if a person uses an AI system and significantly edits or modifies the output, they may receive copyright protection.

This provision comes in the context of a growing number of disputes, such as the case of Mumsnet versus OpenAI, which remains pending in British courts. Mumsnet claims that OpenAI unlawfully "scraped" content from its website without permission to train AI models, despite Mumsnet explicitly prohibiting such activity in its terms of use.

Source: EU legislation October 2025, copyright rules for AI, British court (Mumsnet v OpenAI)

INDUSTRIAL PROPERTY

EU introduces new regime for the registration and protection of geographical indications for craft and industrial products

As of 1 December 2025, the new regime for the registration and protection of geographical indications for craft and industrial products in the European Union, established by Regulation (EU) 2023/2411, has entered into force. Through this instrument, a unified European system is created for the first time, providing a level of protection comparable to the already established regime for agricultural products, wines and spirits.

The new system allows producers of traditional goods – such as glass, porcelain, cutlery, ceramics and other industrial and craft products – to register their names as geographical indications valid throughout the EU and beyond. Registration takes place in two stages: first before the competent national authority, which examines the application, organises any opposition procedure and forwards it to the European Union Intellectual Property Office (EUIPO), which takes the final decision on entry into the European register.

The regime provides for a mandatory product specification including the name, production process and geographical area of origin, as well as a key role for producer groups in the management, updating and enforcement of the registered indications. Existing national geographical indications for craft and industrial products must be aligned with the new regime within a one-year transitional period until December 2026, which requires adaptations of national legislation, including amendments to the Bulgarian Law on Marks and Geographical Indications.

Source: Patent Office of the Republic of Bulgaria.

WIPO Introduced eMadrid: New Platform for Managing International Trademarks

In August 2025, the World Intellectual Property Organization (WIPO) announced that the new eMadrid platform, which had been in beta testing, would become the standard environment for managing international trademarks beginning in September 2025. This represents a major upgrade to the Madrid System, the world's most widely used system for international trademark registration.

eMadrid is more streamlined and intuitive than the previous platform. Transactions are significantly faster, processes are more transparent, and pilot users report that managing

international trademark applications has become much more efficient. The platform was designed to reduce the administrative burden on applicants and accelerate application processing.

In July 2025, WIPO also issued updated individual fees for several jurisdictions, including Singapore, Korea, India, and Zimbabwe. For example, Singapore increased fees for both filing and renewal, while Korea reduced its fees. These changes shift the cost dynamics of international trademark registration, particularly for corporations operating in multiple jurisdictions.

Source: WIPO

European Offices Issue Updated Guidelines for Trademarks and Designs in 23 Languages

In September 2025, the European Union Intellectual Property Office (EUIPO) issued updated Guidelines for Trademarks and Designs in 23 official EU languages. This development was marked as the first comprehensive update of EU rules in connection with the first phase of the legislative reform on industrial designs, which entered into force on May 1, 2025.

The updated guidelines include detailed explanations of the new provisions concerning expanded definitions of design and product, visibility conditions, removal of unity of class, as well as procedures for design validation. For the first time, the guidelines include examples of virtual designs, including those in the metaverse.

Additionally, the guidelines contain new sections on 3D printing and protection against counterfeit goods in transit, as well as revised fee schedules. The publication of the guidelines in all 23 languages means that people holding positions in European member states have equal access to information for managing their design registrations.

Source: EUIPO, September 2025

USPTO Removes Over 52,000 Fraudulent Trademark Applications Following Administrative Sanctions

In August 2025, the United States Patent and Trademark Office (USPTO) issued a decision imposing administrative sanctions against a foreign filing firm following years of sanctions proceedings. The decision struck down more than 52,000 trademark applications and registrations associated with the firm, as USPTO determined that the applications were "fatally defective because they contain materially false information."

This action is one of the largest mass removals of trademark applications in USPTO history and reflects the American IP authority's growing attention to fraudulent filings and fraud. The action underscores the importance of data verification and integrity when filing trademark applications internationally.

In July 2025, the Spanish Supreme Court also issued a decision allowing simultaneous registration of homonymous geographical indications from multiple countries – in this case, Peruvian and Chilean pisco. The decision allowed both countries to register their geographical indications with clear qualifiers to prevent consumer confusion.

Source: USPTO

Global Trends in Trademark Applications Show Slowdown While Design Activity Grew

According to data published in November 2025 by WIPO in its World Intellectual Property Indicators (WIPI) report for 2025, global activity in trademarks showed stabilization in 2024. Total trademark application class counts decreased by 0.1%, marking a slight decline, while design applications grew by 2.6% and patent applications grew by 4.9%.

In 2024, the Madrid System for international trademark registration received approximately 65,000 international trademark applications, growing by 1.2%. The international system received about 452,889 designations, growing by 1.1% compared to the previous year.

This trend suggests that the trademark market in developed economies is reaching saturation, while rapidly developing markets continue to show growth in some segments. Interestingly, design activity grew faster than trademarks and other IP types, suggesting a shift in attention toward industrial design as a means of protecting innovative products.

Source: WIPO – World Intellectual Property Indicators 2025

Compiler: Iskren Konstantinov

ГЛОБАЛНИЯТ ПРЕХОД КЪМ ИКОНОМИКА, ОСНОВАНА НА НЕМАТЕРИАЛНИ АКТИВИ: ЕМПИРИЧЕН АНАЛИЗ ПО ДАННИ НА WIPO И ОЦЕНКА НА ПОЗИЦИЯТА НА БЪЛГАРИЯ¹

Бойко Бонев²

Резюме

Настоящият доклад анализира ключовите тенденции, представени в World Intangible Investment Highlights 2025, като проследява глобалната трансформация към икономика, основана на знания, иновации и нематериални активи. Разгледани са ускореният растеж на нематериалните инвестиции, тяхната устойчивост при икономически сътресения, увеличаващият се дял на нематериалните активи в БВП, водещите позиции на САЩ и бързото издигане на Индия, доминиращата роля на софтуера и данните, както и универсалният характер на изкуствения интелект като технологичен катализатор.

В доклада е включен и разширен анализ на глобалната патентна активност, който допълва и емпирично потвърждава процеса на преразпределение на иновационния капацитет. Данните от WIPO показват рекорден брой подадени патентни заявки в периода 2011-2022 г., като Китай генерира почти половината от всички заявки в света и утвърждава водещата роля на Азия в глобалната иновационна екосистема. Паралелно с това Европа и САЩ отбелязват относителен спад в глобалния дял на патентни заявки, което подчертава необходимостта от засилване на инвестициите в научноизследователска и развойна дейност.

Специално внимание е отделено на България, чиято патентна активност остава ниска както в абсолютни стойности, така и на глава от населението. Липсата на устойчив иновационен капацитет, слабата връзка между университетите и бизнеса и

¹ Концептуалната основа на настоящата научна разработка се формира в рамките на лекционния курс на проф. Мария Маркова (Prof. Maria Markova, UNWE, D.Sc., Master in Law, Patent Attorney for BPO, EUIPO and WIPO) по дисциплината „Световна система на интелектуалната собственост“, преподавана в Катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“ към Бизнес факултета на Университета за национално и световно стопанство (УНСС).

² Бойко Бонев е студент в магистърската програма „Интелектуална собственост и творчески индустрии“, осъществявана от Катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“ към Бизнес факултета на Университета за национално и световно стопанство (УНСС).

ограничената комерсиализация на научните резултати очертават необходимост от стратегически реформи и фокусирани инвестиции в нематериални активи, R&D инфраструктура и човешки капитал.

Целта на доклада е да представи системна интерпретация на процесите, които формират икономиката на XXI век, като подчертае значението на ефективното управление, създаване и защита на нематериални активи за устойчив растеж, конкурентоспособност и иновации.

Ключови думи: нематериални активи, интелектуална собственост, иновации, патенти, глобални тенденции, икономика на знанието

JEL: O30, O34, O40, L50, M20, K10

Въведение

В условията на бързо променяща се глобална икономическа среда нематериалните активи заемат все по-централно място в създаването на стойност, конкурентоспособност и дългосрочна икономическа устойчивост. *World Intangible Investment Highlights 2025* очертава ключови тенденции, които показват прехода от материална към когнитивна икономика, в която знанията, технологиите, данните, софтуерът и интелектуалната собственост функционират като стратегически ресурси. Разбирането на тази трансформация е от съществено значение както за научните изследвания, така и за публичните политики и бизнес практиките.

Докладът представя седем системно свързани направления на развитие -ускорения растеж на нематериалните инвестиции, тяхната устойчивост в условията на кризи, увеличаващият се дял на нематериалните активи в глобалния БВП, водещата роля на Съединените щати, динамичното издигане на Индия, доминацията на софтуера и данните и универсалният характер на изкуствения интелект като технологична платформа. Допълнително, разширеният анализ на патентната активност в периода 2011-2022 г. предоставя емпирична основа за оценка на глобалните иновационни процеси. Рекордният брой подадени патентни заявки и рязкото увеличаване на дела на Азия -водена от Китай - потвърждават фундаменталното значение на интелектуалната собственост като основен показател за инвестиции в знания, R&D и технологично развитие.

На този фон България заема специфично място -страната демонстрира ниска патентна активност, ограничена комерсиализация на научните резултати и слаба връзка между академичната и индустриалната сфери. Това подчертава необходимостта от стратегически подход към изграждане и управление на национален нематериален капитал и от засилване на инвестициите в иновации, научноизследователска дейност и човешки ресурси.

Обект на изследването в настоящия доклад е глобалната система на нематериалните активи и механизмите за създаване, управление и измерване на интелектуалния капитал.

Предмет на изследването са ключовите тенденции, структурни промени и емпирични показатели, свързани с инвестициите в нематериални активи, включително патентната активност като индикатор за иновационен капацитет на държавите.

Целта на доклада е да анализира основните тенденции, представени от WIPO, да изведе закономерности в развитието на нематериалната икономика и да оцени позиционирането на България в глобалния контекст. Чрез критически и интердисциплинарен подход докладът цели да предложи по-задълбочено разбиране за ролята на интелектуалната собственост и да очертае факторите, които формират съвременната икономика на знанието.

Методологията на изследването включва интердисциплинарен анализ, съчетаващ икономическа теория, теория на интелектуалната собственост, сравнителен подход, емпиричен анализ на статистически данни на WIPO и системна интерпретация на глобалните тенденции.

Изследователската теза защитава разбирането, че нематериалните активи - включително интелектуалната собственост, софтуерът, данните, организационните знания и човешкият капитал - представляват структурен двигател на икономическия растеж и че способността на държавите да управляват тези активи определя тяхната конкурентоспособност в глобалната икономика. Патентната активност, като измерим компонент на интелектуалната собственост, се разглежда като индикатор за иновационен потенциал и икономическа зрялост.

Апробация - Аналитичните изводи в доклада са съобразени с официалните данни на WIPO, които са общопризнат стандарт в оценяването на глобалните иновационни процеси. Представените интерпретации са приложими за академични, управленски и политически цели, като осигуряват теоретична и практическа рамка за анализ на нематериалните инвестиции и патентната активност както на международно, така и на национално ниво.

1. Разбиране на нематериалните активи

Понятието „нематериални активи“ на пръв поглед изглежда противоинтуитивно. В продължение на векове богатството и продуктивността са били свързвани с материални притежания- сгради, превозни средства, машини и земя. Те са били символите на власт и стабилност. Въпреки това докладът *World Intangible Investment Highlights 2025* преосмисля същността на стойността, като утвърждава, че истинските двигатели на растежа през XXI век са активите, които не могат да бъдат физически докоснати.³ Нематериалните активи включват софтуер, бази данни, научноизследователска и развойна дейност (R&D), брандинг, дизайн и организационни знания. Те съществуват извън физическата реалност, но са абсолютно незаменими за съвременната икономика.

Според доклада нематериалните активи не представляват просто нов инвестиционен клас- те въплъщават промяна в начина, по който се създава стойност. За разлика от материалните активи, които се амортизират с времето, нематериалните често повишават стойността си с разрастването си. Машината се износва, но една добре проектирана дигитална платформа или алгоритъм става по-ценен с разширяването на потребителската база. Силен бранд се засилва с укрепването на потребителската лоялност. Обширна база данни придобива полезност с натрупването на информация. Именно тази присъща омащабируемост прави нематериалните активи преобразяващи.

Разсъждавайки върху това, осъзнаваме колко дълбоко нематериалните фактори влияят върху ежедневието. Всеки път, когато използваме търсачка, разчитаме на алгоритмична прецизност- нематериален актив, усъвършенстван с години изследвания и машинно обучение. Покупателните ни решения са повлияни от дизайна и идентичността на марките, и двете нематериални, но с осезаем ефект. Дори в рамките на организациите продуктивността се поддържа чрез културна сплотеност, лидерски системи и процеси на иновации- форми на организационен капитал, които трудно се измерват, но имат решаващо значение.

³ World Intangible Investment Highlights 2025. (2025). World Intangible Investment Highlights 2025. [online] Available at: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights-2025/en/world-intangible-investment-highlights-2025.html>.

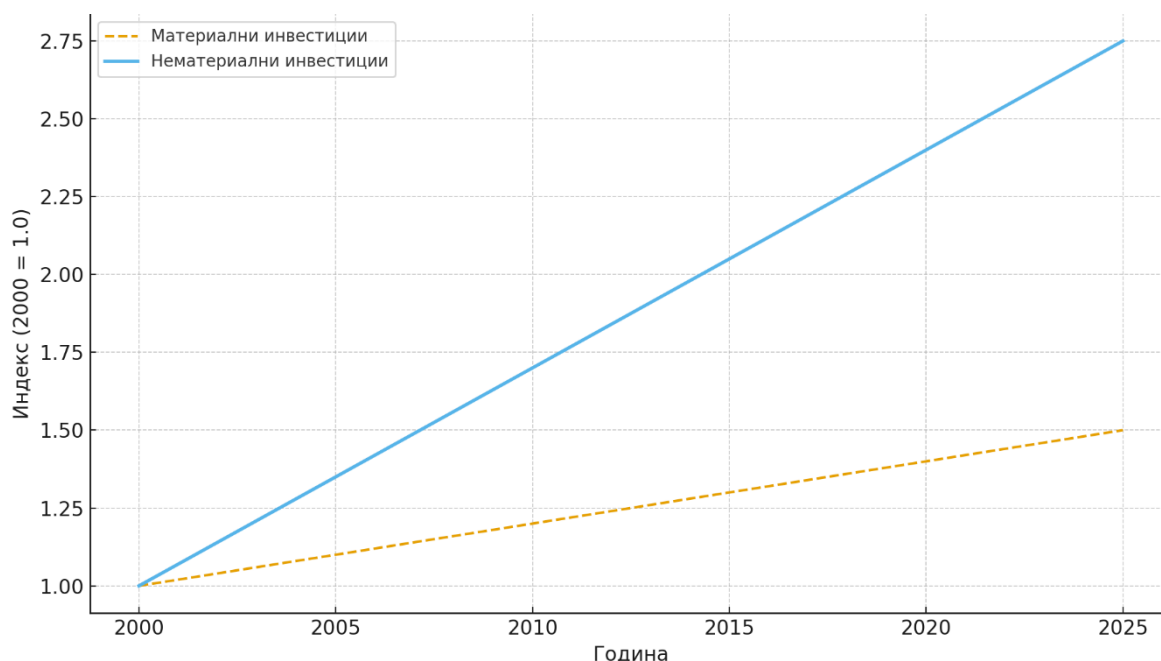
Докладът на **WIPO (2025)** подчертава и ефекта на „преливане“ при нематериалните инвестиции⁴. Генерираното чрез R&D знание рядко остава ограничено в рамките на една компания, то се разпространява между отрасли и държави. Инвестициите на правителствата в образование, изграждат човешки капитал, който захранва цели икономики. Тази способност за разпространение обяснява разрастващия ефект на нематериалния капитал, той създава екосистеми на иновации, а не изолирани успехи.

Все пак нематериалните активи пораждат и сериозни предизвикателства. Те трудно се поддават на количествено измерване и често остават извън балансовите отчети, структурирани по индустриални стандарти. Финансирането им е проблематично, тъй като традиционните банки предпочитат осезаеми обезпечения пред интелектуална собственост или данни. В резултат на това най-ценните ресурси на нашето време остават недооценени в счетоводството, това се превръща в парадокс, който изисква преосмисляне.

Следователно разбирането на нематериалната стойност предполага когнитивно пренастройване. Стойността вече не може да бъде ограничена до онова, което е измеримо или физическо, тя трябва да се възприема като нещо, което расте чрез взаимодействие и креативност. За политиците това означава необходимост от нови рамки за измерване и защита. Защото за някои личният капитал се крие не в притежанията, а в натрупаното знание, адаптивност и иновативност, онези нематериални умения, които определят устойчивостта и възможностите в постиндустриалния свят.

⁴ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

2. НЕМАТЕРИАЛНИТЕ АКТИВИ ИЗПРЕВАРВАТ МАТЕРИАЛНИТЕ

Фигура 1: Глобален растеж на нематериалните спрямо материалните инвестиции (2000-2025)

Източник: Съставена от автора

Едно от най-показателните наблюдения в доклада *World Intangible Investment Highlights 2025* е скоростта, с която инвестициите в нематериални активи надхвърлят тези в материални след глобалната финансова криза от 2008 г., като растат приблизително 2,7 пъти по-бързо⁵ (фиг. 1). Това не е просто статистическа разлика, а структурна трансформация в начина, по който икономиките разпределят ресурсите си. Индустриалното предположение, че просперитетът произтича от физическо разширяване- повече машини, повече фабрики, повече инфраструктура, става все по-неоснователно. Доказателствата сочат, че икономическата динамика днес се заражда именно в нематериалната сфера: софтуер, дизайн, научни изследвания и интелектуална собственост.

⁵ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

Погледнато ретроспективно, тази еволюция изглежда логична. Материалните активи са ограничени от пространствени и ресурсни фактори, тяхното разширяване изисква време, капитал и труд. Нематериалните, напротив, нямат подобни ограничения. След като една софтуерна платформа или дигитален продукт бъде разработен, той може да достигне милиони потребители при почти нулеви допълнителни разходи. Репутацията на бранда, веднъж изградена, може да се разпространи глобално без нужда от нови фабрики или логистични мрежи. Тази неограничена мащабируемост е основната причина нематериалните активи да нарастват по-бързо от материалните.

Глобализацията и дигитализацията допълнително задълбочават това разделение. С пазарите, свързани чрез дигитални мрежи, пределните разходи за достигане до потребителите рязко намаляват. Компании като *Spotify* или *Netflix* олицетворяват този модел, те не се нуждаят от физическо разширяване, а само от локализация и сървърна мощност. Това представлява нов икономически парадигмат, в който кодът, креативността и свързаността заместват бетона и стоманата като основа на растежа.

Друг фактор, стимулиращ възхода на нематериалното, е доминацията на знание-интензивните индустрии: биотехнологиите, изкуственият интелект и напредналите услуги, които разчитат повече на човешкия интелект, отколкото на машини. Дори традиционни сектори като автомобилостроенето се променят, като стойността вече се концентрира в софтуера и възприятието за марката, а не в материалните компоненти. Тази ерозия на границите между „старите“ и „новите“ индустрии показва, че нематериалното прониква навсякъде.

Тези тенденции променят разбирането за самата инвестиция. Когато решаваме къде да вложим време или ресурси, все по-логично е да инвестираме в нематериални форми на капитал- умения, образование, креативност. За бизнеса това означава приоритет на иновациите, интелектуалната собственост и организационното обучение, а за държавите- инвестиции в научноизследователски екосистеми и дигитална инфраструктура.

Въпреки това доминацията на нематериалното поражда и политически предизвикателства. Счетоводните стандарти, финансовите инструменти и регулаторните рамки все още са ориентирани към материалното и не отразяват реалната стойност на нематериалните активи. Финансовите институции се колебаят да приемат данни или алгоритми като обезпечение, което ограничава финансирането на иновациите. Политиците

са изправени пред спешната задача да адаптират институциите към постматериалната реалност.

В обобщение превъзходството на нематериалните активи не е временна тенденция, а системна промяна и преход от икономика на материалното производство към икономика на интелектуалното съзидание. Бъдещето се гради не върху предмети, а върху идеи, и това осъзнаване затвърждава убеждението, че собствените ни „нематериални компетенции“ – знанието, адаптивността и творчеството, са валутата на растежа на утрешния ден.

3. Нематериалните активи като буфер

Едно от най-впечатляващите заключения в *World Intangible Investment Highlights 2025* е устойчивостта на нематериалните инвестиции по време на икономически кризи. Докладът показва, че докато материалните инвестиции обикновено се свиват рязко при финансови сътресения, пандемии или инфлационни натиски, нематериалните инвестиции запазват стабилност, а понякога дори нарастват.⁶ Тази устойчивост не е случайна, тя произтича от самата природа на нематериалните активи и тяхната дълбока интеграция в съвременните икономически системи.

Пандемията от COVID-19 предоставя ярък пример за това явление. По време на глобалните блокади физическото производство почти замря – фабрики затвориха, логистичните вериги се разпаднаха, строителните проекти спряха. В същото време инвестициите в дигитални платформи, софтуерно развитие и научноизследователска дейност често се засилиха. Организациите ускориха дигиталната си трансформация като стратегия за оцеляване, инвестирайки в дистанционна работа, електронна търговия и облачни системи. Тази адаптивност илюстрира как нематериалните активи функционират като стабилизатор, омекотявайки удара от физическите прекъсвания.

Тази устойчивост се корени в дългосрочната ориентация на нематериалните инвестиции. Когато една компания се ангажира с проект в областта на научните изследвания или дигиталната иновация, тя не може просто да го изостави при спад на пазара, вложените разходи и потенциалът за бъдеща стойност са твърде значителни. По подобен начин

⁶ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

инвестициите в човешки капитал- обучение, образование, развитие на лидерски умения, не могат да бъдат „замразени“ без да се подкопае организационната ефективност. Тези инвестиции поддържат икономическа активност дори когато материалните отрасли се свиват, осигурявайки буфер срещу колебанията на икономическия цикъл.

Тази характеристика е дълбоко обнадеждаваща. Икономики, изградени върху знание и иновации, проявяват по-голяма гъвкавост и адаптивност. Когато фабриките затворят, дигиталните процеси продължават, когато международната търговия се забави, онлайн услугите остават активни. Тази форма на устойчивост надхвърля икономическите измерения, тя защитава поминъка и поддържа социалната свързаност. Опитът от пандемията потвърждава, че обществата с добре изградени дигитални и интелектуални инфраструктури могат да запазят стабилност там, където други се разпадат.

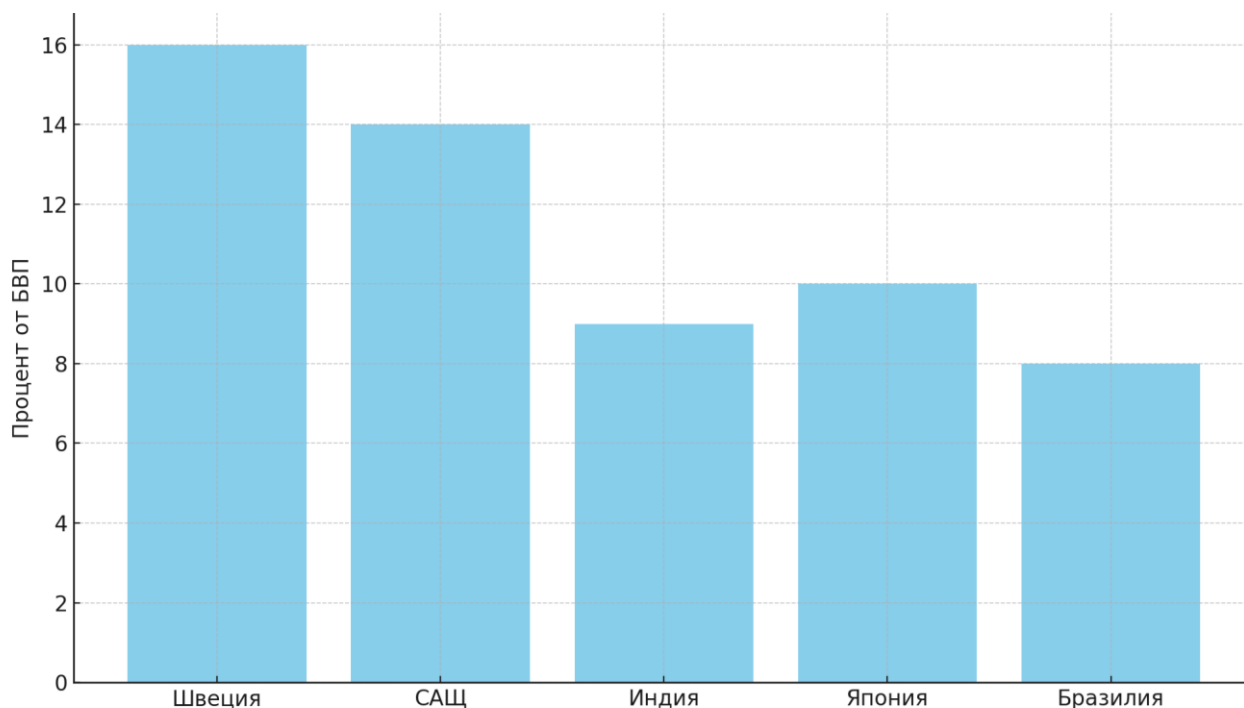
Докладът на *WIPO (2025)* отбелязва, че устойчивостта не е била равномерно разпределена: страните с напреднала нематериална инфраструктура- стабилни дигитални системи, високообразована работна сила и интензивна R&D дейност- се възстановяват по-бързо от онези, зависими от физическо производство. Тази разлика показва, че устойчивостта трябва да бъде целенасочено изградена чрез постоянни инвестиции в нематериални ресурси.⁷

Не по-малко важен е и психологическият аспект. Увереността- както корпоративна, така и потребителска, се засилва, когато иновациите продължават дори в периоди на криза. Компаниите, които не прекъсват своите изследвания и разработки по време на рецесии, изпращат сигнал на оптимизъм, който укрепва пазарите и трудовите отношения. По този начин нематериалните инвестиции не само смекчават материалните загуби, но и поддържат моралната устойчивост на обществото.

В същността си нематериалните активи представляват стабилизираща архитектура на икономиката на XXI век. Те гарантират непрекъснатост, когато материалният капитал спира, осигуряват адаптивност при кризи и поддържат общественото доверие. Този извод надхвърля макроикономиката така както държавите трябва да изградят нематериална устойчивост, така и отделният човек трябва да я култивира чрез знание, креативност и способност, собствената му защита срещу несигурностите на бъдещето.

⁷ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

4. Растящият дял на нематериалните активи в бвп

Фигура 2: Дял на нематериалните инвестиции в БВП по държави (2025)

Източник: Съставена от автора

Едно от най-съществени наблюдения в **World Intangible Investment Highlights 2025** е, че инвестициите в нематериални активи вече са надминали материалните като дял от световния БВП, достигайки приблизително 14%.⁸ Швеция е водеща с впечатляващите 16% от БВП (фиг. 2), генерирани от нематериален капитал. Това не е просто статистическа промяна, а фундаментално реструктуриране на световната икономическа архитектура.

Традиционно икономическият растеж се измерва чрез видими показатели-строителство, индустриално производство и инфраструктурно развитие. Тези осезаеми символи на напредък са били източник на национална гордост и политически приоритет. Въпреки това, докладът показва, че днешният просперитет често е невидим: той се проявява в код, дизайн, интелектуална собственост и организационни иновации. Това са тихите

⁸ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

двигатели на производителността, по-малко забележими, но решаващи за конкурентоспособността.

Доминацията на нематериалните активи поставя под въпрос адекватността на съществуващите системи за измерване. БВП, националните сметки и корпоративните баланси все още са калибрани спрямо индустриалната икономика. Те улавят по-лесно физическото производство, отколкото стойността на софтуера или репутацията на марката. Например организационната култура, един от най-силните фактори за успех, почти никога не се отразява в официалните показатели за стойност. Тази пропаст между измерване и реалност изкривява политическите приоритети и възприятията на инвеститорите. Както подчертава **WIPO (2025)**, адаптирането на статистическите и счетоводните рамки към ерата на нематериалното е една от най-належащите задачи на съвременната икономика.

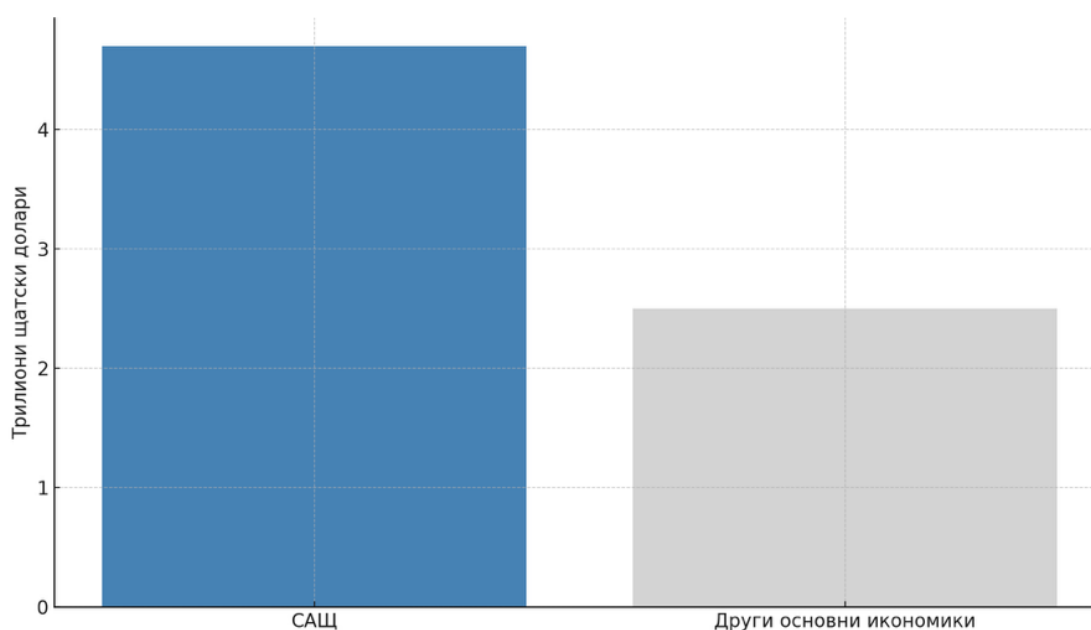
Растящият дял на нематериалните активи също така подчертава международното разминаване. Икономики, които инвестират сериозно в образование, R&D и иновационни екосистеми, като Швеция, Южна Корея и Съединените щати, се развиват значително по-бързо, докато онези, които продължават да залагат на материалния капитал, рискуват стагнация. Лидерството на Швеция, според доклада, е резултат от десетилетия последователни политики: стабилни инвестиции в дигитална инфраструктура, подкрепа за сътрудничество между университети и индустрия, както и високо ниво на обществено доверие. Обратно, държавите, които подценяват човешкия и интелектуалния капитал, вероятно ще изпитват намаляваща възвръщаемост от растежа.

Тази промяна преосмисля представата за богатство. В свят, в който стойността се създава чрез креативност и познание, личният успех зависи по-малко от материалното притежание и повече от интелектуалната гъвкавост. Това осъзнаване е едновременно вдъхновяващо и изискващо: идеите могат да генерират стойност без физически ресурси, но това предполага непрекъснато учене и самоусъвършенстване.

В заключение, нарастващият дял на нематериалните активи в БВП бележи цивилизационен поврат, преход към икономика, основана на знанието, творчеството и данните. За политиките това означава необходимост от преоценка на икономическите индикатори и насочване на инвестициите към образование. За бизнеса, приоритет на интелектуалната собственост и иновациите пред физическото разрастване. Осъзнаването е най-ценният капитал е вътрешен: уменията, прозорливостта и адаптивността.

5. Лидерството на съединените щати в нематериалните инвестиции

Докладът **World Intangible Investment Highlights 2025** определя Съединените щати като безспорния световен лидер в областта на нематериалните инвестиции, възлизащи на приблизително 4,7 трилиона долара годишно (фиг. 3)- почти двойно повече от съвкупния обем на Франция, Германия, Обединеното кралство и Япония.⁹ Това лидерство отразява не само мащаба на икономиката, но и културната и институционалната среда, която по уникален начин стимулира иновациите и натрупването на интелектуален капитал.

Фигура 3: САЩ спрямо останалите икономики по нематериални инвестиции (2025)

Източник: Съставена от автора

Няколко основни фактора обясняват тази доминация:

- Първо, САЩ се възползват от своята световно призната система на висше образование, която привлича международни таланти и поддържа цикъл на научно и изследователско съвършенство. Университети като MIT, Stanford и

⁹ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

Harvard функционират като интелектуални инкубатори, превеждайки научните открития в комерсиални иновации.

- Второ, американската екосистема на рисковия капитал е несравнима по готовността си да финансира стартиращи компании, изградени върху идеи, а не върху физически активи.
- Трето, културни характеристики като предприемаческия дух и толерантността към неуспех играят решаваща роля, тъй като насърчават експериментирането и откривателството. В американската култура провалът често не се възприема като провал, а като ценен опит- мислене, което подхранва постоянния процес на иновации.

Комбинацията от образование, финанси и културен капитал формира гръбнака на американското превъзходство в нематериалната икономика. Иновационни клъстери като Силициевата долина, биотехнологичният коридор на Бостън и финтех екосистемата на Ню Йорк са пример за тази синергия. Те обединяват таланти, капитал и технологии в самоподдържащ се цикъл, който непрекъснато създава нова стойност.

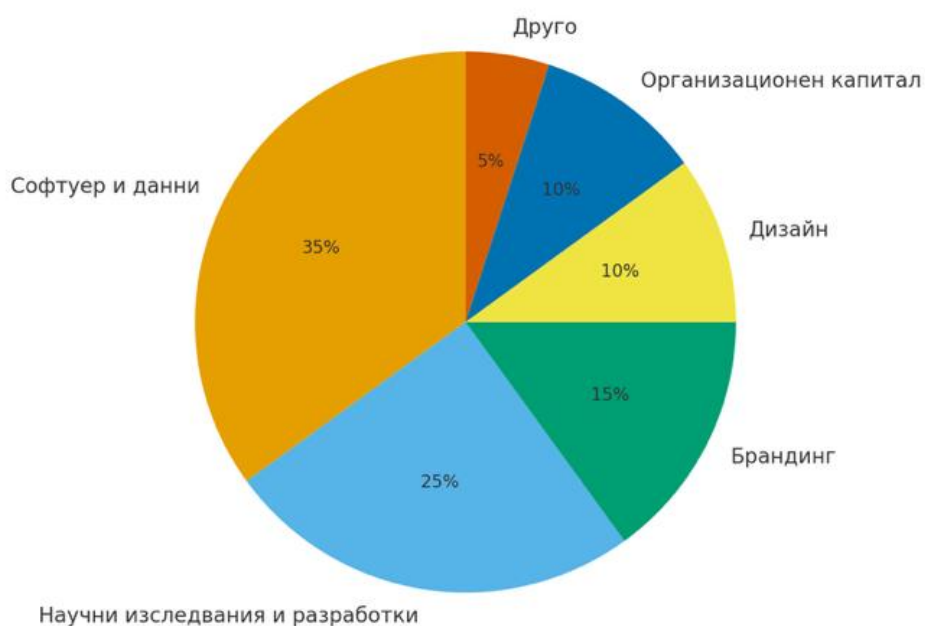
На глобално ниво доминацията на САЩ има двойствен ефект, носи ползи, но и поражда зависимости. Разпространението на американските иновации, от технологии с изкуствен интелект до развлекателни платформи, стимулира производителността по света, но същевременно концентрира технологическа власт. Икономики, които не инвестират достатъчно в собствени нематериални ресурси, рискуват да станат зависими от американски системи, данни и интелектуална собственост. Тази концентрация поражда геополитически и икономически уязвимости, което налага необходимост от диверсификация.

Американският модел е едновременно вдъхновяващ и поучителен. Той показва какво може да бъде постигнато, когато едно общество целенасочено инвестира в човешки потенциал и креативност. Но също така показва, че този модел не е универсално приложим, другите държави трябва да го адаптират към своя контекст, като развиват собствени предимства в образованието, културата и индустрията, за да изградят автономни иновационни екосистеми.

Съединените щати възползват силата на нематериалните активи, когато те се подкрепят от подходящи институции и ценностна система. **Успехът им доказва, че**

икономическото лидерство през XXI век няма да принадлежи на държавите, които произвеждат най-много стоки, а на онези, които най-ефективно култивират идеи.

6. Доминанцията на софтуера и данните

Фигура 4: Състав на глобалните нематериални инвестиции (2025)

Източник: Съставена от автора

Сред тенденциите, подчертавани в **World Intangible Investment Highlights 2025**, малко са толкова значими, колкото бурното нарастване на софтуера и данните като водещи категории на нематериалните инвестиции. Между 2013 и 2022 г. инвестициите в софтуер и бази данни са се увеличавали средно с около 7% годишно, най-високият темп сред всички

класове нематериални активи.¹⁰ Това потвърждава очевидната истина: софтуерът и данните вече представляват инфраструктурата на съвременната икономика (фиг. 4).

Софтуерът прониква във всяка сфера на човешката дейност, образование, комуникации, търговия, управление, развлечения. Независимо дали организираме времето си чрез приложения, използваме социални мрежи или участваме в дигитални пазари, ние зависим от кодови системи, които поддържат както ежедневните ни дейности, така и стратегическите решения. Зад тази дигитална тъкан стоят данните – един безкрайно възобновяем ресурс, който захранва персонализацията, анализа и иновациите. С натрупването им информационната им стойност расте, превръщайки ги в един от най-мощните капиталови източници на нашето време.

Доминацията на софтуера и данните отразява по-широката трансформация към икономика, основана на платформи. Компании като Amazon, Microsoft и Google показват как мрежовите ефекти създават експоненциална стойност: колкото повече потребители има една платформа, толкова по-ценна става тя, като генерира самоподдържащ се цикъл на растеж, основан на данни. Този феномен подчертава фундаментален принцип – конкурентното предимство днес произтича не от притежанието на фабрики, а от контрола върху дигиталните екосистеми и потоците от данни, които ги захранват.

Изкуственият интелект (AI/ ИИ) функционира едновременно като продукт и катализатор на тази трансформация. Той зависи от данни, за да се обучава, а с усъвършенстването си генерира нови данни, създавайки обратна връзка, която ускорява както технологичния напредък, така и концентрацията на пазара. Докладът (**WIPO, 2025**) подчертава, че интеграцията на AI във всеки сектор, от здравеопазването до производството, е илюстрация на взаимозависимостта между софтуер, данни и алгоритмична интелигентност.

Но тази дигитална доминация поражда и сериозни предизвикателства. Проблемите с поверителността на данните, алгоритмичната пристрастност и киберсигурността се превръщат в ключови етични и политически теми. Данните, които стимулират ефективността, могат да застрашат личната автономия, ако бъдат използвани неправомерно или без адекватна регулация, те изискват и постоянна етична бдителност.

¹⁰ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

Тази тенденция променя разбирането за грамотността и създаването на стойност. Владението на дигитални инструменти, уменията за анализ на данни и компютърното мислене вече не са специализирани способности, те са основни компетентности. Способността да се обработват и интерпретират данни става толкова необходима, колкото финансовата грамотност е.

В заключение, възходът на софтуера и данните не е просто индустриална тенденция, а структурна основа на дигиталната икономика. За компаниите конкурентното предимство зависи от ефективното използване на данните и мащабируемостта на софтуера.

7. Изкуственият интелект като универсална технология

Едно от най-трансформиращите прозрения в *World Intangible Investment Highlights 2025* е класифицирането на изкуствения интелект (AI) като универсална технология (General-Purpose Technology- GPT). Докладът отбелязва, че подобно на електричеството или интернет в миналото, AI не е ограничен до една сфера, а променя всеки сектор, който докосва.¹¹ Двойствената му природа, зависимостта от материална инфраструктура като чипове и сървъри и от нематериални елементи като данни, алгоритми и човешка експертиза, го прави ключов за съвременните форми на инвестиции.

Исторически универсалните технологии са предизвиквали системни революции. Електричеството е направило възможно масовото производство, а интернет демократизира достъпа до информация. Изкуственият интелект продължава тази линия, но с безпрецедентна скорост и мащаб. Интеграцията му в производството, здравеопазването, образованието и финансите демонстрира неговата универсалност. Това, което отличава AI от предходните универсални технологии, е неговата способност за самоусъвършенстване, чрез машинно обучение, той постоянно увеличава своята полезност и въздействие.

Според AI променя не само технологичните, но и инвестиционните модели. Капиталът вече се насочва не само към създаването на AI системи, но и към съпътстващите нематериални ресурси, които усилват ефекта му.⁹ Данните, човешкият капитал и организационните промени са ключови за пълното реализиране на потенциала му.

¹¹ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

Например, компания, която въвежда AI, трябва да обучи служителите си, да адаптира вътрешните си процеси и да създаде механизми за етичен надзор. Така AI се превръща едновременно в технологичен и организационен катализатор.

Възходът на изкуствения интелект е вдъхновяващ, но и предизвикателен. Потенциалът му да ускорява открития, било в медицината или в опазването на околната среда, е изключителен. Но същевременно повдига сериозни етични и социални въпроси, свързани с трудовата заетост, справедливостта и контрола. Автоматизацията може да измести цели категории труд, дори когато създава нови. Освен това концентрацията на технологични възможности в малък брой корпорации или държави заплашва да задълбочи глобалното неравенство. **Както подчертава докладът, предизвикателството се състои в това ползите от AI да се разпределят равномерно, а не да се монополизират.**

Глобалната надпревара за лидерство в AI напомня по-ранни технологични съперничества. Съединените щати, Китай и Европа инвестират значително, но реалното въздействие на технологията ще зависи от способността на по-малките икономики да развият съпътстващи нематериални ресурси- образование, научен капацитет и етични рамки на управление. Инклузивността в тази революция ще определи дали изкуственият интелект ще се превърне в универсален инструмент на прогреса или в нов източник на разделение.

8. Сравнение между държавите в нематериалните инвестиции

Особено интригуващ аспект на *World Intangible Investment Highlights 2025* е сравнителният анализ на различните държави по отношение на техните инвестиции в нематериални активи. Макар глобалната тенденция да е недвусмислена- растящо значение на нематериалните ресурси, скоростта, структурата и приоритетите варират значително между отделните страни, отразявайки различията в политики, култура и институционален капацитет.¹²

Швеция изпъква като най-интензивно инвестиращата в нематериални активи икономика, при която те съставляват 16% от БВП. За държава с малък мащаб това е

¹² WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

впечатляващо постижение, резултат от дългогодишен стратегически ангажимент към образование, иновации и социална кохезия. Шведският модел показва, че лидерството в нематериалната икономика не изисква статута на суперсила, а последователна политика-синергия между университети и индустрия, добре развита дигитална инфраструктура и обществено доверие.

Обратно, Съединените щати доминират по абсолютен обем, генерирайки около 4,7 трилиона долара годишно. Предимството им се дължи на взаимосвързаната иновационна екосистема, обединяваща академични институции, предприемаческа култура и силни капиталови пазари. САЩ доказват, че мащабът усилва нематериалната мощ, но и че концентрацията на дигитални платформи може да създаде глобални зависимости.

Индия представлява не по-малко впечатляващ пример, като регистрира най-бърз темп на растеж в нематериалните инвестиции- около 7% средно годишно за периода 2011-2022 г.¹¹ Това развитие се дължи на младо и технологично образовано население, както и на амбициозни програми като *Digital India*. Индийската траектория показва, че нововъзникващите икономики могат да прескочат традиционните индустриални етапи, ако поставят акцент върху човешкия капитал и дигиталните ресурси.

Япония, дълго време символ на технологичен прогрес, изоставаше по нематериална интензивност, но в последните години отново набира скорост чрез инвестиции в R&D, софтуер и организационна ефективност. Това доказва, че дори зрелите икономики могат успешно да се адаптират към нематериалната парадигма, ако възстановят стратегическия си фокус.

Интересно е и издигането на Бразилия като творчески център, отличаваща се с растеж в дигиталните услуги и културните индустрии въпреки икономическите ограничения. Това подчертава, че иновациите могат да процъфтяват там, където се срещат креативност и предприемаческа енергия, подкрепени от подходящи институции.

Глобалната география на нематериалните инвестиции е динамична и многоизмерна. Държавите се различават не толкова по ресурсите, с които разполагат, колкото по начина, по който ги организират, за да насърчат знанието и сътрудничеството. Успехът в нематериалната епоха е функция не на размер, а на стратегия. Както Швеция, САЩ, Индия,

Япония и Бразилия са намерили уникални пътища, така и отделният човек трябва да инвестира в своите собствени нематериални капитали- креативност, адаптивност и знание.

9. По-широки последици за бизнеса, политиката и индивидите

Заключителните части на *World Intangible Investment Highlights 2025* приканват към размисъл. Те ни предизвикват да преосмислим начина, по който икономиките, институциите и хората функционират в епоха, доминирана от нематериалното. За бизнеса последиците са фундаментални. Конкурентното предимство все повече произтича не от физическата инфраструктура, а от интелектуалната собственост, дигиталните способности и организационната **култура**.¹³ Фирмите трябва да преминат от модели, основани на материални активи, към стратегии, базирани на иновации, човешки капитал и творчество.

В този контекст най-ценните ресурси на компаниите често са невидими: патенти, алгоритми, марки и експертизата на служителите. Това налага сериозни инвестиции в научна и развойна дейност, изграждане на адаптивна организационна култура и защита на нематериалните активи чрез правни и кибермерки. Рисковете, свързани с нематериалните ресурси, като изтичане на данни или уронване на репутацията, могат да унищожат стойност със същата скорост, с която някога го правеха физическите катастрофи. Компаниите, които ще просперират, ще бъдат онези, които възприемат ученето и иновациите не като еднократни действия, а като непрекъснат процес.

За политиките нематериалните активи създават както възможности, така и трудности. Когато са подкрепени с подходящи политики, те могат да повишат производителността, устойчивостта и социалното благополучие. Но те се противопоставят на традиционните модели на регулация и измерване. БВП и счетоводните стандарти продължават да подценяват тяхното значение, което води до недофинансиране на секторите, които реално движат растежа. Освен това финансовите системи все още са ориентирани към материални обезпечения, ограничавайки достъпа до капитал за иновационни предприятия. Ето защо държавите трябва да модернизират институциите си,

¹³ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

да актуализират счетоводните рамки, да насърчават научните изследвания и да инвестират в образование и дигитална инфраструктура.

За обикновения човек възходът на нематериалното преобръща представата за кариера и успех. Уменията, адаптивността и креативността стават по-ценни от притежанието или сигурността на една позиция. Това е освобождаваща, но и изискваща промяна- възможностите се демократизират, но постоянството на успеха изисква непрекъснато самоусъвършенстване. Това осъзнаване потвърждава, че истинската стойност идва от интелектуалните усилия, но и че те изискват непрекъсната еволюция.

Друг съществен аспект е свързан с неравенството. Нематериалните инвестиции, макар да генерират богатство, могат да задълбочат социалните разлики, ако достъпът до знание, технологии и патенти остане концентриран. Следователно включването и справедливото разпределение на достъпа до дигитални ресурси и образование трябва да бъдат централен приоритет. Иновациите трябва да се съчетават с етика, за да се избегне фрагментацията на обществото.

10. Глобални лидери по патентни заявки (2011-2024)

10.1 Водещи пет държави по брой патентни заявки

В таблицата по-долу са представени годишните броеве на подадените патентни заявки от резиденти на водещите пет държави в света за периода 2011-2024 г. („патентни заявки по произход“ - обхваща подадените от тях заявки както в националното им ведомство, така и в чужбина).¹⁴

¹⁴ www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.

Година	Китай	САЩ	Япония	Реп. Корея	Германия
2011	≈420 000 ¹⁴	≈400 000 ¹⁴	472 417 ¹⁵	≈170 000 ¹⁴	≈60 000 ¹⁴
2012	≈560 000 ¹⁴	≈410 000 ¹⁴	≈470 000 ¹⁴	≈180 000 ¹⁴	≈65 000 ¹⁴
2013	≈700 000 ¹⁴	≈430 000 ¹⁴	≈460 000 ¹⁴	≈190 000 ¹⁴	≈70 000 ¹⁴
2014	≈820 000 ¹⁴	≈450 000 ¹⁴	≈450 000 ¹⁴	≈200 000 ¹⁴	≈75 000 ¹⁴
2015	≈1 100 000 ¹⁴	≈470 000 ¹⁴	≈440 000 ¹⁴	≈210 000 ¹⁴	≈80 000 ¹⁴
2016	≈1 250 000 ¹⁴	≈490 000 ¹⁴	≈430 000 ¹⁴	≈230 000 ¹⁴	≈90 000 ¹⁴
2017	≈1 320 000 ¹⁴	≈500 000 ¹⁴	≈420 000 ¹⁴	≈240 000 ¹⁴	≈100 000 ¹⁴
2018	≈1 390 000 ¹⁴	≈510 000 ¹⁴	≈415 000 ¹⁴	≈250 000 ¹⁴	≈130 000 ¹⁴
2019	≈1 400 000 ¹⁴	≈520 000 ¹⁴	≈410 000 ¹⁴	≈265 000 ¹⁴	≈150 000 ¹⁴
2020	≈1 520 000 ¹⁴	≈540 000 ¹⁴	≈405 000 ¹⁴	≈270 000 ¹⁴	≈160 000 ¹⁴
2021	≈1 590 000 ¹⁶	≈590 000 ¹⁷	≈410 000 ¹⁴	≈272 000 ¹⁴	≈160 000 ¹⁴
2022	1 580 000 ¹⁸	505 539 ¹⁸	405 361 ¹⁸	272 315 ¹⁸	155 896 ¹⁸

¹⁵ Patent Docs. (2013). WIPO Report: Worldwide Patent Filings Increased 7.8% in 2011. [online] Available at: <https://patentdocs.org/2013/01/16/wipo-report-worldwide-patent-filings-increased-78-in-2011/>

¹⁶ Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at: <https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>

¹⁷ Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.

¹⁸ www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.

Година	Китай	САЩ	Япония	Реп. Корея	Германия
2023	≈1 650 000 ¹⁹	≈535 00019	≈400 00019	≈278 00019	≈158 00019
2024	≈1 720 000 ²⁰	≈545 00020	≈398 00020	≈282 00020	≈160 00020

Таблица 1: Годишните броеве на подадените патентни заявки от резиденти на водещите пет държави в света за периода 2011-2024 г.

Източник: Съставена от автора

10.2 Тенденции и динамика в глобален план

Данните показват драматична промяна в географията на иновациите през разглеждания период. **Китай** бележи най-големия ръст: от приблизително 0.4 милиона патентни заявки годишно през 2011 г. до около 1.58 милиона през 2022 г.²¹ Така Китай изпреварва традиционните лидери и към 2022 г. неговите иноватори подават почти половината от всички патентни заявки в света.²² Делът на Азия в глобалните патентни активности нараства от 54.6% през 2011 г. до 67.6% през 2021 г.^{23 24}, което се дължи основно на бурния технологичен подем в Китай, както и на значимия растеж в Южна Корея и Индия.

¹⁹ Wipo.int. (2023). World Intellectual Property Indicators Report: Global Patent Filings Reach Record High in 2023. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2024/article_0015.html.

²⁰ WIPO. World Intellectual Property Indicators: Global Patent and Design Filings Reach New Records in 2024. [online] Available at: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intellectual-property-indicators-2024-highlights/en/index.html>

²¹ www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.

²² WIPO, Indicators Report, n.d.

²³ Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at: <https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>.

²⁴ Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.

Съединените щати, макар и да остават сред водещите страни, имат относително умерен растеж. Американските заявители подават около половин милион патентни заявки годишно в последното десетилетие (примерно 505 хил. през 2022 г.).²¹ Това е чувствително по-малък обем от китайския, а дялът на Северна Америка в световните патентни заявки спада от 22.9% през 2011 г. до около 17-18% през 2021 г.²²

Япония исторически беше лидер по брой заявки -японските резиденти подадоха най-много патенти в света през 2011 г. (472 хил.)²⁵. В следващите години обаче Япония изпитва лек спад. Към 2022 г. японските заявители подават около 405 хил. Заявки¹⁸ годишно -намаление, отразяващо застаряването на някои индустрии и стремежа на японските фирми към по-качествени, а не непременно повече патенти.

Република Корея (Южна Корея) демонстрира стабилен възход. Патентните заявки от корейски резиденти се увеличават от около 170 -180 хил. в началото на периода до над 270 хил. през 2022 г.²⁰ Южна Корея се утвърждава като четвъртия най-голям източник на патентни заявки в света, подкрепена от мощни инвестиции в научно-развойна дейност и високотехнологични отрасли (електроника, телекомуникации и др.).

Германия остава водещата европейска държава по патентна активност, но с далеч по-скромни абсолютни стойности -около 150-160 хил. заявки годишно в края на периода²³. Немските заявители увеличават патентната си активност през първата половина на десетилетието, но впоследствие темпът се забавя. Прави впечатление, че мнозинството от германските изобретения се патентоват в чужбина (чрез Европейското патентно ведомство и др.), а не национално -тенденция типична за повечето развити европейски икономики.²¹

- През 2023 г. глобалният брой патентни заявки достига приблизително 3.55 милиона - ръст от 2.7% спрямо 2022 г.¹⁹
- През 2024 г. заявките надхвърлят 3.7 милиона, което представлява допълнителен ръст от около 4.9%.²⁰

Анализът на WIPO 2024-2025 потвърждава, че Китай остава водещ подател на патентни заявки и през 2023-2024 г., докато САЩ и Япония поддържат стабилни, но пониски темпове на растеж. Южна Корея и Индия продължават да увеличават дела си в

²⁵ Wipo.int. (2025). Global IP Filings Continue to Grow, China Tops Global Patent Filings. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2012/article_0025.html

глобалната патентна система, като Индия показва най-бърз темп на растеж в Азия след Китай.

В обобщение, периодът 2011-2022 г. се характеризира с „**изместване на иновационния център на тежестта**“ към Азия.¹⁶ Китай се издига до доминираща позиция, докато САЩ, Япония и Европа запазват високо ниво, но с относителен спад в световния дял. Глобалният брой патентни заявки достига рекордни стойности -над 3.4 милиона през 2021-2022 г.²², което **подчертава нарастващата роля на нематериалните активи** (знания, технологии) като двигател на икономическия растеж. Тази динамика кореспондира и с анализа на WIPO за инвестициите в нематериални активи, където бързо развиващи се икономики като Китай и Индия все повече допринасят за глобалния иновационен растеж.¹⁹

Към настоящия момент наличните предварителни данни показват, че тенденцията продължава и след 2022 г.: за 2023 г. се отчита общо подадени около 3.55 милиона патентни заявки в света (увеличение спрямо предходната година), а прогнозите за 2024-2025 г. сочат стойности на заявките над 3.7 милиона годишно, което утвърждава увеличаващото се значение на патентната активност като водещ маркер за иновации и нематериално инвестиционно напрежение в глобален план.

11. Патентна активност в България (2011-2022)

На този фон **България** има скромно присъствие в патентната статистика. Общият брой патентни заявки, подадени от български граждани (в страната и чужбина), се колебае в диапазона **200-500 годишно** през периода 2011-2022 г. По данни на WIPO, българските заявители са подали 420 патентни заявки през 2022 г.²⁶ - стойност близка до предходните години (напр. 363 през 2021 г. и пик от ~475 през 2020 г.²⁶). Този обем нарежда България около 60-то място в света по брой патентни заявки (62-ро място към последните данни)²⁴. Дори относителните показатели остават ниски -приблизително 36 патентни заявки на милион жители годишно, което отрежда на страната 44-то място в света по този показател.²⁴

²⁶ World Intellectual Property Organization. (n.d.). Intellectual property statistics -Country profile: Bulgaria [online]. Available at: <https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/bg.pdf>

За сравнение, водещите иновационни икономики имат по няколкостотин заявки на милион население.

Тенденциите у нас не показват ясно изразен възходящ тренд през десетилетието. Годишните заявки варират, като възможни фактори за колебанията са отделни по-големи заявителски кампании (например свързани с университети или фирми в определени години) и общата икономическа конюнктура. В международен план България изостава по патентна активност спрямо сходни по мащаб държави в Европа. Например страни с близко население като Швеция и Швейцария (неколкократно по-малки като население от България) подават хиляди патентни заявки годишно благодарение на високотехнологичните си сектори. Дори сред държавите от Източна Европа България не е водеща - Полша, Чехия, Унгария и Румъния регистрират значително повече заявки годишно от българските.²⁴

Източници на патентна активност в страната. По официални данни делът на университетите в патентните заявки е едва ~2%²⁴, което означава, че **основните заявители са компании и индивидуални изобретатели**. В България липсва широкомащабно патентоване от академичния сектор, за разлика от някои иновационни икономики. Вместо това, патентната активност се концентрира в няколко предприятия с научно-развойна дейност. Сред водещите български заявители в последните години личат имената на **частни фирми** - например фармацевтичната компания “Хювекфарма” (Huvepharma), високотехнологични фирми като “ЕндуроСат”(спътникови технологии) и производители на специализирана техника като “БТЛ Индъстрийз”²⁴. Някои от тези компании ориентират патентоването си към чужбина (чрез Европейското патентно ведомство, САЩ и др.), търсейки по-големи пазари и по-висока възвръщаемост на иновациите си.

Място в класациите. Скромните патентни показатели се отразяват и в композитните индекси. В глобалния индекс на иновациите (GII) България традиционно заема позиции около средата на класацията, въпреки добрите си резултати в отделни измерители. Ниската патентна активност -особено на глава от населението и като дял от БВП -се посочва като слабост в националната иновационна система. Въпреки наличието на качествени изследователски кадри, **комерсиализирането на научните резултати чрез патенти остава предизвикателство**. Необходими са целенасочени политики за стимулиране на научно-развойната дейност в предприятията и за по-тясно сътрудничество

между научните институти и индустрията, за да може броят на патентите от български изобретатели да нарасне устойчиво.

В заключение, **патентната картина в България** за последното десетилетие се характеризира с **ниска интензивност и слаба динамика**, особено на фона наложеното глобално нарастване на патентните активности. Това подчертава необходимостта от засилване на **инвестициите в нематериални активи** (научни изследвания, развойна дейност, иновации) у нас- тема, която е тясно свързана и с глобалните тенденции, анализирани в доклада на WIPO за нематериалните инвестиции (2025). Именно повишаването на патентната активност в страната би било индикатор за успеха на подобни инвестиции и за постепенната трансформация на българската икономика в по-конкурентна, основана на знания и иновации общество.

12. Заключение

Анализът на *World Intangible Investment Highlights 2025* очертава цялостната трансформация на глобалната икономика към модел, основан на знания, технологии и нематериални активи. Седемте основни тенденции, представени в доклада -ускореният растеж на нематериалните инвестиции, тяхната устойчивост в периоди на кризи, нарастващият им дял в БВП, водещата позиция на Съединените щати, динамичното развитие на Индия, доминацията на софтуера и данните и универсалната роля на изкуствения интелект -описват системна промяна, в която интелектуалният капитал заема централно място.

Информацията, предоставена от WIPO относно глобалната патентна активност, допълнително потвърждава тази трансформация. Рекордният брой подадени патентни заявки -над 3.4 милиона годишно -подчертава значението на иновациите като стратегически ресурс. Възходът на Азия, особено на Китай, който генерира близо половината от всички заявки, показва ясно изместване на иновационния център към държави с целенасочени политики в областта на научноизследователската и развойната дейност. В същото време относителният спад на Европа и САЩ в глобалните дялове сигнализира за необходимост от по-интензивни инвестиции в нематериални активи и по-активно управление на интелектуалната собственост.

Тези глобални тенденции представляват рамка, в която се открояват и предизвикателствата пред държави като България. Ниското равнище на патентна активност, ограничените инвестиции в R&D и слабата връзка между научните среди и бизнеса показват, че националната иновационна система остава в периферията на световните процеси. Позиционирането на страната сред държавите с най-малък брой заявки на глава от населението и минималния дял на университетите в патентната продукция подчертава структурната необходимост от реформи, насочени към стимулиране на научната дейност, повишаване на конкурентоспособността и ускоряване на трансфера на технологии.

В контекста на тези наблюдения става ясно, че устойчивият икономически растеж през следващите десетилетия ще зависи от способността на държавите да инвестират в идеи, знания и човешки потенциал. Институциите следва да модернизират политиките си в подкрепа на иновациите, бизнесът - да постави интелектуалната собственост в центъра на стратегическото управление, а обществото - да развива умения, съответстващи на изискванията на постиндустриалната икономика.

В заключение, данните и тенденциите, представени в доклада на WIPO, ясно показват, че бъдещата конкурентоспособност няма да се определя от обемите на материалното производство, а от способността на държавите и организациите да създават, развиват и защитават нематериални активи. Новата икономическа реалност потвърждава, че фабриките на XXI век ще се изграждат не от стомана, а от знание, иновации и интелектуален капитал.

Информационни източници

1. Концептуалната основа на настоящата научна разработка се формира в рамките на лекционния курс на проф. Мария Маркова (Prof. Maria Markova, UNWE, D.Sc., Master in Law, Patent Attorney for ВРО, EUIPO and WIPO) по дисциплината „Световна система на интелектуалната собственост“, преподавана в Катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“ към Бизнес факултета на Университета за национално и световно стопанство (УНСС).
2. World Intangible Investment Highlights 2025. (2025). World Intangible Investment Highlights 2025. [online] Available at: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights-2025/en/world-intangible-investment-highlights-2025.html>.
3. www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.
4. www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.
5. Patent Docs. (2013). WIPO Report: Worldwide Patent Filings Increased 7.8% in 2011. [online] Available at: <https://patentdocs.org/2013/01/16/wipo-report-worldwide-patent-filings-increased-78-in-2011/>
6. Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at: <https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>
7. Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.
8. www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.
9. Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at:

<https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>.

10. Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.
11. Wipo.int. (2025). Global IP Filings Continue to Grow, China Tops Global Patent Filings. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2012/article_0025.html
12. World Intellectual Property Organization. (n.d.). *Intellectual property statistics -Country profile: Bulgaria* [online]. Available at: <https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/bg.pdf>

THE GLOBAL TRANSITION TOWARD AN INTANGIBLE ASSET-BASED ECONOMY: AN EMPIRICAL ANALYSIS USING WIPO DATA AND AN ASSESSMENT OF BULGARIA'S POSITION²⁷

*Boyko Bonev*²⁸

Abstract

This report analyzes the key trends presented in World Intangible Investment Highlights 2025, tracing the global transformation toward an economy driven by knowledge, innovation, and intangible assets. The study examines the accelerated growth of intangible investments, their resilience during economic disruptions, the increasing share of intangible assets in global GDP, the leading role of the United States, the dynamic rise of India, the dominance of software and data, and the universal significance of artificial intelligence as a technology catalyst.

The report also includes an extended analysis of global patent activity, which empirically supports the ongoing redistribution of innovation capacity. Data from WIPO indicates a record number of patent applications filed between 2011 and 2022, with China accounting for nearly half of all global filings and reinforcing the dominant role of Asia in the global innovation ecosystem. In parallel, Europe and the United States demonstrate a relative decline in global patent shares, underscoring the need to intensify investment in research and development and strengthen intellectual property management strategies.

Special attention is given to Bulgaria, whose patent activity remains low both in absolute terms and per capita. The limited commercialization of scientific results, the weak interaction between universities and industry, and the insufficient R&D investment highlight the need for strategic reforms and targeted investment in intangible assets, innovation infrastructure, and human capital.

²⁷ The conceptual foundation of the present scholarly study was formed within the framework of the lecture course delivered by Prof. Maria Markova (Prof. Maria Markova, UNWE, D.Sc., Master in Law, Patent Attorney before BPO, EUIPO and WIPO) in the discipline “World System of Intellectual Property,” taught at the Department of Intellectual Property and Technology Transfer at the Business Faculty of the University of National and World Economy (UNWE).

²⁸ Boyko Bonev is a student in the Master’s programme “Intellectual Property and Creative Industries,” implemented by the Department of Intellectual Property and Technology Transfer at the Business Faculty of the University of National and World Economy (UNWE).

The aim of this report is to provide a systematic interpretation of the processes shaping the twenty-first-century economy, emphasizing the importance of effective management, development, and protection of intangible assets for sustainable growth, competitiveness, and innovation.

Keywords: intangible assets, intellectual property, innovation, patents, global trends, knowledge economy

JEL Classification: O30, O34, O40, L50, M20, K10

Introduction

In an increasingly dynamic global economic environment, intangible assets occupy a central position in value creation, competitiveness, and long-term economic resilience. World Intangible Investment Highlights 2025 outlines the key trends that illustrate the transition from a material-based to a cognitive economy, in which knowledge, technology, data, software, and intellectual property function as strategic resources. Understanding this transformation is essential both for academic inquiry and for the formulation of effective public policies and business strategies.

The report presents seven interconnected directions of development: the accelerated expansion of intangible investments, their resilience during periods of crisis, the growing share of intangible assets in global GDP, the leading role of the United States, the rapid rise of India, the dominance of software and data, and the universal role of artificial intelligence as a general-purpose technology. Furthermore, the extended analysis of patent activity between 2011 and 2022 provides an empirical foundation for assessing global innovation dynamics. The record number of patent filings and the sharp increase in Asia's share—led by China—underscore the fundamental importance of intellectual property as an indicator of investment in knowledge, R&D, and technological advancement.

Within this global context, Bulgaria occupies a specific position: the country demonstrates low levels of patent activity, limited commercialization of scientific output, and weak collaboration between academia and industry. These patterns highlight the need for a strategic approach to building and managing national intangible capital, as well as for more substantial investments in innovation, research infrastructure, and human resources.

The object of this study is the global system of intangible assets and the mechanisms for creating, managing, and measuring intellectual capital.

The subject of the study encompasses the key trends, structural changes, and empirical indicators related to investment in intangible assets, including patent activity as an indicator of national innovation capacity.

The aim of the report is to analyze the principal trends presented by WIPO, to identify underlying regularities in the development of the intangible economy, and to assess Bulgaria's position within the global context. By employing a critical and interdisciplinary approach, the report seeks to deepen understanding of the role of intellectual property and outline the factors shaping the contemporary knowledge-based economy.

The methodology integrates an interdisciplinary analytical framework combining economic theory, intellectual property theory, comparative analysis, empirical evaluation of WIPO statistical data, and a systematic interpretation of global trends.

The research thesis maintains that intangible assets- including intellectual property, software, data, organizational knowledge, and human capital- constitute a structural driver of economic growth. The capacity of states to develop and manage these assets determines their competitiveness in the global economic system. Patent activity, as a measurable element of intellectual property, is treated as an indicator of innovation potential and economic maturity.

Approbation- The analytical findings in the report are aligned with official WIPO data, recognized as a global standard for assessing innovation dynamics. The interpretations presented here are applicable for academic, managerial, and policy-making purposes, offering a theoretical and practical framework for understanding intangible investment and patent activity at both international and national levels.

1.Understanding Intangible Assets

At first glance, the concept of “intangible assets” appears counterintuitive. For centuries, wealth and productivity were associated with physical possessions-buildings, vehicles, machinery, and land. These material assets symbolized power and stability. However, the World Intangible Investment Highlights 2025 report redefines the very essence of value creation, demonstrating that the true engines of economic growth in the twenty-first century are assets that cannot be physically touched.²⁹ Intangible assets include software, databases, research and development (R&D), branding, design, and organizational knowledge. They exist beyond physical reality, yet they are indispensable to the functioning of the contemporary economy.

According to the report, intangible assets do not simply represent a new investment class- they embody a fundamental shift in how value is created.³⁰ Unlike tangible assets, which depreciate over time, intangible assets often increase in value as they scale. A machine wears out, but a well-designed digital platform or algorithm becomes more valuable as its user base expands. A strong brand grows stronger as customer loyalty intensifies. A large dataset becomes

²⁹ World Intangible Investment Highlights 2025. (2025). World Intangible Investment Highlights 2025. [online] Available at: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights-2025/en/world-intangible-investment-highlights-2025.html>.

³⁰ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

increasingly useful as more information accumulates. It is precisely this inherent scalability that makes intangible assets transformative.

Reflecting on this reveals how deeply intangible factors influence everyday life. Each time we use a search engine, we rely on algorithmic precision-an intangible asset refined through years of research and machine learning. Our purchasing decisions are shaped by design and brand identity, both intangible yet with tangible market effects. Even within organizations, productivity is sustained through cultural cohesion, leadership systems, and innovation processes-forms of organizational capital that are difficult to quantify but critical for performance.

The WIPO (2025) report also highlights the “spillover effect” associated with intangible investment. Knowledge generated through R&D rarely remains confined within a single firm; it spreads across industries and national borders. Government investment in education builds human capital that fuels entire economies. This capacity for diffusion explains the compounding effect of intangible capital: rather than producing isolated successes, it creates innovation ecosystems.

Nevertheless, intangible assets present serious challenges. They are difficult to measure accurately and often remain outside balance sheets structured around industrial-era accounting standards. Financing them is equally problematic, as traditional banks tend to favor tangible collateral over intellectual property or data. As a result, some of the most valuable resources of the modern era remain undervalued in financial reporting-a paradox that underscores the need for a fundamental rethinking of economic and accounting frameworks.

Consequently, understanding intangible value requires a cognitive realignment. Value can no longer be confined to what is physical or easily measurable; it must be perceived as something that grows through interaction, creativity, and shared knowledge. For policymakers, this shift necessitates the development of new frameworks for measurement, regulation, and protection. For individuals, personal capital increasingly resides not in tangible possessions but in accumulated knowledge, adaptability, and innovative capacity-those intangible skills that determine resilience and opportunity in the post-industrial world.

2. Intangible Assets Outpace Tangible Assets

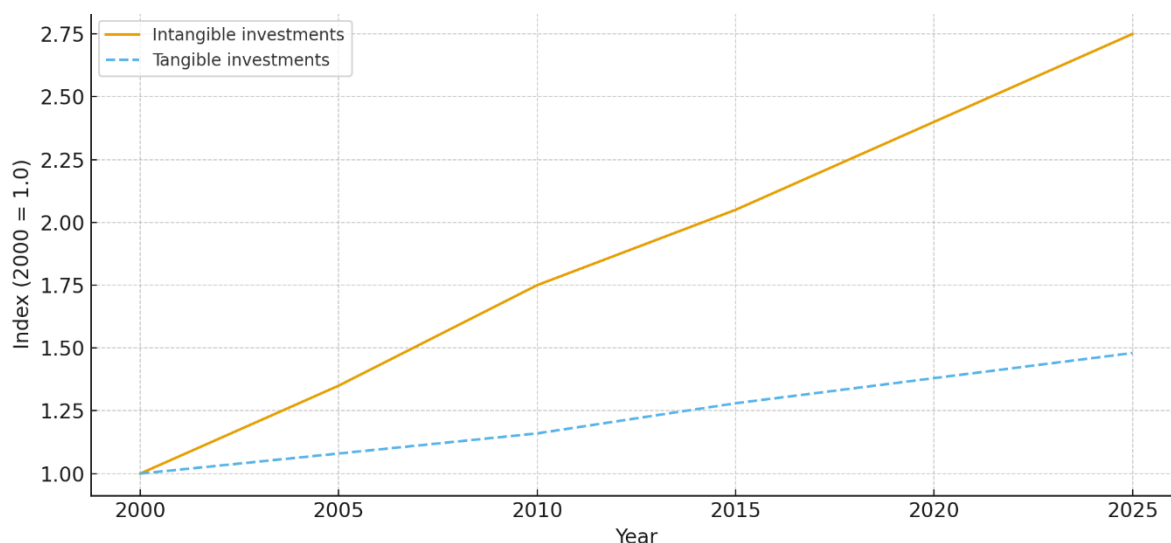

Figure 5: Global Growth of Intangible vs. Tangible Investment (2000-2025)

Source: Compiled by the author

One of the most striking observations in the *World Intangible Investment Highlights 2025* report is the speed at which investment in intangible assets has surpassed investment in tangible assets since the global financial crisis of 2008, growing approximately 2.7 times faster³¹ (see Fig. 5). This is not merely a statistical divergence but a structural transformation in the way economies allocate their resources. The traditional industrial assumption—that prosperity stems from physical expansion through more machinery, more factories, and more infrastructure—has become increasingly untenable. The evidence shows that today’s economic dynamism is rooted primarily in intangible domains: software, design, scientific research, and intellectual property.

Viewed retrospectively, this evolution appears logical. Tangible assets are constrained by physical, spatial, and resource limitations; expanding them requires time, capital, and labor. Intangible assets, by contrast, face no such boundaries. Once a software platform or digital product is developed, it can reach millions of users at near-zero marginal cost. A brand’s reputation, once established, can scale globally without new factories or logistical networks. This unlimited scalability is the principal reason intangible assets are growing far more rapidly than tangible ones.

³¹ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

Globalization and digitalization intensify this divergence. As markets become interconnected through digital networks, the marginal cost of reaching consumers declines sharply. Companies such as Spotify and Netflix embody this model: they require no physical expansion to enter new markets-only localization and server capacity. This represents a new economic paradigm in which code, creativity, and connectivity replace concrete and steel as the foundation of growth.

Another driver of the rise of intangibles is the dominance of knowledge-intensive industries-biotechnology, artificial intelligence, and advanced services-that depend more on human intellect than on machinery. Even traditional sectors, such as automotive manufacturing, are undergoing transformation: value increasingly resides in software and brand perception rather than in physical components. This erosion of boundaries between “old” and “new” industries demonstrates that intangible value permeates every domain of the economy.

These trends reshape the very notion of investment. When deciding where to allocate time or resources, it becomes increasingly rational to invest in intangible forms of capital-skills, education, and creativity. For businesses, this translates into prioritizing innovation, intellectual property, and organizational learning. For governments, it necessitates investment in research ecosystems and digital infrastructure.

However, the dominance of intangibles also brings policy challenges. Accounting standards, financial instruments, and regulatory frameworks remain oriented toward tangible assets and do not adequately reflect the real value of intangible capital. Financial institutions hesitate to accept data, algorithms, or intellectual property as collateral, limiting access to innovation financing. Policymakers face the urgent task of adapting institutions to the realities of a post-material economy.

In summary, the ascendancy of intangible assets is not a temporary trend but a systemic shift-a transition from an economy based on material production to one driven by intellectual creation. The future will be built not on objects but on ideas, reinforcing the understanding that our own intangible competencies-knowledge, adaptability, and creativity-are the true currency of tomorrow’s growth.

3. Intangible Assets as a Buffer

One of the most compelling conclusions in the *World Intangible Investment Highlights 2025* report is the resilience of intangible investment during periods of economic crisis. The data reveal that while tangible investment typically contracts sharply in times of financial turbulence,

pandemics, or inflationary pressures, investment in intangible assets remains stable and, in some cases, even increases.³² This resilience is not accidental; it arises from the very nature of intangible assets and their deep integration into modern economic systems.

The COVID-19 pandemic provides a vivid illustration of this phenomenon. During global lockdowns, physical production nearly came to a halt-factories closed, supply chains collapsed, and construction projects were suspended. At the same time, investment in digital platforms, software development, and research activities often intensified. Organizations accelerated their digital transformation as a survival strategy, investing in remote work infrastructure, e-commerce systems, and cloud technologies. This adaptability demonstrates how intangible assets operate as a stabilizing force, cushioning the impact of physical disruption.

The resilience of intangible investment is rooted in its long-term orientation. When a company commits to a research or digital innovation project, it cannot simply abandon it during a market downturn; the sunk costs and future potential are too substantial. Likewise, investments in human capital-training, education, leadership development-cannot be “frozen” without undermining organizational capacity. Such investments continue to sustain economic activity even when material sectors contract, providing a buffer against the fluctuations of the economic cycle.

This characteristic is profoundly encouraging. Economies built on knowledge and innovation display greater flexibility and adaptability. When factories shut down, digital processes continue; when international trade slows, online services remain active. This form of resilience extends beyond economics-it protects livelihoods and preserves social connectivity. The experience of the pandemic confirms that societies with well-developed digital and intellectual infrastructures maintain stability where others falter.

The WIPO (2025) report emphasizes that resilience has not been evenly distributed: countries with advanced intangible infrastructures-robust digital systems, a highly educated workforce, and intensive R&D activity-recover more quickly than those reliant on physical production. This divergence illustrates that resilience must be purposefully built through sustained investment in intangible resources.³³

Equally significant is the psychological dimension. Confidence-both corporate and consumer confidence-strengthens when innovation continues even during crises. Companies that maintain research and development activities during recessions send a signal of optimism that

³² WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

³³ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

stabilizes markets and supports employment relations. In this way, intangible investment not only mitigates material losses but also reinforces the moral resilience of society.

At its core, intangible capital constitutes the stabilizing architecture of the twenty-first-century economy. It ensures continuity when physical capital stalls, provides adaptability in moments of crisis, and upholds public trust. This conclusion extends beyond macroeconomic analysis: just as states must deliberately cultivate intangible resilience, individuals must also develop it-through knowledge, creativity, and capability-as their personal safeguard against the uncertainties of the future.

4. The Rising Share of Intangible Assets in Gdp

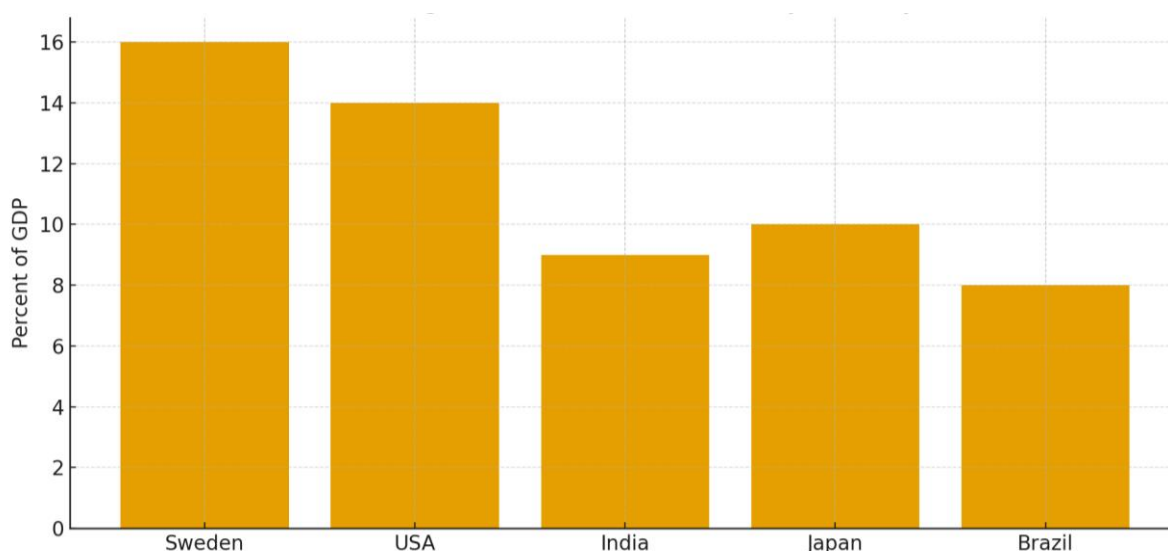

Figure 6: Share of Intangible Investment in GDP by Country (2025)

Source: Author’s own elaboration

One of the most significant observations in the *World Intangible Investment Highlights 2025* report is that investment in intangible assets has already surpassed tangible investment as a share of global GDP, reaching approximately 14%.³⁴ Sweden leads with an impressive 16% of its

³⁴ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

GDP generated by intangible capital (Fig. 6). This is not merely a statistical development but a fundamental restructuring of the architecture of the global economy.

Traditionally, economic growth has been measured through visible indicators-construction, industrial production, and infrastructure development. These tangible symbols of progress have long been sources of national pride and political priority. However, the report demonstrates that today's prosperity is often invisible: it manifests in code, design, intellectual property, and organizational innovation. These are the quiet engines of productivity-less visible, yet decisive for competitiveness.

The dominance of intangible assets raises questions about the adequacy of existing measurement systems. GDP, national accounts, and corporate balance sheets are still calibrated for an industrial-era economy. They capture physical production much more readily than the value of software or brand reputation. For example, organizational culture-one of the strongest determinants of corporate success-rarely appears in official measures of value. This gap between measurement and reality distorts policy priorities and investor perception. As WIPO (2025) emphasizes, adapting statistical and accounting frameworks to the intangible era is one of the most urgent challenges facing modern economies.

The rising share of intangible assets also highlights widening international disparities. Economies that invest heavily in education, R&D, and innovation ecosystems-such as Sweden, South Korea, and the United States-are progressing much faster than those that continue to rely primarily on tangible capital. Sweden's leadership, according to the report, is the result of decades of consistent policies: sustained investment in digital infrastructure, strong support for university-industry collaboration, and high levels of public trust. Conversely, countries that underestimate human and intellectual capital risk experiencing diminishing returns on growth.

This shift transforms the very notion of wealth. In a world where value is created through creativity and knowledge, personal success depends less on material possessions and more on intellectual flexibility. This realization is both inspiring and demanding: ideas can generate value without physical resources, but doing so requires continuous learning and self-development.

In conclusion, the growing share of intangible assets in GDP marks a civilizational shift-a transition toward an economy built on knowledge, creativity, and data. For policymakers, this necessitates a re-evaluation of economic indicators and stronger investment in education and research. For businesses, it implies prioritizing intellectual property and innovation over physical

expansion. Ultimately, the most valuable form of capital is internal: skills, insight, and adaptability.

5. The Leadership of The United States in Intangible Investment

The *World Intangible Investment Highlights 2025* report identifies the United States as the undisputed global leader in intangible investment, amounting to approximately USD 4.7 trillion annually (Fig. 7)-nearly double the combined total of France, Germany, the United Kingdom, and Japan.³⁵ This leadership reflects not only the scale of the U.S. economy but also the cultural and institutional environment that uniquely stimulates innovation and the accumulation of intellectual capital.

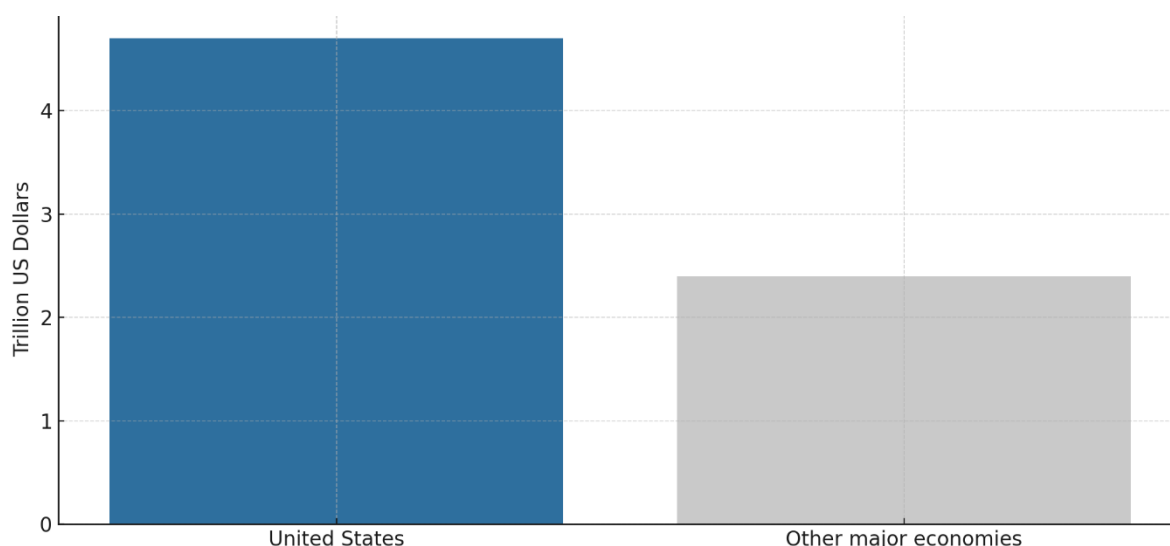

Figure 7: The United States Compared to Other Major Economies in Intangible Investment (2025)

Source: Author's own elaboration

Several key factors explain this dominance:

- **First**, the United States benefits from its world-renowned higher education system, which attracts international talent and sustains a continuous cycle of scientific and research excellence. Universities such as MIT, Stanford, and Harvard function as intellectual incubators, translating scientific discoveries into commercial innovations.

³⁵ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

- **Second**, the American venture capital ecosystem is unparalleled in its willingness to fund start-ups built on ideas rather than physical assets. This financial environment accelerates experimentation, encourages risk-taking, and supports the rapid scaling of innovation-based firms.
- **Third**, cultural characteristics such as entrepreneurial spirit and tolerance for failure play a decisive role, as they encourage exploration and discovery. In American culture, failure is often viewed not as a setback but as a valuable learning experience—a mindset that fuels constant innovation.

The combination of education, finance, and cultural capital forms the backbone of U.S. superiority in the intangible economy. Innovation clusters such as Silicon Valley, Boston’s biotechnology corridor, and New York’s fintech ecosystem exemplify this synergy. They bring together talent, capital, and technology in a self-reinforcing cycle that continuously generates new value.

At the global level, U.S. dominance has a dual effect—it brings benefits while also creating dependencies. The diffusion of American innovations—from artificial intelligence technologies to entertainment platforms—boosts productivity worldwide, yet simultaneously concentrates technological power. Economies that fail to invest sufficiently in their own intangible resources risk becoming dependent on American systems, data, and intellectual property. This concentration creates geopolitical and economic vulnerabilities, highlighting the need for diversification.

The American model is both inspiring and instructive. It demonstrates what can be achieved when a society intentionally invests in human potential and creativity. At the same time, it shows that this model is not universally transferable; other countries must adapt it to their own contexts by developing strengths in education, culture, and industry to build autonomous innovation ecosystems.

The United States embodies the full power of intangible assets when supported by appropriate institutions and value systems. Its success demonstrates that leadership in the twenty-first-century economy will not belong to countries that produce the most goods, but to those that cultivate ideas most effectively.

6. The Dominance of Software and Data

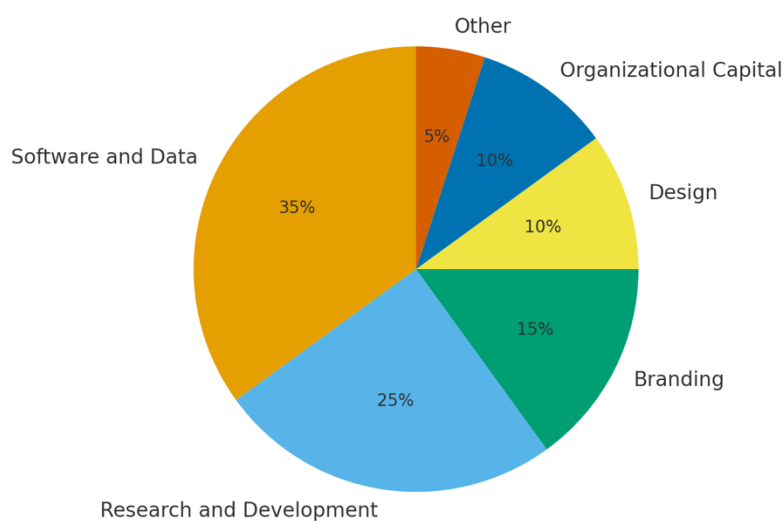

Figure 8: Composition of Global Intangible Investments (2025)

Source: Author's own elaboration

Among the trends highlighted in the *World Intangible Investment Highlights 2025* report, few are as significant as the rapid rise of software and data as the leading categories of intangible investment. Between 2013 and 2022, investment in software and databases grew at an average annual rate of approximately 7%-the fastest among all classes of intangible assets.³⁶ This confirms an evident reality: software and data now constitute the infrastructure of the modern economy (Fig. 8).

Software permeates every sphere of human activity-education, communication, commerce, governance, and entertainment. Whether we organize our schedules through applications, use social media platforms, or participate in digital marketplaces, we rely on coded systems that underpin both daily tasks and strategic decision-making. Behind this digital fabric stand data-an endlessly renewable resource that powers personalization, analytics, and innovation. As data accumulate, their informational value increases, transforming them into one of the most powerful forms of capital of our time.

The dominance of software and data reflects a wider transition toward a platform-based economy. Companies such as Amazon, Microsoft, and Google illustrate how network effects

³⁶ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

create exponential value: the more users a platform has, the more valuable it becomes, generating a self-sustaining cycle of growth driven by data. This phenomenon emphasizes a fundamental principle: competitive advantage today emerges not from owning factories but from controlling digital ecosystems and the data flows that fuel them.

Artificial intelligence (AI) functions simultaneously as a product and a catalyst of this transformation. It depends on data for training, and as it is refined, it produces new data, forming a feedback loop that accelerates both technological advancement and market concentration. The WIPO (2025) report stresses that the integration of AI across sectors—from healthcare to manufacturing—illustrates the interdependence of software, data, and algorithmic intelligence.

Yet this digital dominance also raises serious challenges. Issues related to data privacy, algorithmic bias, and cybersecurity have become central ethical and policy concerns. The same data that enhance efficiency can threaten personal autonomy if misused or insufficiently regulated. These developments underscore the need for continuous ethical vigilance and robust governance frameworks.

This trend reshapes our understanding of literacy and value creation. Mastery of digital tools, data analysis skills, and computational thinking are no longer specialized competencies—they are foundational. The ability to process and interpret data is becoming as essential as financial literacy once was.

In conclusion, the rise of software and data is not merely an industrial trend but the structural foundation of the digital economy. For businesses, competitive advantage increasingly depends on the effective utilization of data and the scalability of software solutions.

7. Artificial Intelligence as a General-Purpose Technology

One of the most transformative insights in the *World Intangible Investment Highlights 2025* report is the classification of artificial intelligence (AI) as a General-Purpose Technology (GPT). The report notes that, much like electricity or the internet in earlier eras, AI is not confined to a single domain but reshapes every sector it touches.³⁷ Its dual nature—reliant both on material infrastructures such as chips and servers, and on intangible elements such as data, algorithms, and human expertise—positions it at the core of contemporary investment structures.

Historically, general-purpose technologies have triggered systemic revolutions. Electricity enabled mass production, while the internet democratized access to information. Artificial

³⁷ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

intelligence continues this trajectory, but with unprecedented speed and scale. Its integration into manufacturing, healthcare, education, and finance demonstrates its universality. What distinguishes AI from previous general-purpose technologies is its capacity for self-improvement: through machine learning, it continually expands its utility and impact.

According to the report, AI is transforming not only technological systems but also investment models. Capital is increasingly directed not only toward the development of AI systems themselves but toward the complementary intangible resources that amplify their effect. Data, human capital, and organizational transformation are crucial for realizing AI's full potential. For example, a company implementing AI must train its workforce, adapt internal processes, and establish mechanisms for ethical oversight. In this way, AI becomes both a technological and an organizational catalyst.

The rise of artificial intelligence is both inspiring and challenging. Its potential to accelerate breakthroughs-whether in medicine, environmental sustainability, or scientific discovery-is extraordinary. Yet it simultaneously raises profound ethical and social issues related to employment, fairness, and control. Automation may displace entire categories of labor even as it creates new ones. Furthermore, the concentration of technological capabilities within a small number of corporations or nations risks deepening global inequality. As the report highlights, the central challenge lies in ensuring that the benefits of AI are distributed broadly rather than monopolized.

The global race for AI leadership echoes earlier technological rivalries. The United States, China, and Europe are investing heavily, but the true impact of AI will depend on the ability of smaller economies to develop the accompanying intangible resources-education, research capacity, and ethical governance frameworks. Inclusiveness within this technological revolution will determine whether artificial intelligence becomes a universal instrument of progress or a new source of global division.

8. Comparison Among Countries in Intangible Investment

A particularly intriguing aspect of the *World Intangible Investment Highlights 2025* report is its comparative analysis of different countries and their levels of investment in intangible assets. Although the global trend is unequivocal-the rising importance of intangible resources-the pace,

structure, and priorities of investment vary substantially across nations, reflecting differences in policy, culture, and institutional capacity.³⁸

Sweden stands out as the world's most intangible-intensive economy, with intangible assets accounting for 16% of its GDP. For a small country, this is a remarkable achievement, the result of a long-term strategic commitment to education, innovation, and social cohesion. The Swedish model demonstrates that leadership in the intangible economy does not require the status of a superpower, but rather consistent policymaking—a synergy between universities and industry, a highly developed digital infrastructure, and strong public trust.

In contrast, the United States dominates in absolute volume, generating approximately USD 4.7 trillion annually. Its advantage stems from a deeply interconnected innovation ecosystem, uniting academic institutions, entrepreneurial culture, and robust capital markets. The United States illustrates how scale amplifies intangible strength, but also how the concentration of digital platforms can create global dependencies.

India represents an equally compelling case, registering the fastest growth in intangible investment—about 7% on average per year between 2011 and 2022. This trajectory is fueled by a young and technologically educated population, as well as ambitious national initiatives such as Digital India. India's development path demonstrates that emerging economies can leapfrog traditional industrial stages when they prioritize human capital and digital capabilities.

Japan, long regarded as a symbol of technological advancement, had lagged in intangible intensity but has recently regained momentum through renewed investment in R&D, software, and organizational efficiency. This shows that even mature economies can successfully adapt to the intangible paradigm when they restore strategic focus.

Equally noteworthy is Brazil's rise as a creative hub, marked by growth in digital services and cultural industries despite economic constraints. This highlights that innovation can flourish where creativity and entrepreneurial energy meet, supported by enabling institutions.

The global geography of intangible investment is dynamic and multidimensional. Countries differ not so much in the resources they possess, but in how they organize those resources to promote knowledge and collaboration. Success in the intangible era is a function not of size but of strategy. Just as Sweden, the United States, India, Japan, and Brazil have discovered distinct pathways, individuals must also invest in their own intangible capitals—creativity, adaptability, and knowledge.

³⁸ WIPO, World Intangible Investment Highlights 2025, 2025.

9. Broader Implications for Business, Policy, and Individuals

The concluding sections of the *World Intangible Investment Highlights 2025* report invite reflection. They challenge us to reconsider how economies, institutions, and individuals operate in an era dominated by intangible assets. For businesses, the implications are profound. Competitive advantage increasingly stems not from physical infrastructure but from intellectual property, digital capabilities, and organizational culture.³⁹ Firms must shift from models built on tangible assets toward strategies grounded in innovation, human capital, and creativity.

In this context, a company's most valuable resources are often invisible: patents, algorithms, brands, and employee expertise. This requires substantial investment in research and development, the cultivation of adaptive organizational cultures, and the protection of intangible assets through legal measures and cybersecurity. The risks associated with intangible resources—such as data breaches or reputational damage—can destroy value as rapidly as physical disasters once did. The companies that thrive will be those that treat learning and innovation not as intermittent activities, but as continuous processes.

For policymakers, intangible assets generate both opportunities and challenges. When supported by appropriate public policy, they can enhance productivity, resilience, and social well-being. Yet they resist traditional models of regulation and measurement. GDP and accounting standards continue to underestimate their significance, leading to underinvestment in the sectors that truly drive growth. Moreover, financial systems remain oriented toward tangible collateral, limiting access to capital for innovation-driven enterprises. As a result, governments must modernize their institutions, update accounting frameworks, support scientific research, and invest in education and digital infrastructure.

For individuals, the rise of the intangible economy reshapes the meaning of career and success. Skills, adaptability, and creativity become more valuable than possession or job security. This is both liberating and demanding: opportunities are increasingly democratized, yet sustained success requires continuous self-improvement. The growing prominence of intangible value affirms that personal advancement depends on intellectual effort—and that such effort must evolve constantly.

Another essential dimension concerns inequality. Although intangible investment generates wealth, it may deepen social divides if access to knowledge, technology, and intellectual property remains concentrated. Therefore, inclusion and equitable access to digital resources and

³⁹ WIPO, *World Intangible Investment Highlights 2025*, 2025.

education must become central priorities. Innovation must be paired with ethics to prevent societal fragmentation.

10. Global Leaders in Patent Applications (2011-2024)

10.1. Top Five Countries by Number of Patent Applications

The table below presents the annual numbers of patent applications filed by residents of the world’s five leading countries for the period **2011-2024** (“patent applications by origin” - covering filings submitted both to their national IP offices and abroad).⁴⁰

Year	China	The USA	Japan	South Korea	Germany
2011	≈420 000 ¹⁴	≈400 000 ¹⁴	472 417 ⁴¹	≈170 000 ¹⁴	≈60 000 ¹⁴
2012	≈560 000 ¹⁴	≈410 000 ¹⁴	≈470 000 ¹⁴	≈180 000 ¹⁴	≈65 000 ¹⁴
2013	≈700 000 ¹⁴	≈430 000 ¹⁴	≈460 000 ¹⁴	≈190 000 ¹⁴	≈70 000 ¹⁴
2014	≈820 000 ¹⁴	≈450 000 ¹⁴	≈450 000 ¹⁴	≈200 000 ¹⁴	≈75 000 ¹⁴
2015	≈1 100 000 ¹⁴	≈470 000 ¹⁴	≈440 000 ¹⁴	≈210 000 ¹⁴	≈80 000 ¹⁴
2016	≈1 250 000 ¹⁴	≈490 000 ¹⁴	≈430 000 ¹⁴	≈230 000 ¹⁴	≈90 000 ¹⁴
2017	≈1 320 000 ¹⁴	≈500 000 ¹⁴	≈420 000 ¹⁴	≈240 000 ¹⁴	≈100 000 ¹⁴
2018	≈1 390 000 ¹⁴	≈510 000 ¹⁴	≈415 000 ¹⁴	≈250 000 ¹⁴	≈130 000 ¹⁴
2019	≈1 400 000 ¹⁴	≈520 000 ¹⁴	≈410 000 ¹⁴	≈265 000 ¹⁴	≈150 000 ¹⁴
2020	≈1 520 000 ¹⁴	≈540 000 ¹⁴	≈405 000 ¹⁴	≈270 000 ¹⁴	≈160 000 ¹⁴

⁴⁰ www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.

⁴¹ Patent Docs. (2013). WIPO Report: Worldwide Patent Filings Increased 7.8% in 2011. [online] Available at: <https://patentdocs.org/2013/01/16/wipo-report-worldwide-patent-filings-increased-78-in-2011/>

Year	China	The USA	Japan	South Korea	Germany
2021	≈1 590 000 ⁴²	≈590 000 ⁴³	≈410 000 ¹⁴	≈272 000 ¹⁴	≈160 000 ¹⁴
2022	1 580 000 ¹⁸	505 539 ¹⁸	405 361 ¹⁸	272 315 ¹⁸	155 896 ⁴⁴
2023	≈1 650 000 ⁴⁵	≈535 000 ¹⁹	≈400 000 ¹⁹	≈278 000 ¹⁹	≈158 000 ¹⁹
2024	≈1 720 000 ⁴⁶	≈545 000 ²⁰	≈398 000 ²⁰	≈282 000 ²⁰	≈160 000 ²⁰

Table 2: Annual number of patent applications filed by residents of the world’s top five countries for the period 2011-2024.

Source: Author’s own elaboration

10.2 Global Trends and Dynamics

The data indicate a dramatic shift in the geography of innovation over the examined period. China demonstrates the most significant increase: from approximately 0.4 million patent applications in 2011 to about 1.58 million in 2022.⁴⁷ By 2022, China overtakes traditional leaders, with its innovators filing nearly half of all patent applications worldwide.⁴⁸ Asia’s share in global

⁴² Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at: <https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>

⁴³ Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.

⁴⁴ www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.

⁴⁵ Wipo.int. (2023). World Intellectual Property Indicators Report: Global Patent Filings Reach Record High in 2023. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2024/article_0015.html.

⁴⁶ WIPO. World Intellectual Property Indicators: Global Patent and Design Filings Reach New Records in 2024. [online] Available at: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intellectual-property-indicators-2024-highlights/en/index.html>

⁴⁷ www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.

⁴⁸WIPO, Indicators Report, n.d.

patenting activity rises from 54.6% in 2011 to 67.6% in 2021^{49,50}, driven primarily by China's technological surge and substantial growth in South Korea and India.

The United States, although remaining among the leading countries, records relatively moderate growth. American applicants file around half a million patent applications annually throughout the last decade (approximately 505,000 in 2022).²¹ This is significantly lower than China's volume, and North America's share of global filings declines from 22.9% in 2011 to around 17-18% in 2021.

Japan, historically a global leader-having filed the highest number of patents in 2011 (472)⁵¹-experiences a gradual decline in subsequent years. By 2022, Japanese applicants file around 405,000 applications¹⁸, a reduction reflecting the ageing of certain industries and a strategic shift toward higher-quality rather than higher-quantity patenting.

The Republic of Korea (South Korea) exhibits steady growth. Patent applications filed by Korean residents increase from approximately 170-180,000 at the beginning of the period to over 270,000 in 2022.²⁰ South Korea consolidates its position as the fourth-largest source of patent filings globally, supported by strong investment in R&D and high-technology sectors such as electronics and telecommunications.²³

Germany remains Europe's leading patenting country, though with significantly lower absolute numbers-around 150-160,000 applications annually toward the end of the period. German applicants increase their activity during the first half of the decade, followed by a slower pace thereafter. Notably, most German inventions are patented abroad (through the European Patent Office and other jurisdictions), a trend typical for many advanced European economies.²¹

Additional global developments for 2023-2025 include:

- **In 2023**, the global number of patent applications reaches approximately **3.55 million**, marking an increase of **2.7%** compared to 2022.¹⁹

⁴⁹ Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at: <https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>.

⁵⁰ Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.

⁵¹ Wipo.int. (2025). Global IP Filings Continue to Grow, China Tops Global Patent Filings. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2012/article_0025.html

- **In 2024**, filings surpass **3.7 million**, representing a further growth of **around 4.9%**²⁰

WIPO's **2024-2025 analysis** confirms that China remains the world's leading source of patent filings in 2023-2024, while the United States and Japan maintain stable but lower growth rates.

South Korea and India continue to expand their presence in the global patent system, with India showing **the fastest growth rate in Asia after China**.

In summary, the period 2011-2022 is marked by a clear **shift of the global innovation center of gravity toward Asia**.¹⁶ China ascends to a dominant position, while the United States, Japan and Europe maintain high levels of activity but experience a relative decline in their global shares. Worldwide patent applications reach record levels-over 3.4 million in 2021-2022²²- highlighting the growing importance of intangible assets (knowledge, technology) as key drivers of economic growth. This dynamic aligns with WIPO's analysis of intangible investment, where rapidly developing economies such as China and India increasingly contribute to global innovation expansion.¹⁹

Current preliminary data show that **this upward trend continues beyond 2022: for 2023**, approximately **3.55 million** patent applications were filed globally, and **forecasts for 2024-2025** indicate figures surpassing **3.7 million annually**. These developments reaffirm the rising significance of patent activity as a core indicator of innovation and intangible investment intensity worldwide.

11. Patent Activity in Bulgaria (2011-2022)

Against this backdrop, Bulgaria has a modest presence in global patent statistics. The total number of patent applications filed by Bulgarian residents (domestically and abroad) fluctuates between **200 and 500 per year** during the period 2011-2022. According to WIPO data, Bulgarian applicants filed **420 patent applications in 2022**⁵² - a value close to preceding years (e.g., 363 in 2021 and a peak of approximately 475 in 2020²⁶). This volume places Bulgaria around **60th in the world** in terms of patent activity (62nd in the most recent data⁴¹). Even relative indicators remain low - approximately **36 patent applications per million inhabitants annually**, ranking the country **44th worldwide** on this measure.²⁴ For comparison, leading innovation economies record several hundred applications per million inhabitants.

⁵² World Intellectual Property Organization. (n.d.). Intellectual property statistics -Country profile: Bulgaria [online]. Available at: <https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/bg.pdf>

Trends in Bulgaria do not show a clearly pronounced upward trajectory over the decade. Annual applications fluctuate, with potential contributing factors including isolated larger filing campaigns (e.g., linked to universities or specific firms in particular years) and general economic conditions. Internationally, Bulgaria lags behind countries of comparable scale in Europe. States of similar or smaller population size, such as Sweden and Switzerland, submit thousands of patent applications annually due to their advanced high-technology sectors. Even among Eastern European countries, Bulgaria is not a leader - Poland, Czechia, Hungary and Romania all register significantly more applications each year.²⁴

Sources of patent activity in Bulgaria.

Official data indicate that universities account for only about 2%²⁴ of Bulgarian patent applications, indicating that most filings come from companies and individual inventors⁴¹. Large-scale university patenting, typical of many innovation-driven economies, is noticeably absent. Instead, patent activity is concentrated among a limited number of enterprises engaged in research and development. Among the most active Bulgarian applicants in recent years are private firms such as **Huvepharma** (pharmaceuticals), **EnduroSat** (satellite technologies), and **BTL Industries**²⁴ (specialized medical equipment). Some of these companies direct a significant share of their patenting activity abroad (through the European Patent Office, the United States, etc.), seeking larger markets and higher returns on innovation.

Position in rankings.

These modest patent figures are also reflected in composite indices. In the Global Innovation Index (GII), Bulgaria traditionally occupies middle positions, despite strong outcomes in certain sub-indicators. Low patenting intensity - particularly on a per-capita basis and as a share of GDP - is frequently cited as a weakness in the national innovation system. Despite the presence of capable research talent, the commercialization of scientific results through patents remains a challenge. Targeted policies to stimulate enterprise-level R&D and to strengthen collaboration between research institutions and industry are necessary for the number of patents filed by Bulgarian inventors to grow sustainably.

In conclusion, Bulgaria's patent landscape over the past decade is characterized by low intensity and weak dynamism, especially against the backdrop of globally rising patent activity. This underscores the need to strengthen investment in intangible assets (research, development, innovation) domestically - a theme closely aligned with the global trends analysed in the WIPO report on intangible investment (2025). Increasing patent activity in Bulgaria would serve as a key

indicator of the success of such investments and of the gradual transformation of the Bulgarian economy into a more competitive, knowledge- and innovation-based system.

12. Conclusion

The analysis presented in the *World Intangible Investment Highlights 2025* outlines a comprehensive transformation of the global economy toward a model based on knowledge, technology and intangible assets. The seven key trends identified in the report—the accelerated growth of intangible investment, its resilience during crises, its rising share of GDP, the leading position of the United States, the dynamic development of India, the dominance of software and data, and the universal role of artificial intelligence—describe a systemic shift in which intellectual capital occupies a central position.

The information provided by WIPO on global patent activity further reinforces this transformation. The record number of patent applications—exceeding 3.4 million annually—underscores the importance of innovation as a strategic resource. The rise of Asia, especially China, which generates nearly half of all filings, clearly indicates a relocation of the innovation center of gravity toward countries with targeted policies in research and development. Meanwhile, the relative decline of Europe and the United States in global shares signals the need for more intensive investment in intangible assets and more active management of intellectual property.

Within this global framework, the challenges facing countries such as Bulgaria become even more pronounced. Low levels of patent activity, limited R&D investment, and weak links between academia and industry demonstrate that the national innovation system remains on the periphery of global processes. Bulgaria’s position among the countries with the fewest patent applications per capita and the minimal contribution of universities to patent output highlights the structural need for reforms aimed at stimulating scientific activity, enhancing competitiveness and accelerating technology transfer.

Taken together, these observations make it clear that sustainable economic growth in the coming decades will depend on the ability of countries to invest in ideas, knowledge and human potential. Institutions must modernize their innovation policies, businesses must place intellectual property at the core of strategic management, and societies must foster the skills required by the post-industrial economy.

In conclusion, the data and trends presented in the WIPO report clearly show that future competitiveness will not be determined by the volume of material production but by the capacity

of countries and organizations to create, develop and protect intangible assets. The new economic reality confirms that the factories of the twenty-first century will not be built from steel, but from knowledge, innovation and intellectual capital.

References

1. The conceptual foundation of the present scholarly study was formed within the framework of the lecture course delivered by Prof. Maria Markova (Prof. Maria Markova, UNWE, D.Sc., Master in Law, Patent Attorney before BPO, EUIPO and WIPO) in the discipline “World System of Intellectual Property,” taught at the Department of Intellectual Property and Technology Transfer at the Business Faculty of the University of National and World Economy (UNWE).
2. World Intangible Investment Highlights 2025. (2025). World Intangible Investment Highlights 2025. [online] Available at: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights-2025/en/world-intangible-investment-highlights-2025.html>.
3. www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.
4. www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.
5. Patent Docs. (2013). WIPO Report: Worldwide Patent Filings Increased 7.8% in 2011. [online] Available at: <https://patentdocs.org/2013/01/16/wipo-report-worldwide-patent-filings-increased-78-in-2011/>
6. Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at: <https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>
7. Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.
8. www.wipo.int. (n.d.). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html.
9. Pronk, A. (2022). WIPO Report: China Sees Massive Surge in IP Filings Across the Board. [online] IPWatchdog.com | Patents & Intellectual Property Law. Available at:

<https://ipwatchdog.com/2022/11/26/wipo-report-china-sees-massive-surge-ip-filings-across-board/>.

10. Wood, J. (2022). Global patent applications break records. Where has most? [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/stories/2022/12/innovation-patent-filings-intellectual-property-ip-applications/>.
11. Wipo.int. (2025). Global IP Filings Continue to Grow, China Tops Global Patent Filings. [online] Available at: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2012/article_0025.html
12. World Intellectual Property Organization. (n.d.). *Intellectual property statistics -Country profile: Bulgaria* [online]. Available at: <https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/bg.pdf>

ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ЛИТЕРАТУРАТА И ИЗКУСТВОТА КАТО ТВОРЧЕСКА И НЕМАТЕРИАЛНА СЪЩНОСТ

*Мехти Меликов*⁵³

Резюме

Статията разглежда произведенията на литературата и изкуствата като обекти с нематериална същност, в които се преплитат творческият, духовният и икономическият аспект на човешката дейност. Въз основа на интердисциплинарен подход, съчетаващ философски, културологични и икономически гледни точки, се изяснява как художествено-литературната собственост функционира като нематериален актив – носител едновременно на полезност и ценност. Тези категории са разгледани както в рамките на икономическата парадигма, така и през призмата на творческия процес.

Анализът е изграден върху концепцията за йерархията на потребностите на Маслоу, чрез която културното потребление се интерпретира като процес на удовлетворяване на познавателни, социални, емоционални и духовни потребности. На това основание се дефинират различни равнища на полезност – когнитивна, социална и емоционално-духовна, както и равнища на ценност – естетическа, културна и културно-историческа. Тези категории разкриват измеренията на литературата и изкуството като форма на познание, средство за социална комуникация и източник на духовно изживяване.

Художествено-литературната собственост се разкрива като специфична форма на нематериален капитал, чиято стойност произтича от взаимодействието между духовни и социално-икономически функции, удовлетворяващи различни човешки потребности. Предложената концептуална рамка поставя основите за бъдещи изследвания, насочени към икономическата оценка на творческите продукти и определянето на възнагражденията на основата на тяхната полезност и културна стойност.

Ключови думи: художествено-литературна собственост, нематериални активи, полезност, ценност, културно потребление

⁵³ Мехти Меликов е докторант към катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“, Бизнес факултет, УНСС – София, mehti.melikov@unwe.bg; melikov.mehti@gmail.com

1. Въведение

Нематериалната същност на творческите продукти поставя въпроса за начина, по който те придобиват ценност и полезност отвъд материалния си носител. Културните и творческите индустрии се утвърдиха като структуроопределящ сектор на икономиката с конкретно измерима добавена стойност (Андреева-Попйорданова, Д., 2025). В този контекст е подходящо да се изведе същността на произведенията на литературата и изкуствата като творчески и интелектуален продукт, с тяхното социално и духовно значение. Това изисква интердисциплинарен поглед, който да обедини философските, културологичните и икономическите аспекти на художествено-литературната собственост. Последното е обобщаващо понятие за произведенията на литературата и изкуствата като закрияни обекти на интелектуалната собственост.

Актуалността на темата се обуславя от динамиката на културните и творческите индустрии в условията на цифрова трансформация и от засиления интерес към нематериалните активи като източник на устойчив растеж. Духовните и социалните аспекти на културата се оказаха особено значими в периода на разпространение на Ковид-19 и наложените в тази връзка ограничения. Специфично ограничение на настоящото изследване произтича от неговия теоретичен характер и липсата на емпирични данни за отделните секторни проявления.

Настоящият текст стъпва върху убеждението, че изкуството е не само израз на индивидуално творчество, но и колективен носител на смисъл, идентичност и споделен опит. В тази перспектива класическата пирамида на потребностите, формулирана от Маслоу, предлага универсална рамка за разбиране на културното потребление като процес на удовлетворяване на човешките потребности от принадлежност, признание и самоактуализация. Оттук се извежда и разбирането за произведението като обект с нематериална стойност – резултат от творческата енергия и духовния потенциал на автора, но и източник на социална и културна ценност за обществото.

Обект на изследването са произведенията на литературата и изкуствата, а негов **предмет** – проявленията на нематериалната им същност. **Целта** е да се разкрият механизмите, чрез които тези произведения реализират полезности и ценности – познавателни, социални, емоционални и духовни. В този обхват статията поставя методическата основа за изследването на художествено-литературната собственост като нематериален актив с икономическа реализация.

За реализиране на поставената цел анализът се концентрира върху три взаимосвързани задачи: изясняване на нематериалната същност на произведенията на литературата и изкуствата; систематизиране на проявленията на тяхната полезност и ценност в контекста на културното потребление; и показване как тези теоретични категории намират конкретен израз в литературното и художественото творчество.

В различните си аспекти материята е изследвана от множество автори. Като част от еволюцията на икономическата мисъл, понятията за ценност, полезност и стойност са разглеждани както в класическата икономическа школа, така и в неокласическата икономическа теория, изградена върху теорията за пределната полезност. На тази основа в научната литература на български език е обяснена ингридиентната теория за стойността и е изследвано ценностното икономическо поведение на индивида (Миркович, 2005; Нецева-Порчева, 2012). Естествено е продължението на темата в теорията на маркетинга и в частност в маркетинга на услугите (Нецева-Порчева, 2013). Максимизирането на индивидуалната полезност се ползва и в изследванията на трудовата мотивация, а човешката удовлетвореност е във фокуса на интерес на психолозите и на поведенческите икономисти (Седларски, 2020).

Макар част от използваните източници да предшестваха последното десетилетие, те осигуряват необходимите връзки с теорията и представляват подходяща основа за съвременните изследвания върху стойността, полезността и ценността.

2. Културното потребление през призмата на пирамидата на потребностите

Класическата концепция на Абрахам Маслоу (1943) за йерархията на човешките потребности предлага универсална рамка, чрез която могат да бъдат разбрани както творческото изразяване, така и културното потребление. Тя обяснява защо човек създава, но също и защо търси и преживява художествени произведения, като задоволява различни нива от своите потребности: преживяване, общуване, социална принадлежност и самоактуализация.

Андреева-Попйорданова (2025) говори за ролята на културата като „социален ресурс“, което обобщава значението на произведенията на литературата и изкуствата извън тясната мотивация на отделните нива от йерархията на потребностите. По-генерална цел на културното изразяване описва и Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване (UNESCO, 2005). Документът признава

специфичното естество на културните дейности, продукти и услуги като носители на идентичност, ценности и смисъл. В тази връзка се подчертава и значението на межкултурния диалог и взаимодействие за изграждане на мостове между народите.

За целите на настоящото изследване интересът се насочва именно към културното потребление като процес на удовлетворяване на човешки потребности чрез контакт с произведенията на литературата и изкуствата.

В основата на пирамидата стоят базовите потребности, чието удовлетворяване предхожда и прави възможно потреблението на културни блага: образование, културна инфраструктура, среда на сигурност и социална стабилност. Следващите равнища – потребността от принадлежност и свързаност, се проявяват чрез споделеното културно преживяване, което обединява хората и укрепва чувството им за общност и идентичност.

Потребността от уважение и признание се проявява в начина, по който културните практики се превръщат в израз на социален статус и индивидуален вкус – изборът на стил, жанр или културна среда става форма на себеизразяване. Ракаджийска, Т., Мишева, М., Христова, М. (2015) посочват, че почти консенсусно повечето автори търсят интерпретацията на понятието социален капитал в ресурса, който се конституира от съвместната дейност на индивидите и най-вече в способността им да общуват чрез обмен на символни значения. Авторите цитират Дейвид Рубинщайн (Rubinstein, 2000), който търси отговор на въпроса кое определя индивидуалното поведение – социалната структура или културната среда. Отговорът е в синтеза на двете взаимнобусловени категории, чието преплетено действие може да обясни всекидневното поведение на индивида.

Връщайки се към пирамидата на Маслоу, на върха стои потребността от самоактуализация (*need for self-actualization*), която в културен план се осъществява чрез стремеж към духовно, естетическо и морално усъвършенстване посредством изкуството. Тук културният продукт придобива вътрешноприсъща ценност – източник на вдъхновение, съпреживяване и личностно извисяване. В същото време, непосредственото запознаване с труда на Маслоу ще покаже, че на това ниво по-скоро можем да обясним индивидуалните мотиви на твореца. Маслоу посочва, че дори когато всички останали потребности са удовлетворени, можем често (ако не и винаги) да очакваме, че ще се появи ново чувство на неудовлетвореност и вътрешно неспокойство, освен ако индивидът не върши това, за което е създаден. „Музикантът трябва да твори музика, художникът трябва да рисува, поетът

трябва да пише – ако желаят да постигнат истинско щастие. Човек трябва да бъде това, което може да бъде. Тази потребност можем да наречем самоактуализация.“

Така или иначе, в йерархията на Маслоу културното потребление може да бъде позиционирано в горните три равнища – потребност от принадлежност, от признание и от самоактуализация. То изразява прехода от социалните към духовните мотиви в човешкото поведение. Чрез културното преживяване индивидът не само укрепва чувството си за принадлежност, но и утвърждава собствената си идентичност и постига личностно осъществяване.

С течение на времето разбирането за човешката мотивация несъмнено се е обогатило с различни теоретични акценти, свързани със социалния контекст, културната среда и динамиката на поведението. В този по-широк аналитичен хоризонт пирамидата на Маслоу може да бъде разглеждана като отправна точка, която подлежи на интерпретация и актуализация в зависимост от специфичните условия на съвременността.

Съвременните автори Kenrick, Griskevicius, Neuberg и Schaller (2010) предлагат „реновирана“ версия на пирамидата, в която потребностите не са строго подредени, а се припокриват и активират динамично според контекста. Приложено към културното потребление, това означава, че изкуството може едновременно да удовлетворява базови емоционални нужди, социални мотиви (принадлежност, признание) и духовни стремежи.

В този смисъл пирамидата може да бъде разглеждана като структура на културната полезност – модел, който обяснява как произведенията на литературата и изкуствата осигуряват комплексно удовлетворение, включващо когнитивни, емоционални, социални и духовни полета. Основавайки се на теориите на Маслоу и Алдерфер, Маркова, М. (2010, с. 188-189) говори за реализиране на обща сумарна полезност от закупуването, потребяването и/или притежаването на определен продукт. Това наблюдение е направено по отношение на фирмения дизайн като комплексна полезност и единство на функционалност, естетичност и символност, но изразява и посочената тук комплексност при удовлетворяването на човешките потребности.

Така, от гледна точка на потребителя, културното преживяване се явява нематериална ценност, която надхвърля непосредствената консумация и създава трайни форми на социална принадлежност и духовен живот.

По-нататъшно изследване заслужава въпросът как тази нематериална същност на произведението се трансформира в нематериален актив в икономическия смисъл на

понятието – чрез правата на художествено-литературна собственост, които осигуряват възможност за пазарната му реализация и за участие в оборота на културните и творческите индустрии.

3. Нематериална същност на произведението

Нематериалната природа на произведенията на литературата и изкуствата е тяхна основополагаща характеристика, която ги отличава от обикновените материални блага. Каменова, Ц. (1999, с. 22) посочва, че теорията за авторското право като право за нематериалните обекти, се основава на схващанията на германските философи Фихте, Хегел, Шопенхауер. Цитира се разграничението, което прави Хегел в „Основни принципи на философията на правото“, между екземпляра на книгата от една страна, и книгата като единно цяло, от друга страна.

С цел изясняване на понятията, разграничение следва да се прави между „материална“ и „обективна“ форма. Материална форма има носителят, който позволява произведението да достигне до своите потребители. В зависимост от вида на произведението, материалният носител съдържа самото произведение (книга) или неговото изпълнение, обективирано например в звукозапис (музикален диск). Напредъкът в технологиите, позволил произведенията да бъдат излъчвани, предавани, препредавани и използвани в електронна среда, измести разпространението на материални носители с новите форми на достъп. Особено актуален днес е т.нар. „електронен достъп“ по см. на ДР, §2, т. 5г от ЗАПСП, а именно достъпът до произведението чрез лайфстриймिंग или като част от онлайн каталожна услуга (библиотека от аудио- и аудиовизуални произведения като Spotify, HBO Max, Netflix).

Макар и извън материален носител, обектът на авторскоправна закрила носи „обективна“ форма. „Обективна форма“ означава прилагане на изразно средство. Саракинов, Г. (2013, с. 36-37) говори за обективната форма като въздействие върху сетивата на зрителя, слушателя, читателя. В тази връзка авторът посочва, че не е задължително обективната форма да е материална форма, доколкото обективна форма има и изпятата песен, рецитираното стихотворение или изнесената лекция. В този смисъл разлика се прави между авторско право върху произведение, въплътено във вещь, и правото на собственост върху тази вещь. Както отбелязва Маркова (2003), художествено-литературната собственост се дефинира чрез своя интелектуален и творчески произход, а материалният носител е само

външна форма на изява. Борисова, В. (2009, с. 47) пък противопоставя обективната на материалната форма, като нарича обективна формата на идеята, представена директно (на живо) пред публика, а материална – нейното „опаковане“ под формата напр. на запис върху материален носител. Независимо от различията в тълкуванията, обективната форма е изначално изискване за признаване на произведението като обект на авторскоправна закрила.

Нематериалният характер на творческото съдържание Борисова, В (2009, с. 15) обяснява със значението му на пряк резултат от вложените таланти, интелект и творчество. Маркова, М. (2003, с. 13-15) нарича творческия продукт особен род морално, културно и психологическо продължение на авторската личност, а самото произведение – продукт на творчески процес. Особеностите на тази нематериалност могат да се наблюдават в различни направления. Така например, произведенията на литературата и изкуствата имат потенциал едновременно за мултиплициране на значенията и за неограничено възпроизвеждане. Борисов, Б. (2003) говори за многократното реализиране на цената на нематериалните активи. Едно произведение може да бъде интерпретирано по различни начини, да служи за основа при създаването на нови произведения и адаптирано за различни публикации. Това свойство е в основата на посочената от Борисова, В. (2009) „верига на полезностите“, през които преминават творческите продукти, като всяко ново пресъздаване добавя нов пласт значимост и социална функция. На следващо място разглеждаме произведенията на литературата и изкуството с културната ценност на присъщите им духовни и социални измерения, които надхвърлят непосредственото удовлетворение от тяхното използване (Throsby, D., 2001). Не на последно място, произведенията притежават времева и пространствена трансцендентност, като отделни образци се превръщат в израз на културната памет на обществото, която наричаме културно наследство.

4. Полезност и ценност на творческия продукт

Извеждането на нематериалната същност на произведенията на литературата и изкуството предполага разглеждането на категориите полезност и ценност. Това може да стане както в рамките на икономическата парадигма, така и на плоскостта на творчеството, а именно като изследваме способността на творбата да носи удовлетворение и да задоволява човешки потребности – познавателни, емоционални, социални и духовни. В този смисъл говорим за „ползността“ на творчеството и за по-широкото понятие за „ценност“, наричана

още „вътрешноприсъща ценност“ на изкуството (Towse, R., Hernandez, T., 2020, с. 207), а именно уникалната ценност на самото изкуство, която отразява първоначалната цел на художественото творчество.

Ценностното икономическо поведение на индивида, с неговите категории „ползност“ и „стойност“ и връзката им с икономическата теория, в т.ч. с маржиналистката революция в икономиката от края на 19-ти век, са подробно изследвани от Миркович, К. (2005) и Нецева-Порчева (2012). За целите на настоящата разработка ще ползваме икономическата парадигма само като отправна точка, за да изследваме връзката между ползност и ценност от тяхната културна, духовна, естетическа и др. гледна точка, в контекста по-скоро на социалната динамика и потребителското поведение, без да търсим детерминантите на стойността и цената.

В следващите редове ще бъде направен опит да се разграничи по-ясно как творческите продукти се проявяват като полезни (в удовлетворяване на конкретни потребности) и как се утвърждават като ценни (в своята по-широка културна и духовна значимост).

4.1. Ползност

Миркович, К (2005, с. 28) дефинира ползността на продукта като обществено свойство на потребителната стойност на този продукт, което я прави икономическа категория. Верига на ползностите е налице в частност при създаването на културен продукт, като във всеки етап от това производство се добавя определена ползност към продукта – израз на творчеството на различните участници в този процес. Борисова, В. (2009, с. 37) говори за „система на ползностите“ като мобилизация на ресурсите в нематериалното производство, с цел постигане на икономическа ползност. На тази основа дефинира модели на бизнес поведение на творческите предприятия, произвеждащи културен продукт.

В потребителски план, ползността е оценката, която хората дават на способността на продукта в качеството му на потребителна стойност да задоволява с определена интензивност техните потребности (Нецева-Порчева, 2012, с. 15). В тази посока е и дефиницията на ползността като научно понятие, предложена от Маркова, М. (2010, с. 186), а именно като разбиране на принципа, според който рационалният потребител разпределя ограничените ресурси между стоките и услугите, за да задоволи своите

потребности. В тази връзка потребителското поведение се управлява от целта да се максимизира полезността (максимално удовлетворение) от направените разходи за стоки и услуги. Оценяваната от индивида способност на даден продукт (на дадено благо) да задоволява с определена интензивност неговите индивидуални потребности Миркович (2005, с. 28) нарича „индивидуална полезност на продукта“, чиято друга разновидност е „обществената полезност“.

Горното диктува **под полезност на творческия продукт да разбираме неговата способност да носи удовлетворение и да задоволява човешки потребности** – когнитивни (разширяване на знанията, критично мислене), емоционални (въздействие върху психиката), социални (комуникация, принадлежност, национална и културна идентичност) и духовни (вдъхновение, смисъл, морални ориентири). Удовлетворяването на отделни човешки потребности е строго индивидуално и съответно зависи от характеристиките на личността, в крайна сметка отразяващи се на нашите индивидуални възприятия. Towse, R. и Hernandez, T. (2020, с. 220) обръщат внимание и на същността на хората като социални същества, във връзка с което получават полезност не само от самото потребление на културния продукт, но и от споделеното преживяване на потреблението заедно с други. Друга особеност на културното ползване, според двамата автори, е нарастването на пределната полезност с използването заради натрупването на т.нар. „потребителски капитал“ (*consumption capital*). Това описва културната полезност като кумулативна (с. 217).

Следователно полезността на творческия продукт може да се разбира както като индивидуално удовлетворение от задоволяването на потребности, така и като социално и кумулативно преживяване, което нараства с натрупването на културен опит.

4.2. Ценност

Понятието за „ценност“ може да се разгледа както в икономическото му значение на обобщена категория, обединяваща стойност и полезност, така и в културологичен план с естетическото (красота, оригиналност, стил), културното (памет, традиция, идентичност) или духовното измерение на творческия продукт. В този смисъл ценността е неговата значимост за индивида и обществото, която има и своите икономически измерения. Така понятието за „ценност“ в културния продукт надхвърля неговата непосредствена полезност.

В икономическата теория под ценност на продукта обикновено се разбира оценката, която потребителите дават на полезността във връзка с оскъдността на продукта

(Миркович, 2005, с. 58). Миркович дава показателни примери: въздухът е изключително полезен, но почти няма ценност поради изобилието си; хлябът също е широко предлаган и следователно сравнително по-малко ценен; обратно, уникати, които почти нямат полезност, могат да се окажат изключително ценни, тъй като са редки или единствени. Тази зависимост изглежда пряко приложима към търговията с обекти на изобразителното изкуство, където оскъдността и уникалността пряко влияят върху ценовото формиране. Примери в тази връзка дава богатата практика на аукционните къщи Sotheby's и Christie's. Миркович заключава, че при еднаква оскъдност по-полезният продукт е и по-ценен⁵⁴. Сходен е смисълът на решението, предложено от математика Даниел Бернули, че „ползата“ от парите намалява с увеличение на спечеленото (или вече притежаваното) количество (цитирано от Андреева, Л., 1998, с. 105). Печалба от хиляда дуката, казва Бернули, е по-значима за бедняка, отколкото за богатия, макар че и двете представляват печалба от едно и също количество пари. Това решение, казва Андреева, представлява наченките на съвременната теория за вземането на решения.

В културологичен план понятието за ценност се свързва с многопластови и трудно поддаващи се на количествено измерване измерения. Throsby (2001, цитиран от Hutter и Throsby, 2008, с. 4) дефинира културната ценност като многоизмерна, произтичаща от широк културен дискурс. Той я свързва с естетическо, символно, социално, историческо и духовно измерение, които отразяват трайната значимост на културните продукти отвъд пазарната им стойност.

Съвременната културна икономика доразвива тази перспектива. Towse (2020, с. 217) предлага разграничение между вътрешноприсъща ценност (*intrinsic value*) – уникалната значимост на изкуството като самостоятелна духовна и естетическа реалност, т.е. причината да се създава изкуство, и инструментална ценност (*instrumental value*), свързана със страничните ефекти на изкуството като туризъм, социална кохезия или икономически растеж. Towse подчертава, че в дебатите за културна политика често доминира инструменталният дискурс, докато вътрешноприсъщата ценност бива пренебрегвана, тъй като е по-трудна за количествено измерване.

Следователно ценността на творческия продукт може да бъде разбрана като негова трайна значимост за индивида и обществото, проявяваща се едновременно във

⁵⁴ Вероятно би било полезно да се изследва дали и как този принцип влияе на ценообразуването в отделните сектори на творческите индустрии.

вътрешноприсъщи и инструментални измерения. Дългосрочната устойчивост на културната политика изисква баланс между двете, което предполага използването както на количествени, така и на качествени подходи и съобразяване с двойното значение на термина *value* – като икономическа стойност и като културна ценност.

Преходът от културна към икономическа ценност на произведението – от удовлетворението на потребителя към възнаграждението на твореца – представлява отделно поле на изследване, посветено на начина, по който произведението се оценява и реализира като обект на художествено-литературна собственост.

5. Проявления на ценността и полезността в изкуството и литературата

Уместно е проявенията на нематериалната същност на произведенията на литературата и изкуствата да се изследва в рамките на самостоятелни анализи на всеки творчески сектор – литература, музика, изобразителни изкуства, аудиовизия и други. Настоящият текст не си поставя такава амбициозна цел, доколкото това би изисквало секторна симетрия, основана на равномерно наличие на теоретични и емпирични източници.

Изследователският фокус тук е върху функционалните проявления на нематериалната същност – върху това как произведенията, независимо от своя жанр или изразно средство, реализират ценности и полезности, които ги превръщат в носители на духовен, социален и културен смисъл. С примери в сферите на литературата и изкуството можем да покажем проявенията на изведените по-горе категории. По този начин ще направим връзка между теоретичните постановки, развити в точки 2-4, и особеностите на литературата и изкуствата. Целта не е да се направи секторен преглед, а да се покаже как изведените категории на полезност и ценност на нематериалните активи намират своите реални проявления в културния опит на човечеството.

5.1. Нива на полезностите

Полезността най-общо изразява способността на произведението на литературата и изкуството да носи удовлетворение и да задоволява човешки потребности. В тази връзка, без да претендираме за изчерпателност, можем да различим следните полезности:

Познавателна и когнитивна полезност

Литературните произведения са основен източник на познание заради възможността да запазват и предават натрупания от обществото опит. Чрез информацията за конкретни събития, но и чрез художествените образи, езикови конструкции и похвати, тя формира както способност за съпреживяване, така и критично мислене, което пък е в основата на обществената рефлексия. Такава основа ни предоставя Симеон Радев със „Строителите на съвременна България“, но също така и разказите на Елин Пелин, Йордан Йовков, Йордан Радичков, Чудомир. Маркова, М. (2003, с. 40) нарича литературно-художествената творба способ за превръщане на действителността посредством вдъхновено слово в художествени образи. Обективната действителност, посочва авторът, се смесва със субективното отношение на автора към отделните образи и ситуации. В тази връзка, художествената литература се възприема като отражение на авторовите мисли, чувства и изживявания, пречупени през неговата ценностна система, и по-конкретно през естетическата му преценка на явленията и фактите. Изобразителните изкуства, от своя страна, предлагат визуални наративи⁵⁵ – начин за разбиране на света чрез образи и композиции, които превеждат реалността на универсалния език на изкуството. Картината „Апофеоз войни“ е начинът, по който Верещагин подчертава разрушителната и безчовечна същност на войната.

Социална полезност

Изкуството е средство за социална комуникация и изграждане на културна идентичност. Литературата и изкуствата създават общи символи, разкази и езикови модели, които укрепват чувството за принадлежност към дадена общност. Такива например са картините на Мърквичка и на Златю Бояджиев. Музиката, като най-колективна форма на изкуство (Joshi, V., 2025, говори за *collective action*), обединява хората в празник, ритуал или дори протест и служи като универсален език на емоциите. В съвременната дигитална епоха изкуството преминава културни и национални граници, създавайки глобални общности, основани на споделени вкусове и ценности. Анализите на музикалния сектор показват, че музиката подпомага общността и благополучието и че местните музикални екосистеми могат да бъдат инструмент за сплотяване и участие в културния живот (UK Music, 2023).

Социалната функция на изкуството е призната и в Конвенцията на ЮНЕСКО за насърчаване на многообразието на културните изрази (2005), според която културата

⁵⁵ Терминът се използва във визуалните изкуства и културните изследвания.

насърчава межкултурния диалог и обмен, както и културното взаимодействие в духа на изграждането на мостове между народите.

Цифровата среда променя социалното измерение на културната консумация. Както отбелязва Иванова, Е. (2020, с. 36), мултиплатформеността на културните индустрии води до значителна трансформация на потребителските модели, засягаща формирането на нови навици, нагласи и възприятия. Тези процеси имат както социални, така и психо-емоционални измерения – дигитализацията и навлизането на платформените компании променят културата на потребление и ценностната система, като я насочват към нови хоризонти, „където границата между реалност и виртуалност избледнява“. Така социалната полезност на изкуството придобива нови форми, при които участието, взаимодействието и преживяването се превръщат в основни елементи на културното потребление. Нещо повече, Иванова, Е. (2020, с. 34) говори за развитието на т.нар. „култура на участие“, която позволява свободно изразяване на артистичен талант и гражданска ангажираност, споделяне на своите творения с другите.

Емоционална и духовна полезност

На най-високото равнище на потребностите изкуството удовлетворява нуждата от емоционална стабилност, вдъхновение и духовно извисяване.

Според данните на Международната федерация на звукозаписната индустрия (IFPI, 2023), 78% от слушателите посочват, че музиката им помага да се отпуснат и да се справят със стреса. Това подчертава емоционалната и терапевтична роля на музиката като източник на вътрешен баланс и психологическо благополучие. Тези резултати са в унисон с по-ранните заключения на Световната здравна организация, обобщаващи глобалните научни доказателства относно ролята на изкуствата за подобряване на здравето и благополучието (WHO, 2019).

Литературата и изобразителното изкуство предизвикват емоционална реакция, изграждат морални ориентири и осмислят човешкия опит. Именно в това се проявява най-дълбоката форма на нематериална полезност – способността на изкуството да насочва човека към самоактуализация и духовна пълнота.

5.2. Нива на ценността

Ценността най-общо изразява значението на литературата и изкуството за индивида и обществото. В тази връзка, отново без да претендираме за изчерпателност, можем да различим следните проявления на такава ценност:

Културна ценност

Културната ценност отразява връзката между изкуството и идентичността. Творческите произведения не само обогатяват живота на хората, но в своето единство съставляват националното културно наследство на една държава и представляват съществена част от идентичността на всяка нация (Koskinen-Olsson, T., Lowe, N., 2012). Литературата запазва езика на нацията; изобразителното изкуство визуализира символите на общата памет; а музиката въплъщава традиции и ритми, които пренася през поколенията. Така възприемаме творчеството на Вазов, пренесъл през времето спомена за национално-освободителното движение чрез романа „Под игото“ и поетичния цикъл „Елопея на забравените“. В съвременния контекст, както подчертава Конвенцията на ЮНЕСКО (2005), културните дейности и продукти са носители на самобитност, ценности и смисъл, като насърчават межкултурния диалог и разнообразието на изразните форми. Такова е например значението на международния песенен конкурс „Евровизия“, който обединява националните културни идентичности чрез музиката и създава пространство за обмен на идеи и символи. Подобна роля на национално ниво изпълнява и „София Филм Фест“, превърнал се в сцена за среща между българската и световната културна продукция.

Естетическа и духовна ценност

Естетическата ценност на произведението произтича от неговата форма, композиция и изразност. Тя е резултат от стремежа към красота, хармония и съвършенство – универсални категории, които пораждат удоволствие и духовна наслада. Разнообразието от възможни примери показва, че ценността на творческите продукти е многоизмерна. Hutter, M. и Throsby, D. (2008) подчертават, че културната ценност включва естетически, символни, социални и духовни измерения, които не могат да бъдат напълно уловени чрез пазарните механизми. Такава е стойността на разходката из Стария Пловдив и Копривщица или наблюдаването на Белоградчишките скали. Маркова, М. (2010, с. 11) пък описва дизайна като резултат от творческа дейност, интегрираща в себе си функционални, естетически и символни характеристики, които водят до увеличена допълнителна полезност. Сред функциите на дизайна, съответно, откриваме възпитанието, изграждането

на ценности, създаването на комфорт и стил на бита и живота (с. 12). Естетическото съзнание е синтез между идеално и сетивно, разум и чувства (Попова, Л., 2015). В литературата това се проявява чрез езика, стилистичните фигури; в музиката – чрез нейните елементи – мелодия, хармония, ритъм, динамика; в изобразителните изкуства – чрез пропорции, композиция, цвят. Естетиката, в крайна сметка, е откриването на смисъл в красотата – израз на нашата способност да я възприемаме като духовно преживяване. Към духовните ценности следва да добавим и способността на литературата и изкуството да изразяват универсални идеи и да свързват хората. Музиката и изобразителните изкуства вероятно са най-успешните медиатори на човешкото културно общуване, преодоляващи границите на езика, територията и дори културата. Тази духовна функция превръща изкуството в средство за личностна трансформация и осмисляне на живота.

Културно-историческа ценност

Произведенията на литературата и изкуствата притежават културно-историческа стойност, доколкото съхраняват паметта на обществото и осигуряват приемственост между поколенията. Изкуството е свидетелство за духовното развитие на човечеството, а отделни негови образци се превръщат в културно наследство с трайно значение. В този смисъл културно-историческата ценност е не само символична, но и институционална, като се ползва от защитата на държавата. Това се отнася до нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност (чл. 2, ал. 1 ЗКН). Такъв за българите е храм-паметникът на Шипка.

Заключение

Произведенията на литературата и изкуствата представляват особена категория нематериални същности – резултат на творческия акт. Тяхната природа е двойствена: от една страна, те удовлетворяват познавателни, емоционални, социални и духовни потребности, а от друга – носят трайна ценност, свързана с идентичността, културната памет и естетическото съвършенство. В тази двойственост се откроява основната характеристика на художествено-литературната собственост като обект, който едновременно принадлежи на сферата на духа и участва в социално-икономическия обмен.

В йерархията на потребностите, формулирана от Маслоу, културното потребление заема висшите нива на човешката мотивация – тези, които са свързани с принадлежност,

признание и самоактуализация. Именно на това равнище произведенията на литературата и изкуствата проявяват своята нематериална същност: те не просто доставят удоволствие или знание, а осигуряват чувство за смисъл, идентичност и духовна пълнота. В дигиталната среда тази нематериална природа не се променя, а разгръща своята полезност и ценност в нови форми на участие, взаимодействие и споделяне.

В рамките на анализа бяха изпълнени трите взаимосвързани задачи на изследването. На първо място беше изяснена нематериалната същност на произведенията на литературата и изкуствата като творчески резултати с духовни, естетически и социални измерения. На второ място бяха систематизирани проявленията на тяхната полезност и ценност през призмата на културното потребление, с акцент върху когнитивните, емоционалните, социалните и духовните функции. На трето място беше показано как тези теоретични категории намират конкретен израз в литературното и художественото творчество, формират реални културни практики и преживявания.

Настоящото изследване полага концептуалната рамка за разбиране на художествено-литературната собственост като специфичен вид нематериален капитал. На тази основа е подходящо изследването на икономическата страна на този процес – механизмите, чрез които полезността и ценността на творческия продукт се трансформират в икономическа стойност и, съответно, във възнаграждение.

Използвани източници

1. Андреева, Л. (1998). Социално познание и междуличностно взаимодействие. Издателство ЛИК, София.
2. Андреева-Попйорданова, Д. (2025). Икономика с въображение. Списание Мениджър, Брой 05/25. Достъпен на <https://manager.bg/tema-na-broa-/ikonomika-s-vaobrazenie-> (актуално към 09.11.2025 г.)
3. Борисов, Б. (2003). Лицензионна търговия с обекти на интелектуална собственост. Университетско издателство „Стопанство“, София.
4. Борисова, В. (2009). Творческа икономика, културни индустрии и интелектуална собственост. Университетско издателство – Стопанство, УНСС, София
5. Иванова, Е. (2020). Мултиплатформените културни индустрии: стимул за възникване на нови потребителски модели. Дисертация за ОНС „доктор“. Университет за национално и световно стопанство.
Достъпен на <https://konkursi.unwe.bg/GraduatedCompetitors/GetDocument/1127> (актуално към 09.11.2025 г.)
6. Каменова, Ц. (1999). Авторско право – международно и национално. Институт по правни науки, БАН, София
7. Маркова, М. (2003). „Художествено-литературна собственост“, Университетско издателство “Стопанство”, УНСС, София.
8. Маркова, М. (2010). Дизайн мениджмънт. Университетско издателство „Стопанство“, София.
9. Миркович, К. (2005). Полезност и стойност, Първо издание. Издателство Тракия-М, София
10. Нецева-Порчева, Т. (2012). Ценообразуване на база ценност – в търсене на печеливши ценови решения. Издателски комплекс – УНСС.
11. Нецева-Порчева, Т. (2013). Маркетинг на услугите. В С. Желев и Г. Младенова (съст.), Маркетинг (с. 486-519). София: Издателски комплекс – УНСС.
12. Попова, Л. (2015). Естетика в изкуството и като дял от философията. Арт блог. Достъпен на <https://www.fineluart.com/estetika-v-izkustvoto-i-filosofiata/> (актуално към 09.11.2025 г.)
13. Саракинов, Г. (2013). Авторско право и сродните му права в Република България, СИБИ

14. Седларски, Т. (2020). Поведенчески и социалнопсихологически измерения на пазарния ред: статус, щастие и благосъстояние || Behavioral and Socio-Psychological Dimensions of the Market Order: Status, Happiness, and Well-Being.
https://www.researchgate.net/publication/341735779_Povedenceski_i_socialnopsihologiceski_izmerenia_na_pazarnia_red_status_sastie_i_blagosstoanie_Behavioral_and_Socio-Psychological_Dimensions_of_the_Market_Order_Status_Happiness_and_Well-Being
(актуално към 09.11.2025 г.)
15. Спасов, Т. (2011). Стойност, полезност и ценност. В: Георгиев, И., Борисов, Б. и кол. (съст.), Основни термини, използвани в учебния процес (с. хх–уу). София: Изд. комплекс – УНСС, с. 385.
16. Ракаджийска, Т., Мишева, М., Христова, М. (2015). Социалният капитал като личностно достойние в мрежовата социална структура (Българският случай). Научни трудове на УНСС = Research Papers – University of National and World Economy, 2(3, ч. 1), 179–233. ISSN 0861-9344. Достъпен на
https://www.unwe.bg/uploads/ResearchPapers/Research%20Papers_vol2_2015_No5_T%20Rakadjiska,%20M%20Misheva,%20M%20Hristova.pdf (актуално към 09.11.2025 г.)
17. Fancourt, D., Finn, S. (2019). What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review (Health Evidence Network synthesis report 67). WHO Regional Office for Europe. Достъпен на
<https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289054553> (актуално към 09.11.2025 г.)
18. Hutter, M., Throsby, D. (2008). Beyond price: Value in culture, economics, and the arts. Cambridge University Press.
19. Joshi, V. (2025). The Artworlds approach: Music as collective action. International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS), 9(02), 4435-4441. Достъпен на
<https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.9020348> (актуално към 09.11.2025 г.)
20. IFPI. (2023). Engaging with music 2023: The recorded music listener report. International Federation of the Phonographic Industry (IFPI). Достъпен на https://www.ifpi.org/wp-content/uploads/2023/12/IFPI-Engaging-With-Music-2023_full-report.pdf (актуално към 09.11.2025 г.)
21. Kenrick, D. T., Griskevicius, V., Neuberg, S. L., Schaller, M. (2010). Renovating the pyramid of needs: Contemporary extensions built upon ancient foundations. Perspectives on

- Psychological Science, 5(3), 292–314. Достъпен на <https://doi.org/10.1177/1745691610369469> (актуално към 09.11.2025 г.)
22. Koskinen-Olsson, T., Lowe, N. (2012). Management of rights in dramatic works, WIPO. Достъпен на https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_emat_2014_6.pdf (актуално към 09.11.2025 г.)
 23. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50(4), 370–396. Достъпен на <https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (актуално към 09.11.2025 г.)
 24. Rubenstein, D., Culture, structure and agency: Toward a truly multidimensional society. Thousand Oaks and Sage Publications, 2000.
 25. Towse, R., Hernandez, T. (2020). A Textbook of Cultural Economics. Third Edition. Edward Elgar Publishing Limited.
 26. UK Music. (2023). Here, There and Everywhere 2023: Music Powerhouse Toolkit. UK Music. Достъпен на <https://www.ukmusic.org/wp-content/uploads/2023/07/Here-There-and-Everywhere-2023-UK-Music.pdf> (актуално към 09.11.2025 г.)
 27. UNESCO, 2005, Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions.
 28. Решение 2006/515/ЕО на Съвета от 18 май 2006 година относно сключването на конвенция за опазване и насърчаване многообразието от форми на културно изразяване (2006/515/ЕО).

THE CREATIVE AND INTANGIBLE NATURE OF WORKS OF LITERATURE AND ARTS

*Mehti Melikov*⁵⁶

Abstract

This article examines works of literature and art as objects of intangible and creative nature, where the creative, spiritual, and economic dimensions of human activity intersect. Through an interdisciplinary approach combining philosophical, cultural, and economic perspectives, it clarifies how literary and artistic property functions as an intangible asset — simultaneously embodying utility and value in cultural and economic terms. These categories are analysed both within the economic paradigm and through the lens of the creative process.

The analysis builds on Maslow's hierarchy of needs, interpreting cultural consumption as a process of satisfying cognitive, social, emotional, and spiritual demands. On this basis, different levels of utility are defined — cognitive, social, and emotional-spiritual — as well as distinct levels of value — aesthetic, cultural, and cultural-historical. These dimensions reveal literature and the arts as forms of knowledge, means of social communication, and sources of spiritual experience. Literary and artistic property is presented as a specific form of intangible capital, whose value arises from the interaction between spiritual and socio-economic functions that fulfil diverse human needs. The proposed conceptual framework lays the foundation for future research focused on the economic assessment of creative products and on the determination of remuneration based on their utility and cultural significance.

Keywords: literary and artistic property; intangible assets; utility; value; cultural consumption

⁵⁶ Mehti Melikov is a PhD candidate at the Department of Intellectual Property and Technology Transfer, Faculty of Business, University of National and World Economy (UNWE) – Sofia. Email: mehti.melikov@unwe.bg; melikov.mehti@gmail.com;

1.Introduction

The intangible nature of creative products raises the question of how they acquire value and utility beyond their material carrier. The cultural and creative industries have established themselves as a structurally defining sector of the economy, generating measurable added value (Andreeva-Popyordanova, 2025). In this context, it is appropriate to articulate the essence of works of literature and the arts as creative and intellectual products endowed with social and spiritual significance. This requires an interdisciplinary perspective that brings together the philosophical, cultural, and economic dimensions of literary and artistic property. The latter is used here as an overarching concept for works of literature and the arts as protected objects of intellectual property.

The relevance of the topic stems from the dynamics of the cultural and creative industries in the context of digital transformation, as well as from the growing interest in intangible assets as a source of sustainable growth. The spiritual and social dimensions of culture proved particularly significant during the spread of COVID-19 and the restrictions imposed in that regard. A specific limitation of the present study arises from its theoretical scope and the lack of empirical data concerning manifestations in individual sectors.

This text is grounded in the conviction that art is not only an expression of individual creativity, but also a collective bearer of meaning, identity, and shared experience. From this perspective, Maslow's classical hierarchy of needs provides a universal framework for understanding cultural consumption as a process of fulfilling human needs for belonging, recognition, and self-actualization. This leads to the conception of the work as an object of intangible value — a result of the author's creative energy and spiritual potential, and at the same time a source of social and cultural value for society.

The object of the study is works of literature and the arts, while its **subject** is the manifestations of their intangible nature. **The aim** is to reveal the mechanisms through which these works generate utility and value — cognitive, social, emotional, and spiritual. Within this scope, the article provides a methodological basis for examining literary and artistic property as an intangible asset with economic realisation.

To achieve this objective, the analysis focuses on three interrelated tasks: clarifying the intangible nature of works of literature and the arts; systematizing the manifestations of their utility and value in the context of cultural consumption; and demonstrating how these theoretical categories find concrete expression in literary and artistic creativity.

Various aspects of this subject have been examined by numerous authors. As part of the evolution of economic thought, the concepts of value, utility, and worth have been analysed both in the classical school of economics and in neoclassical economic theory, built on the marginal utility framework. Based on this foundation, Bulgarian-language scholarship has explained the ingredient theory of value and has explored value-based economic behaviour of the individual (Mirkovich, 2005; Netseva-Porcheva, 2012). Naturally, the topic continues within marketing theory and, in particular, within the marketing of services (Netseva-Porcheva, 2013). The maximisation of individual utility is also utilised in labour motivation studies, while human satisfaction remains a central focus for psychologists and behavioural economists (Sedlarski, 2020).

Although some of the sources used precede the last decade, they provide the necessary theoretical foundations and constitute an appropriate basis for contemporary research on worth, utility, and value.

2. Cultural Consumption through the Lens of the Hierarchy of Needs

Abraham Maslow's (1943) classical concept of the hierarchy of human needs offers a universal framework for understanding both creative expression and cultural consumption. It explains why individuals create, but also why they seek and experience artistic works by satisfying different levels of their needs: experience, communication, social belonging, and self-actualization.

Andreeva-Popyordanova (2025) highlights the role of culture as a "social resource," which encapsulates the significance of works of literature and the arts beyond the narrow motivation at the individual levels of the hierarchy of needs. A broader purpose of cultural expression is also articulated in the UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (UNESCO, 2005). The document recognises the specific nature of cultural activities, products, and services as carriers of identity, values, and meaning. In this regard, it also emphasises the importance of intercultural dialogue and interaction in building bridges between peoples.

For the purposes of this study, the focus is placed precisely on cultural consumption as a process of satisfying human needs through engagement with works of literature and the arts.

At the base of the pyramid lie the fundamental needs, whose fulfilment precedes and enables the consumption of cultural goods: education, cultural infrastructure, a secure

environment, and social stability. The next levels — the need for belonging and connectedness — are manifested through shared cultural experience, which brings people together and strengthens their sense of community and identity.

The need for esteem and recognition is expressed in the way cultural practices become markers of social status and individual taste — the choice of style, genre, or cultural environment becomes a form of self-expression. Rakadjiyska, Misheva, and Hristova (2015) note that, almost by consensus, most authors interpret the concept of social capital as a resource constituted through the joint activity of individuals and, above all, their ability to communicate through the exchange of symbolic meanings. The authors cite David Rubinstein (2000), who seeks to answer the question of what determines individual behaviour — the social structure or the cultural environment. The answer lies in the synthesis of these two mutually dependent categories, whose intertwined effects may explain the everyday behaviour of the individual.

Returning to Maslow's pyramid, at its apex stands the need for self-actualization, which, in cultural terms, is realised through the pursuit of spiritual, aesthetic, and moral development through art. At this level, the cultural product acquires intrinsic value — a source of inspiration, shared emotional experience, and personal elevation. At the same time, a direct engagement with Maslow's work shows that this level can more accurately explain the individual motives of the creator. Maslow notes that even when all other needs are satisfied, one may often (if not always) expect the emergence of a new sense of dissatisfaction and inner restlessness unless the individual is doing what they are meant to do: "A musician must make music, an artist must paint, a poet must write — if they are to be ultimately at peace with themselves. What a person can be, they must be. This need we may call self-actualization."

Thus, in Maslow's hierarchy, cultural consumption can be positioned within the upper three levels — the need for belonging, esteem, and self-actualization. It represents the transition from social to spiritual motivations in human behaviour. Through cultural experience, the individual not only reinforces their sense of belonging, but also affirms their own identity and achieves personal fulfilment.

Over time, the understanding of human motivation has undoubtedly been enriched by various theoretical accents related to social context, cultural environment, and behavioural dynamics. Within this broader analytical horizon, Maslow's hierarchy may be viewed as a point of departure that is subject to interpretation and updating in accordance with the specific conditions of contemporary society.

Contemporary authors Kenrick, Griskevicius, Neuberg, and Schaller (2010) propose a “renovated” version of the pyramid, in which needs are not strictly hierarchical but instead overlap and are dynamically activated depending on the context. Applied to cultural consumption, this means that art can simultaneously satisfy basic emotional needs, social motives (belonging, esteem), and spiritual aspirations.

In this sense, the pyramid may be viewed as a structure of cultural utility — a model explaining how works of literature and the arts provide a complex form of satisfaction encompassing cognitive, emotional, social, and spiritual dimensions. Building on the theories of Maslow and Alderfer, Markova (2010, pp. 188–189) discusses the realisation of an overall cumulative utility derived from the purchase, consumption, and/or ownership of a specific product. Although this observation concerns corporate design as a composite utility — a unity of functionality, aesthetics, and symbolic meaning — it also reflects the complexity involved in satisfying human needs described here.

Thus, from the consumer’s perspective, cultural experience constitutes an intangible value that goes beyond immediate consumption and creates lasting forms of social belonging and spiritual life.

Further research is warranted on how this intangible nature of the work is transformed into an intangible asset in the economic sense of the term — through the rights of literary and artistic property, which enable its market realisation and its participation in the economic circulation of the cultural and creative industries.

3. The Intangible Nature of the Work

The intangible nature of works of literature and the arts is a fundamental characteristic that distinguishes them from ordinary material goods. Kamenova (1999, p. 22) notes that the theory of copyright as a right over intangible objects is based on the concepts developed by German philosophers such as Fichte, Hegel, and Schopenhauer. She refers to the distinction made by Hegel in *Elements of the Philosophy of Right* between the physical copy of a book, on the one hand, and the book as a unified whole, on the other.

To clarify the terminology, a distinction must be made between the “material” and the “objective” form of a work. The material form refers to the tangible carrier that enables the work to reach its audience. Depending on the type of work, the material carrier contains either the work itself (a book) or its performance, objectified for example in a sound recording (a music disc).

Technological progress, which has enabled works to be broadcast, transmitted, retransmitted, and used in a digital environment, has displaced the distribution of physical carriers with new forms of access. Of particular relevance today is the so-called “electronic access” under the Additional Provisions, §2, item 5g of the Bulgarian Copyright and Related Rights Act, namely access to the work through livestreaming or as part of an online library service containing audio and audiovisual works (such as Spotify, HBO Max, Netflix).

Even when not embodied in a material carrier, the object of copyright protection possesses an “objective” form. “Objective form” refers to the application of an expressive medium. Sarakinov (2013, pp. 36–37) describes the objective form as the impact on the senses of the viewer, listener, or reader. In this regard, he notes that the objective form does not necessarily imply a material form, since a sung song, a recited poem, or a delivered lecture also constitute objective forms. Accordingly, a distinction must be drawn between copyright in a work embodied in a physical object, and the ownership of that object. As Markova (2003) points out, literary and artistic property is defined by its intellectual and creative origin, while the material carrier is merely an external manifestation. Borisova (2009, p. 47) also contrasts the objective and material form, referring to the objective form as the form of the idea presented directly (live) before an audience, while the material form represents its “packaging,” for example as a recording on a physical medium. Despite differences in interpretation, the existence of an objective form is a fundamental requirement for recognising a work as an object of copyright protection.

Borisova (2009, p. 15) explains the intangible nature of creative content as a direct result of the talent, intellect, and creativity invested in its production. Markova (2003, pp. 13–15) describes the creative product as a specific kind of moral, cultural, and psychological extension of the author’s personality, while the work itself is the result of a creative process. The characteristics of this intangibility can be observed in several directions. For example, works of literature and the arts have the potential both to multiply their meanings and to be reproduced without limitation. Borisov (2003) refers to the repeated realisation of the value of intangible assets. A work may be interpreted in different ways, may serve as the basis for the creation of new works, and may be adapted for different audiences. This feature lies at the core of what Borisova (2009) calls the “utility chain” through which creative products pass, with each new embodiment adding another layer of significance and social function. Furthermore, works of literature and the arts possess cultural value through their inherent spiritual and social dimensions, which transcend the immediate satisfaction derived from their use (Throsby, 2001). Finally, these works possess

temporal and spatial transcendence, as certain pieces become expressions of a society's cultural memory, forming what we call cultural heritage.

4. Utility and Value of the Creative Product

Revealing the intangible nature of works of literature and the arts requires examining the categories of utility and value. This can be done both within the economic paradigm and through the lens of creativity — that is, by analysing the ability of a work to provide satisfaction and meet human needs: cognitive, emotional, social, and spiritual. In this sense, we speak of the “utility” of creativity and of the broader concept of “value,” also referred to as the “intrinsic value” of art (Towse & Hernandez, 2020, p. 207), meaning the unique significance of art itself, which reflects the primary purpose of artistic creation.

The value-based economic behaviour of the individual, with its categories of “utility” and “worth,” and their connection to economic theory — including the marginalist revolution in economics of the late nineteenth century — has been analysed in detail by Mirkovich (2005) and Netseva-Porcheva (2012). For the purposes of this study, we use the economic paradigm merely as a starting point in order to explore the relationship between utility and value from their cultural, spiritual, aesthetic, and other perspectives, within the broader context of social dynamics and consumer behaviour, without seeking to identify the determinants of price and economic value.

In the following section, an attempt will be made to clarify how creative products manifest themselves as useful (in satisfying specific needs) and how they establish themselves as valuable (in their broader cultural and spiritual significance).

4.1. Utility

Mirkovich (2005, p. 28) defines the utility of a product as a social property of its use value, which makes it an economic category. A “chain of utilities” exists particularly in the creation of a cultural product, as each stage of this production adds a certain utility to the product — an expression of the creativity of the different participants involved in the process. Borisova (2009, p. 37) refers to a “system of utilities” as the mobilisation of resources in intangible production aimed at achieving economic utility. On this basis, she defines models of business behaviour for creative enterprises producing cultural products.

At the consumer level, utility refers to the evaluation individuals make of a product's ability, as a use value, to satisfy their needs with a certain intensity (Netseva-Porcheva, 2012, p.

15). In this direction is also the definition of utility as a scientific concept proposed by Markova (2010, p. 186), namely the understanding of the principle according to which a rational consumer allocates limited resources among goods and services in order to satisfy their needs. Accordingly, consumer behaviour is driven by the objective of maximising utility (maximum satisfaction) from expenditures on goods and services. The ability of a given product (a given good) to satisfy an individual's needs with a specific intensity is termed by Mirkovich (2005, p. 28) as “individual utility of the product,” whose other variant is “social utility.”

This suggests that **the utility of a creative product should be understood as its ability to provide satisfaction and fulfil human needs** — cognitive (expansion of knowledge, critical thinking), emotional (impact on the psyche), social (communication, belonging, national and cultural identity), and spiritual (inspiration, meaning, moral guidance). The fulfilment of individual human needs is highly personal and therefore depends on the characteristics of the individual, ultimately reflected in our subjective perceptions. Towse and Hernandez (2020, p. 220) also emphasise the inherently social nature of human beings, noting that people derive utility not only from the consumption of a cultural product itself, but also from the shared experience of its consumption with others. Another characteristic of cultural consumption, according to the two authors, is that marginal utility increases with use due to the accumulation of so-called “consumption capital.” This describes cultural utility as cumulative (p. 217).

Therefore, the utility of a creative product may be understood both as individual satisfaction derived from the fulfilment of needs and as a social and cumulative experience that increases with the accumulation of cultural exposure.

4.2. Value

The concept of “value” may be considered both in its economic meaning — as an overarching category that combines worth and utility — and in a cultural sense, relating to the aesthetic (beauty, originality, style), cultural (memory, tradition, identity), or spiritual dimensions of the creative product. In this regard, value reflects the significance of the work for the individual and society, which also entails its economic dimensions. Thus, the notion of “value” in a cultural product extends beyond its immediate utility.

In economic theory, the value of a product is generally understood as the assessment consumers give to its utility in relation to its scarcity (Mirkovich, 2005, p. 58). Mirkovich offers illustrative examples: air is extremely useful but has almost no value due to its abundance; bread

is also widely available and therefore comparatively less valuable; conversely, unique items that have little or no direct utility may prove to be extremely valuable because they are rare or one of a kind. This relationship appears directly applicable to the trade in visual art, where scarcity and uniqueness strongly influence price formation. Numerous examples can be found in the rich practice of auction houses such as Sotheby's and Christie's. Mirkovich concludes that, given equal scarcity, the more useful product is also the more valuable one. A similar idea is found in the decision proposed by the mathematician Daniel Bernoulli, according to which the "utility" of money decreases as the amount won (or already possessed) increases (cited in Andreeva, 1998, p. 105). A gain of one thousand ducats, Bernoulli notes, is more significant for a poor person than for a wealthy one, although both gains represent the same monetary amount. According to Andreeva, this solution represents the beginnings of the modern theory of decision-making.

In cultural terms, the notion of value is associated with multidimensional aspects that are difficult to quantify. Throsby (2001, cited in Hutter & Throsby, 2008, p. 4) defines cultural value as multidimensional, arising from a broad cultural discourse. He relates it to aesthetic, symbolic, social, historical, and spiritual dimensions, which reflect the enduring significance of cultural products beyond their market value.

Contemporary cultural economics further develops this perspective. Towse (2020, p. 217) proposes a distinction between intrinsic value — the unique significance of art as an independent spiritual and aesthetic reality, i.e. the very reason for creating art — and instrumental value, associated with the secondary effects of art such as tourism, social cohesion, or economic growth. Towse emphasises that, in cultural policy debates, the instrumental discourse often dominates, while intrinsic value is overlooked because it is more difficult to quantify.

Therefore, **the value of a creative product may be understood as its lasting significance for the individual and for society**, expressed simultaneously through intrinsic and instrumental dimensions. The long-term sustainability of cultural policy requires a balance between the two, which implies the use of both quantitative and qualitative approaches and recognition of the dual meaning of the term *value* — as economic worth and as cultural significance.

The transition from cultural to economic value of the work — from the consumer's satisfaction to the creator's remuneration — represents a separate field of research, focused on the ways in which the work is evaluated and realised as an object of literary and artistic property.

5. Manifestations of Value and Utility in Art and Literature

It would be appropriate to explore the manifestations of the intangible nature of works of literature and the arts through separate analyses of each creative sector — literature, music, visual arts, audiovisual production, and others. The present text does not pursue such an ambitious objective, as this would require sectoral symmetry based on a balanced availability of both theoretical and empirical sources.

The research focus here is on the functional manifestations of the intangible nature — on how works, regardless of their genre or expressive medium, realise utilities and values that make them bearers of spiritual, social, and cultural meaning. Through examples from the fields of literature and the arts, we can illustrate the manifestations of the categories identified above. In this way, a link is established between the theoretical concepts developed in Sections 2–4 and the specific characteristics of literature and the arts. The aim is not to provide a sectoral overview, but to demonstrate how the identified categories of utility and value of intangible assets find concrete expression in the cultural experience of humanity.

5.1. Levels of Utility

Utility, in its broadest sense, expresses the ability of a work of literature or art to provide satisfaction and fulfil human needs. In this regard, without claiming exhaustiveness, the following types of utility may be distinguished:

Cognitive and Knowledge-Based Utility

Literary works serve as a major source of knowledge due to their capacity to preserve and transmit the accumulated experience of society. Through information about concrete events, but also through artistic imagery, linguistic constructions, and stylistic techniques, they cultivate both empathy and critical thinking — the foundations of social reflection. Such a basis is provided by Simeon Radev in *The Builders of Modern Bulgaria*, but also through the stories of Elin Pelin, Yordan Yovkov, Yordan Radichkov, and Chudomir. Markova (2003, p. 40) describes the literary and artistic work as a means of transforming reality, through inspired language, into artistic images. Objective reality, she notes, becomes intertwined with the author's subjective attitudes toward particular characters and situations. In this regard, literary art may be perceived as a reflection of the author's thoughts, emotions, and experiences, filtered through their value system and, more specifically, through their aesthetic judgment of phenomena and facts.

Visual arts, in turn, provide visual narratives — a way of understanding the world through images and compositions that translate reality into the universal language of art. The painting *The Apotheosis of War* is Vasily Vereshchagin's way of emphasising the destructive and inhuman nature of war.

Social Utility

Art is a means of social communication and a vehicle for building cultural identity. Literature and the arts create shared symbols, narratives, and linguistic patterns that reinforce the sense of belonging to a community. Such examples include the paintings of Murkvichka and Zlatyu Boyadzhiev. Music — as the most collective form of art (Joshi, 2025, refers to it as *collective action*) — unites people in celebration, ritual, or even protest, serving as a universal language of emotions. In the contemporary digital age, art transcends cultural and national boundaries, forming global communities built upon shared tastes and values. Analyses of the music sector indicate that music contributes to community cohesion and well-being, and that local music ecosystems can serve as instruments for social connectivity and participation in cultural life (UK Music, 2023).

The social function of art is also recognised in the UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005), according to which culture fosters intercultural dialogue and exchange, as well as cultural interaction in the spirit of building bridges between peoples.

The digital environment is transforming the social dimension of cultural consumption. As Ivanova (2020, p. 36) notes, the multi-platform nature of the cultural industries leads to a significant transformation of consumer models, affecting the formation of new habits, attitudes, and perceptions. These processes have both social and psycho-emotional dimensions — digitalisation and the rise of platform companies are reshaping consumption culture and the value system, directing it towards new horizons “where the boundary between reality and virtuality fades.” Thus, the social utility of art acquires new forms, in which participation, interaction, and experience become central components of cultural consumption. Moreover, Ivanova (2020, p. 34) speaks of the development of a “culture of participation,” enabling free expression of artistic talent and civic engagement, as well as the sharing of one's creations with others.

Emotional and Spiritual Utility

At the highest level of human needs, art satisfies the need for emotional stability, inspiration, and spiritual elevation. According to data from the International Federation of the Phonographic Industry (IFPI, 2023), 78% of listeners report that music helps them relax and cope with stress. This highlights the emotional and therapeutic role of music as a source of inner balance and psychological well-being. These findings are consistent with earlier conclusions of the World Health Organization, which summarises global scientific evidence on the role of the arts in improving health and well-being (WHO, 2019).

Literature and visual art evoke emotional responses, build moral guidance, and give meaning to human experience. It is precisely here that the deepest form of intangible utility manifests itself — the ability of art to lead the individual towards self-actualisation and spiritual fulfilment.

5.2. Levels of Value

Value, in its broadest sense, expresses the significance of literature and the arts for the individual and for society. In this regard, again without claiming exhaustiveness, the following manifestations of such value may be distinguished:

Cultural Value

Cultural value reflects the relationship between art and identity. Creative works not only enrich people's lives, but collectively constitute the national cultural heritage of a country and represent an essential part of the identity of every nation (Koskinen-Olsson & Lowe, 2012). Literature preserves the language of the nation; visual art conveys the symbols of collective memory; and music embodies traditions and rhythms that are transmitted across generations. Thus, we perceive the work of Vazov — who carried through time the memory of the national liberation movement through the novel *Under the Yoke* and the poetic cycle *Epic of the Forgotten*.

In the contemporary context, as emphasised by the UNESCO Convention (2005), cultural activities and products are carriers of distinctiveness, values, and meaning, while promoting intercultural dialogue and diversity of expression. A compelling example is the Eurovision Song Contest, which unites national cultural identities through music and creates a space for exchange of ideas and symbols. A similar role at the national level is performed by the Sofia Film Fest,

which has become a platform for encounters between Bulgarian and international cultural production.

Aesthetic and Spiritual Value

The aesthetic value of a work derives from its form, composition, and expressiveness. It results from the pursuit of beauty, harmony, and perfection — universal categories that evoke pleasure and spiritual enjoyment. The variety of possible examples shows that the value of creative products is multidimensional. Hutter and Throsby (2008) emphasise that cultural value encompasses aesthetic, symbolic, social, and spiritual dimensions that cannot be fully captured through market mechanisms. Such is the value of walking through the Old Town of Plovdiv or Koprivshitsa, or observing the Belogradchik Rocks.

Markova (2010, p. 11) describes design as the result of creative activity integrating functional, aesthetic, and symbolic characteristics, which lead to increased additional utility. Among the functions of design, she identifies education, value-building, and the creation of comfort and lifestyle (p. 12). Aesthetic awareness represents a synthesis of the ideal and the sensory, of reason and emotion (Popova, 2015). In literature, this manifests through language and stylistic figures; in music — through its core elements: melody, harmony, rhythm, and dynamics; in the visual arts — through proportion, composition, and colour. Ultimately, aesthetics is the discovery of meaning in beauty — an expression of our ability to perceive it as a spiritual experience.

To the spiritual values we should add the ability of literature and the arts to convey universal ideas and connect people. Music and the visual arts are perhaps the most successful mediators of human cultural communication, transcending linguistic, territorial, and even cultural boundaries. This spiritual function turns art into a means of personal transformation and making sense of life.

Cultural-Historical Value

Works of literature and the arts possess cultural-historical value insofar as they preserve the memory of society and ensure continuity between generations. Art serves as evidence of humanity's spiritual development, and certain works become cultural heritage of lasting significance. In this sense, cultural-historical value is not only symbolic, but also institutional, as it is protected by the state. This applies to intangible and tangible, immovable and movable heritage

as a set of cultural assets that embody historical memory, national identity, and possess scientific or cultural significance (Art. 2, para. 1 of the Cultural Heritage Act of Bulgaria). For Bulgarians, such an example is the Shipka Memorial Church.

Conclusion

Works of literature and the arts represent a distinct category of intangible entities — the result of the creative act. Their nature is dual: on the one hand, they satisfy cognitive, emotional, social, and spiritual needs; on the other, they carry enduring value associated with identity, cultural memory, and aesthetic excellence. Within this duality lies the key characteristic of literary and artistic property as an object that simultaneously belongs to the realm of the spirit and participates in socio-economic exchange.

In Maslow's hierarchy of needs, cultural consumption occupies the higher levels of human motivation — those connected with belonging, esteem, and self-actualisation. It is precisely at this level that works of literature and the arts reveal their intangible nature: they do not merely provide pleasure or knowledge, but offer a sense of meaning, identity, and spiritual fulfilment. In the digital environment, this intangible nature does not change but unfolds its utility and value through new forms of participation, interaction, and sharing.

Within the scope of the analysis, the three interrelated tasks of the study were accomplished. First, the intangible nature of literary and artistic works was clarified as creative outputs with spiritual, aesthetic, and social dimensions. Second, the manifestations of their utility and value were systematized through the lens of cultural consumption, with emphasis on their cognitive, emotional, social, and spiritual functions. Third, it was demonstrated how these theoretical categories find concrete expression in literary and artistic creativity, shaping real cultural practices and experiences.

The present study establishes a conceptual framework for understanding literary and artistic property as a specific form of intangible capital. On this basis, it is appropriate to examine the economic dimension of this process — the mechanisms through which the utility and value of the creative product are transformed into economic worth and, accordingly, into remuneration.

References

1. Andreeva, L. (1998). *Sotsialno poznanie i mezhdulichnostno vzaimodeistvie*. Izd. LIK, Sofia.
2. Andreeva-Popyordanova, D. (2025). *Ikonomika s vobrazenie*. Spisanie Menidzhur, 05/25. Retrieved on 09.11.2025 from <https://manager.bg/tema-na-broa-/ikonomika-s-vaobrazenie->
3. Borisov, B. (2003). *Litsenzionna targoviya s obekti na intelektualna sobstvenost*. Universitetsko izdatelstvo "Stopanstvo", Sofia.
4. Borisova, V. (2009). *Tvorcheska ikonomika, kulturni industrii i intelektualna sobstvenost*. Universitetsko izdatelstvo "Stopanstvo", UNSS, Sofia.
5. Ivanova, E. (2020). *Multiplatformenite kulturni industrii: stimul za vaznikvane na novi potrebitelski modeli*. PhD Dissertation, UNSS. Retrieved on 09.11.2025 from <https://konkursi.unwe.bg/GraduatedCompetitors/GetDocument/1127>
6. Kamenova, Ts. (1999). *Avtorsko pravo – mezhdunarodno i natsionalno*. Institut po pravni nauki, BAN, Sofia.
7. Markova, M. (2003). *Khudozhestveno-literaturna sobstvenost*. Universitetsko izdatelstvo "Stopanstvo", UNSS, Sofia.
8. Markova, M. (2010). *Dizain menidzhmunt*. Universitetsko izdatelstvo "Stopanstvo", Sofia.
9. Mirkovich, K. (2005). *Poleznost i stoinost*. Izd. Trakiya-M, Sofia.
10. Netseva-Porcheva, T. (2012). *Tsenoobrazuvane na baza tsennost – v tarsene na pecheliivshi tsenovi resheniya*. Izdatelski kompleks – UNSS.
11. Netseva-Porcheva, T. (2013). Marketing na uslugite. In S. Zhelev & G. Mladenova (Eds.), *Marketing* (pp. 486–519). Izdatelski kompleks – UNSS.
12. Popova, L. (2015). *Estetika v izkustvoto i kato dyal ot filosofiyata*. Art blog. Retrieved on 09.11.2025 from <https://www.fineluart.com/estetika-v-izkustvoto-i-filosofiata/>
13. Sarakinov, G. (2013). *Avtorsko pravo i srodnite mu prava v Republika Balgariya*. SIBI.
14. Sedlarski, T. (2020). *Povedencheski i sotsialnopsikhologicheski izmereniya na pazarniya red: status, shchastie i blagostoyanie*. Retrieved on 09.11.2025 from <https://www.researchgate.net/publication/341735779>
15. Spasov, T. (2011). Stoinost, poleznost i tsennost. In I. Georgiev & B. Borisov (Eds.), *Osnovni termini, izpolzvani v uchebniya protses* (p. 385). Izdatelski kompleks – UNSS.
16. Rakadjiiska, T., Misheva, M., & Hristova, M. (2015). Sotsialniyat kapital kato lichnostno dostoyanie... *Research Papers – University of National and World Economy*, 2(3/1), 179–233. Retrieved on 09.11.2025 from <https://www.unwe.bg/uploads/ResearchPapers/>

17. Fancourt, D., & Finn, S. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being?* WHO Europe.
18. Hutter, M., & Throsby, D. (2008). *Beyond price: Value in culture, economics, and the arts.* Cambridge University Press.
19. Joshi, V. (2025). The Artworlds approach: Music as collective action. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 9(02), 4435–4441. <https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.9020348>
20. IFPI. (2023). *Engaging with music 2023.* International Federation of the Phonographic Industry.
21. Kenrick, D. T., Griskevicius, V., Neuberg, S. L., & Schaller, M. (2010). Renovating the pyramid of needs... *Perspectives on Psychological Science*, 5(3), 292–314. <https://doi.org/10.1177/1745691610369469>
22. Koskinen-Olsson, T., & Lowe, N. (2012). *Management of rights in dramatic works.* WIPO.
23. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
24. Rubinstein, D. (2000). *Culture, structure and agency: Toward a truly multidimensional society.* Sage Publications.
25. Towse, R., & Hernandez, T. (2020). *A textbook of cultural economics* (3rd ed.). Edward Elgar.
26. UK Music. (2023). *Here, There and Everywhere 2023: Music Powerhouse Toolkit.* UK Music.
27. UNESCO. (2005). *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions.*
28. Council Decision 2006/515/EC of 18 May 2006 on the conclusion of the UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions.

ЕКОСИСТЕМА НА ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ ЗА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В ДИГИТАЛНА СРЕДА

Даниела Цветкова⁵⁷ и Полина Стоянова⁵⁸

Резюме

Настоящото изследване разглежда екосистемата на образователните продукти във висшето образование в контекста на дигиталната трансформация. Дигиталната среда създава предпоставки за развитието на нови форми на взаимодействие между участниците – преподаватели, студенти, институции, бизнес и технологични организации, като реорганизира традиционните учебни процеси. Изследването има за цел да дефинира структурата и функционирането на екосистемата, като систематизира нейните основни елементи: образователни програми, образователни технологии и участници в предоставянето на образователни услуги, както и факторите, които влияят върху тях. Анализирани са четири ключови групи фактори: технологични, педагогически, управленски и пазарни, които моделират динамиката на екосистемата и определят потенциала ѝ да генерира иновации. Методологичният подход включва концептуално-теоретичен анализ, сравнителен анализ, системен подход и интегриране на вторични данни от международни и национални източници. Резултатите очертават значението на дигиталните технологии и EdTech сектора за развитието на устойчиво, конкурентоспособно и адаптивно висше образование. Изследването предлага концептуална рамка, която може да подпомогне стратегическото планиране и усъвършенстване на образователните продукти в университетите.

Ключови думи: висше образование, дигитална трансформация, екосистема, образователен продукт, образователни услуги, образователни технологии

JEL: I23, O30

⁵⁷ Д-р Даниела Цветкова е главен асистент в катедра „Предприемачество“ към Бизнес факултета на Университета за национално и световно стопанство, daniela.tzvetkova@unwe.bg

⁵⁸ Д-р Полина Стоянова е главен асистент в катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“ към Бизнес факултета на Университета за национално и световно стопанство, pstoyanova@unwe.bg

Въведение

Ускорената дигитализация във висшето образование трансформира традиционните модели на създаване, организиране и разпространение на знанието, променяйки изцяло учебната среда и учебния процес. Иновациите в технологичния сектор, които се внедряват в образователната система – изкуствен интелект и машинно обучение, облачни технологии, блокчейн, големи данни, не просто модернизират обучението, а оформят нова динамика на взаимодействие. Дигиталната трансформация на висшето образование води до нови форми на организация на учебния процес и създаване на интегрирани екосистеми от образователни продукти. В условията на глобална конкуренция университетите се превръщат в центрове за иновации, които не само създават знание, но и предлагат комплекс от услуги и технологии, насочени към студентите, преподавателите и обществото.

Обект на изследването са образователни продукти във висшето образование в контекста на дигиталната икономика.

Предмет на изследването са процесите на трансформация на образователните продукти във висшето образование под влияние на технологични, педагогически, управленски и пазарни фактори в дигитална среда.

Настоящото изследване има за **цел** да изгради концептуална рамка, която да представи структурата, елементите и функционирането на екосистемата на образователните продукти за висшето образование в дигитална среда.

За постигането на формулираната цел са поставени следните **задачи**:

1. Да се систематизира понятието „образователен продукт“.
2. Да се предложи авторска дефиниция за екосистема на образователните продукти за висшето образование в дигитална среда.
3. Да се анализират взаимовръзки, които влияят в екосистема на образователните продукти за висшето образование в дигитална среда

Методологичен подход: Изследването е теоретично-приложно, като се базира на системния подход и концепцията за образователната екосистема.

Авторската теза е, че екосистемата на образователните продукти функционира като отворена, динамична система, в която технологични, педагогически, управленски и пазарни фактори взаимодействат и формират трите основни елемента: образователни програми, образователни технологии и участници в предоставянето на образователните услуги. Изследването извежда авторски принос, като предлага концептуална рамка на екосистемата

в контекста на дигитализацията, както и модел за взаимодействие между фактори и елементи. Може да служи за основа за бъдещи емпирични изследвания, както и за практически насоки за университети при изграждане на интегрирани дигитални образователни среди.

1. Образователни продукти и услуги

Образованието заема водещо място в дигиталната икономика, а знанието се превръща в стратегически актив и ключов ресурс за устойчив растеж. Дигиталната среда премахва традиционните прегради пред достъпа до образование и създава нови пазарни ниши и иновативни обучителни модели. В резултат от развитието на дигиталните технологии, дистанционното и онлайн обучение бележат устойчив растеж, а пазарът на образователни продукти разширява своя обхват. Технологичният напредък и увеличаването на инвестициите в дигитализацията на образованието обособяват нов самостоятелен и бързорастящ сегмент на пазара – т.нар. „образователни технологии“ (EdTech). Размерът на глобалния пазар на образователни технологии се оценява на 163,49 милиарда щатски долара през 2024 г. и се очаква да достигне 348,41 милиарда щатски долара до 2030 г., като очакваният средногодишен темп на растеж е 13,3 % (Grand View Research, 2024b). Този нов пазарен сегмент ускорява трансформациите на образователните продукти в резултат от дигитализацията и внедряването на технологичните иновации в учебния процес.

Според международната стандартизация (ISO 21001:2018), образователните продукти са материални или нематериални блага, използвани в педагогическата подкрепа на образователна услуга. Образователните продукти могат да бъдат физически или дигитални и могат да включват учебници, работни тетрадки, пособия, флаш карти, семинари, нехудожествена литература, книги, образователни игри, приложения, уебсайтове, софтуер, онлайн курсове и др. (ISO 21001:2018). В по-широк смисъл, образователният продукт се разглежда като „интервенция, програма или решение, създадени с цел да отговорят на определена потребност в образователна среда, като може да включват учебни материали, образователни технологии и програми за професионално развитие“ (LEARN to Scale). Образователният продукт е и част от интелектуален продукт, адаптиран към съответния сегмент на образователните услуги (Kuryllova, O., Pitera, V., Sagaydaka, O., Lohinova, O., & Lohinova, L, 2022). Българските изследователи са анализирали маркетинговите аспекти на образователния продукт (Dimitrova, 2019) и

влианието му за изграждането на публичния образ на висшето училище (Dimitrova, Stanev & Pieva, 2020).

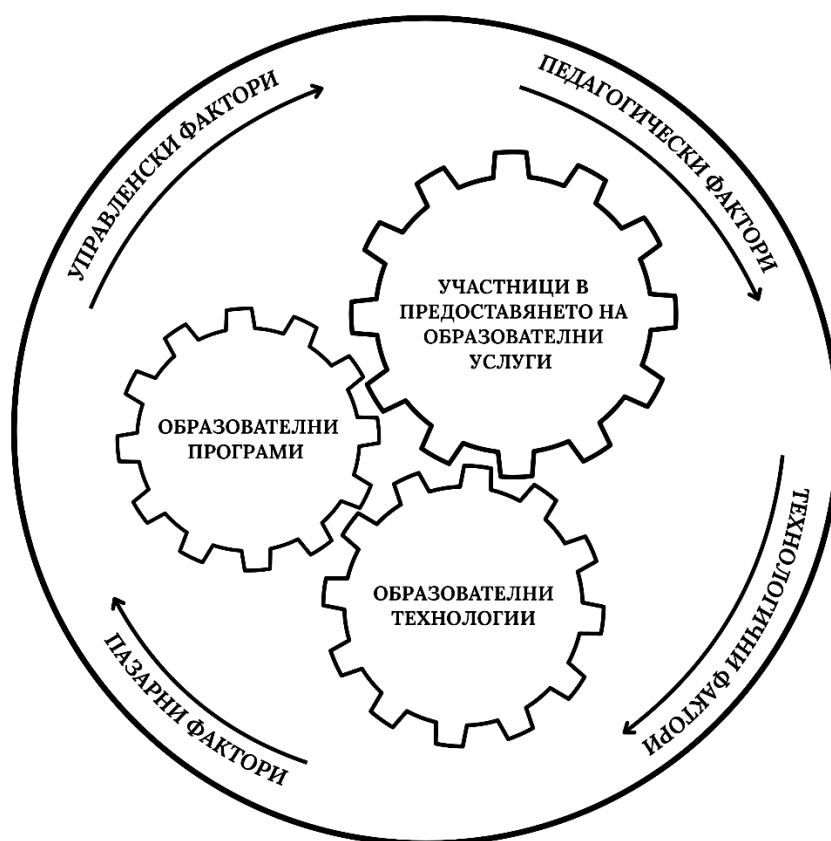
Ролята на образователните организации е да предоставят образователни услуги, а образователните продукти са инструментът, чрез който се реализират предлаганите услуги. Под „образователна услуга“ се разбира процесът, който подпомага придобиването и развитието на компетентност на учащите чрез преподаване, учене или изследване (ISO 21001:2018). „Образователните услуги“ са дейности, които се предоставят от преподаватели или инструктори, които обясняват, демонстрират, наблюдават и насочват процеса на учене. Обучението може да се осъществява в различни среди: училища, университети, работни места, домове и чрез различни форми, включително дистанционно обучение, интернет и други електронни методи (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2025). В този смисъл, образователният продукт може да се разглежда като структурирана система от знания, ресурси и дейности, целяща да удовлетвори образователните потребности чрез предлагане на образователни услуги. В дигитална среда той се превръща в инструмент за иновации и конкурентоспособност на образователните институции.

2. Екосистема на образователни продукти за висшето образование в дигитална среда

Понятието „образователна екосистема“ се основава на идеята за мрежова взаимосвързаност между участниците в образователния процес (Wenger, 1998; Siemens, 2005). Висшето образование може да се разглежда като комплексна отворена система, в която университетите, преподавателите, студентите, технологичните компании и държавните институции си взаимодействат чрез дигитални платформи и политики (European University Association, 2021). Според Nguyen (2022), дигиталната образователна екосистема представлява съвкупност от технологични, педагогически и управленски компоненти, които осигуряват гъвкав и персонализиран учебен процес. В български контекст, Boykova Kovacheva и Velkova (2021) подчертават ролята на държавата и университетите като ключови фактори за устойчивото развитие на дигиталното образование.

В резултат от дигитализацията и внедряването на иновации в образователния процес, образователният продукт за висшето образование в дигитална среда придобива характеристиките на отворена динамична екосистема. За целите на настоящото изследване

е изведена следната авторска работна дефиниция: „екосистемата на образователни продукти във висшето образование в дигитална среда представлява комплексна, отворена и динамична система, която интегрира образователни програми, образователни технологии и участници в предоставянето на образователни услуги. Тази екосистема се трансформира непрекъснато под влиянието на управленски, педагогически, технологични и пазарни фактори, които детерминират качеството, иновативността и устойчивото развитие на образователните продукти“.

Фигура 1. Авторска визуализация на екосистемата на образователни продукти за висшето образование в дигитална среда

2.1. Елементи на екосистемата на образователни продукти за висшето образование в дигитална среда

Екосистемата на образователни продукти за висшето образование в дигитална среда съдържа три основни елемента, които определят същността и качеството на

образователните продукти: образователни програми, образователни технологии и участниците в предоставянето на образователни услуги. Дигиталната трансформация във висшето образование променя формата и съдържанието на образователните продукти, като методите на преподаване в присъствена учебна среда, подкрепено от инструментариума на традиционните учебни материали, отстъпват на обучението в интерактивна среда чрез използване на дигитални формати на образователните продукти, поставяйки дигиталната грамотност в основата на създаването, преподаването и усвояването на новите знания.

2.1.1. Образователни програми

Образователните програми във висшето образование обединяват разработените по нормативната рамка учебни планове и учебни програми във висшите училища, които се подпомагат в образователния процес от учебно съдържание във вид на учебни материали. Образователните програми са разнообразни по съдържание и покриват всички области на науката в рамките на нормативно установеното и акредитирано висше образование. Образователните програми във висшето образование се разделят на два вида:

- **Образователни програми за придобиване на „образователна степен“:** бакалавърски програми, магистърски програми, докторски програми. Обхватът им е подчинен на приетия от висшето училище учебен план с посочени учебни дисциплини и ключовите компетентности, които ще се придобият в образователния процес. Завършват с придобиване на диплома за съответната образователна степен.

- **Образователни програми за повишаване на квалификацията** или „програми за следдипломна квалификация“ – завършват с придобиване на свидетелство. Обхващат и професионалните курсове, които се реализират в сътрудничество с бизнеса, вкл. в контекста на концепцията за „учене през целия живот“.

В този елемент на екосистемата на образователните продукти за висшето образование в дигитална среда се включва и различно по вид **учебно съдържание** във вид на **учебни материали**, които подпомагат процеса по предоставяне на учебни услуги. Те са разработени от преподавателския състав: учебници, монографии, учебни помагала, модулни лекции, практически казуси, изпитни материали. В зависимост от формата на обучение и от особеностите на предоставяната образователна услуга, учебното съдържание може да бъде представено в традиционна (печатна) форма или в дигитална (интерактивна)

среда - във вид на електронни учебници и електронни книги, електронни платформи за обучение, онлайн курсове, мобилни приложения, подкастове. Учебното съдържание обхваща и различните видове научни изследвания, които се представят в рамките на научни конференции и семинари.

2.1.2. Участници в предоставянето на образователни услуги

Участниците в предоставянето на образователни услуги за висшето образование са всички субекти, които имат роля в процеса на създаване, преподаване и усвояване на образователните продукти. Тези участници имат активна роля в развитието на екосистемата и могат да се обособят в три основни групи:

- **Създатели на образователни продукти.** Различните участници, които имат своята роля в процеса на създаването на образователни продукти за висшето образование:
 - ✓ **Акредитираните висши училища** – университети, академии, колежи, които създават и обновяват учебните програми в резултат от нормативните изисквания и стандартите в сектора на висшето образование.
 - ✓ **Преподаватели във висшите училища** – академичният състав, който създава авторско творческо съдържание в съответствие с приетите учебни програми във висшите училища.
 - ✓ **Научни институти и лаборатории** – чрез научно-приложни резултати от дейността си развиват и допълват съдържанието на образователните продукти.
 - ✓ **Компании от EdTech сектора** – стартъпи, издателства, софтуерни компании, които създават учебно съдържание и дигитални инструменти.
- **Преподавателски състав** – преподавателите, които предоставят образователните услуги по образователните програми, използвайки изградената образователна инфраструктура на висшето учебно заведение в дигитална среда (онлайн или дистанционно обучение) или чрез използване на хибриден подход, който комбинира използването на иновации в традиционна присъствена учебна среда.
- **Потребители на образователни продукти:**
 - ✓ **Студенти** – обучаващите се в програмите за „бакалавър“, „магистър“ във висшите училища;
 - ✓ **Докторанти** – обучаващите се в програмите за ОНС „доктор“ във висшите училища;

- ✓ **Специализанти** – обучаващите се във курсовете за квалификации във висшите училища;
 - ✓ **Бизнес** – корпоративният сектор, който използва образователни програми за повишаване на квалификацията и корпоративно обучение.
 - ✓ **Професионални организации и професионални мрежи** – използват специализирани курсове, сертификационни обучения и програми за продължаващо професионално развитие.
- **Представители от практиката** – представители на бизнеса и институциите, които дават възможност за провеждане на практическо обучение по образователните програми.

2.1.3. Образователни технологии

Образователните технологии са съвкупност от дигитални инструменти и платформи за предлагане на учебни услуги и реализиране на образователните програми чрез създаване, управление и разпространение на учебното съдържание в дигитална среда. Те предоставят технологичната инфраструктура, необходима за преподаване на учебно съдържание в чрез интерактивно обучение – онлайн или в дистанционна форма, както и в традиционна присъствена учебна среда чрез използване на мултимедийни ресурси в учебния процес. Образователните технологии може да бъдат във вид на **хардуер** (компютърни системи, дигитални устройства, VR системи, интерактивни учебни дъски), **софтуер** (системи за управление на административни процеси, системи за управление на обучението (LMS), системи за студентска информация (SIS), облачни решения, AI инструменти, приложения за видеоконферентни връзки) или **дигитално съдържание** (електронни интерактивни учебници и модулни курсове, мобилни приложения, образователни подкасти). Образователните технологии оформят специализирания пазарен сегмент (EdTech), който в резултат от иновациите в сектора придобива трайно измества инвестициите от традиционния пазар на образователни продукти.

2. 2. Фактори, оказващи въздействие в екосистемата на образователни продукти за висшето образование в дигитална среда

Екосистемата на образователни продукти за висшето образование може да се разглежда като мрежа от взаимодействащи си елементи, които се влияят от различни

фактори, групирани в четири основни групи: технологични (инфраструктурни) фактори, педагогически фактори, управленски фактори, пазарни фактори. Те функционират в тясна взаимозависимост – технологиите осигуряват средата за обучение, педагогическите модели определят съдържанието и взаимодействието в обучителния процес, управленските политики гарантират устойчивост и интеграция на системата, а пазарните фактори показват тенденциите в пазара на труда, бизнеса и социално-икономическата среда.

2.2.1. Технологични фактори

Технологичните фактори включват цифровата инфраструктура, софтуерните платформи и иновациите, които определят логиката на разработване и реализиране на образователните продукти (Siemens, 2013). Според European Commission (2020) инфраструктурата е предпоставка за дигиталната зрялост на висшето образование, като гарантира непрекъсваемост и мащабируемост на процесите. Облачните технологии и интегрираните системи позволяват достъп до образователни ресурси от различни географски точки и устройства, което разширява възможностите за дистанционно и хибридно обучение. Технологиите влияят върху образователните програми, като включват нови дигитални компетентности и нови формати на обучение. Внедряването на система Moodle в български университети води до адаптиране на учебните планове и развитие на дигитални компетентности сред преподавателите.

2.2.2. Педагогически фактори

Педагогическите фактори се отнасят до методите, подходите и дидактическата организация на обучението. Те определят как се структурират програмите и съдържанието (Biggs & Tang, 2011). Педагогическият аспект е ядрото на екосистемата, където се случва същинското взаимодействие между преподаватели, студенти и съдържание. Той обединява учебните програми, методиките на преподаване, инструментите за оценяване и технологиите, които ги поддържат. Педагогическите модели в дигитална среда трябва да се адаптират към принципите на активно, персонализирано и гъвкаво учене. Екосистемата позволява създаването на адаптивно съдържание, което се променя според напредъка на студента, както и прилагането на геймификация и обучение чрез изследване.

Педагогическите модели са не просто потребители на инфраструктурата, а и нейни стимулатори – нуждите на преподавателите и обучаемите определят посоката на технологичното развитие. Това е свързано и с академичната мотивация като критерий за качеството на образователния продукт (Семерджиева & Найденова, 2019). Тук се създават образователните продукти – курсове, модули, интерактивни симулации и платформи, които оформят стойността на екосистемата.

2.2.3. Управленски фактори

Управленските фактори включват регулации, акредитационни процедури, стратегическо планиране и контрол на качеството (Jongbloed, 2015). Управленското ниво осигурява интеграция, стандартизация и устойчивост на екосистемата. То включва политики, регулации, стратегически документи, както и системи за мониторинг и анализ на данни (Learning Analytics). Ролята на управлението е да координира взаимодействието между институциите, да гарантира качеството на образователните продукти и да насърчава образователни иновации в дългосрочен план. Според European University Association (2021) успешната дигитална екосистема изисква силна управленска рамка, която да дефинира стандарти за качество, прозрачност на данните и съвместимост между платформите. Университетското ръководство определя технологичната стратегия, финансирането и сигурността на данните. В съвременните условия университетското образование се свързва с дигиталната трансформация на университетите. Основни аспекти на тази трансформация са: цифрова среда за обучение, свързана с преминаването към онлайн и хибридни модели на обучение, позволявайки на студентите да учат по всяко време и от всяко място; вземане на решения, основани на данни, свързани с персонализирани обучения и оптимизиране на учебни програми; подобрен опит на студентите, свързан с цялостното преживяване по време на обучението; иновативни методи на преподаване, свързани с трансформиране на традиционните методи на преподаване; глобално сътрудничество и достъп, свързани с предлагане на учебни програми за по-широка аудитория; устойчивост и ефективност на разходите, които се свързват с възможности за по-достъпно образование (Stoyanova & al, 2024). Дигитализацията на учебния процес е съществен фактор за постигане и поддържане на конкурентоспособност на висшите училища (Markova & Stoyanova, 2024). Дигиталната трансформация е свързана и с много предизвикателства и рискове. Голяма част от тях са

свързани с опазване на лични данни и поддържане на високо ниво на киберсигурност на университетските системи и платформи.

2.2.4. Пазарни фактори

Пазарните фактори произтичат от нуждите на пазара на труда, индустрията и социално-икономическата среда (Marginson, 2017). Бизнесът влияе върху създаването на нови образователни програми, така се създават нови специалности (напр. „Киберсигурност“) в отговор на пазарните тенденции. Пазарът на EdTech стимулира приемането на иновативни инструменти. Пазарните фактори оказват влияние и върху участниците – работодателите участват в стажове, практики и оценка на компетентности. Все по-силна става връзката на образованието с бизнеса по отношение на получаването на качествено обучение на студентите, покриващо изискванията на съвременния трудов пазар. Бизнесът дава обратна връзка за подобрене на продуктите, насърчава устойчиви партньорства и международна конкурентоспособност.

Заклучение

Настоящото изследване предлага авторска концептуална рамка за бъдещи проучвания и анализи на трансформациите на образователните продукти за висшето образование в дигитална среда за създаване на добавена стойност чрез знание и иновации. Предложената авторска дефиниция за екосистемата на образователните продукти за висшето образование в дигитална среда поставя основа за проучване на взаимодействието на различните елементи и фактори, които обуславят възникването на нови бизнес модели и технологичните иновации в образованието.

Изпълнението на поставените в изследването задачи оформят няколко посоки на приложение към различни групи заинтересовани страни, ангажирани в образователния процес. За студентите – развиване на дигитална грамотност, умения за самообучение и професионални компетенции, отговарящи на пазара на труда. За преподавателите – възможност за сътрудничество и споделяне на ресурси в рамките на екосистемата, както и насърчаване на професионалното развитие и дигиталните компетенции на преподавателите. За университетите – оптимизиране на управленските процеси, подобряване на качеството и

международната видимост на образователните продукти, възникване на иновативни образователни бизнес модели и повишаване на конкурентоспособността. За бизнеса и работодателите – подобряване на съответствието между квалификацията на завършващите и изискванията на пазара на труда в резултат на повишаване на съответствието между квалификацията на завършващите и изискванията на пазара на труда.

За подобряване на екосистемата на образователните продукти е необходимо развитието на интегрирани университетски EdTech хъбове, които обединяват академични, бизнес и технологични ресурси, и насърчаване на публично-частни партньорства между университети и технологични компании за разработване на иновативни продукти. Стратегическото управление и успешното развитие на образователната екосистема изисква координираните усилия между държавата, университетите и бизнеса.

Резултатите, посочени в настоящата статия, са свързани с научноизследователски проект на тема: “Дигитална стратегия за популяризиране и комуникация на образователен продукт” с входящ номер: НИД-НИ 12/2025/А.

Информационни източници

1. Biggs, J. & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*. McGraw-Hill.
2. Boykova Kovacheva, M. & Velkova, I.P. (2021) *Digitalization in Bulgarian Higher Education – Present and Future Opportunities*. DPublication.
3. Dimitrova, T. V. (2019). The Educational Product and the Marketing Concept in the Management of Higher Education Schools. *Стратегии на образователната и научната политика*, (27)5, 508–519.
4. Dimitrova, T. V., Stanev, V. S. & Ilieva, I. (2020). Quality of Educational Product in Higher Schools and Building the Public Image. *Стратегии на образователната и научната политика*, (28)5, 468–480.
5. European Commission (2020) *Digital Education Action Plan 2021–2027*. Brussels: EU Publications.
6. European University Association (2021) *Developing a High-Performance Digital Education Ecosystem*. Brussels: EUA.
7. Grand View Research. (2024a). *Books market size, share & trends analysis report, 2024–2030*. Grand View Research. Available at: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/books-market> (Accessed: 19 October 2025).
8. Grand View Research. (2024b). *Education technology market size & share report, 2024–2030*. Grand View Research. Available at: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/education-technology-market> (Accessed: 19 October 2025).
9. ISO. (2018). *Educational organizations — Management systems for educational organizations — Requirements with guidance for use (ISO 21001:2018)*. Geneva: International Organization for Standardization.
10. Jongbloed, B. (2015). Universities and the public good. *Higher Education Quarterly*.
11. Kyrylova, O., Piterska, V., Sagaydak, O., Lohinova, O. and Lohinova, L. (2022). *Conceptual model of educational project management related to maritime transport in higher education institutions*. In *Proceedings of the 3rd International Workshop IT Project Management (ITPM 2022)*, Vol. 3295. CEUR Workshop Proceedings. Available at: <https://ceur-ws.org/Vol-3295/paper13.pdf> (Accessed: 19 October 2025).
12. LEARN to Scale. *Glossary — Educational product*. In *LEARN to Scale Toolkit*. Available at: <https://learntoscale.org/toolkit/glossary/> (Accessed: 19 October 2025).

13. Lucke, U. (2024) Digital Education Ecosystems. *Weizenbaum Journal of the Digital Society*, 4(4).
14. Marginson, S. (2017). The worldwide trend to high participation higher education. *Higher Education*.
15. Markova, M. & Stoyanova, T. (2024). Conceptual Model for Management of the Digitalization of the Learning Process in Higher Schools. *Икономически и социални алтернативи*, 31(2), 5–15
16. Nguyen, L.T. (2022) Digital Learning Ecosystem at Educational Institutions. *Cogent Education*, 9(1).
17. Siemens, G. (2005) Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1).
18. Siemens, G. (2013). *Learning Analytics*. American Behavioral Scientist.
19. Stoyanova T., Boyanov L., Markova M., Parushev D., Kovacheva M., Conceptual Model for Digitalization of the Learning Process in Higher Education Institutions. Sofia, Bulgaria: Education and Science, 2024.
20. U.S. Bureau of Labor Statistics (2025) Educational Services: NAICS 61. Available at: <https://www.bls.gov/iag/tgs/iag61.htm> (Accessed: 19 October 2025).
21. Wenger, E. (1998) *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.
22. Семерджиева, Е., В. Найденова. (2019). Академичната мотивация като критерий за качеството на образователния продукт. *Научни трудове на СУБ от Национална научна конференция с международно участие „Наука и общество 2019”*, том VII, 448-454, ISSN 1314-3425

ECOSYSTEM OF EDUCATIONAL PRODUCTS FOR HIGHER EDUCATION IN A DIGITAL ENVIRONMENT

Daniela Tzvetkova⁵⁹ and Polina Stoyanova⁶⁰

Abstract

This study examines the ecosystem of educational products in higher education in the context of digital transformation. The digital environment creates prerequisites for the development of new forms of interaction among participants – teachers, students, institutions, business and technology organizations, by reorganizing traditional learning processes. The study aims to define the structure and functioning of the ecosystem by systematizing its main elements: educational programs, educational technologies and participants in the provision of educational services, as well as the factors that influence them. Four key groups of factors are analyzed: technological, pedagogical, managerial and market, which model the dynamics of the ecosystem and determine its potential to generate innovations. The methodological approach includes conceptual and theoretical analysis, comparative analysis, a systemic approach and integration of secondary data from international and national sources. The results outline the importance of digital technologies and the EdTech sector for the development of sustainable, competitive and adaptive higher education. The study proposes a conceptual framework that can support strategic planning and improvement of educational products in universities.

Keywords: higher education, digital transformation, ecosystem, educational product, educational services, educational technologies

JEL: I23, O30

⁵⁹ Dr. Daniela Tzvetkova is a chief assistant professor in the Department of Entrepreneurship at the Faculty of Business of the University of National and World Economy, daniela.tzvetkova@unwe.bg

⁶⁰ Dr. Polina Stoyanova is a chief assistant professor in the Department of Intellectual Property and Technology Transfer at the Faculty of Business of the University of National and World Economy, pstoyanova@unwe.bg

Introduction

Accelerated digitalization in higher education is transforming traditional models of knowledge creation, organization and dissemination, fundamentally reshaping the learning environment and the learning process. Innovations in the technological sector that are being implemented in the education system – artificial intelligence and machine learning, cloud technologies, blockchain, big data, not only modernize education, but also generate new dynamics of interaction. The digital transformation of higher education leads to new forms of organization of the learning process and to the development of integrated ecosystems of educational products. In the conditions of global competition, universities are becoming centers of innovation that not only create knowledge, but also offer a complex set of services and technologies aimed at students, faculty and society.

The object of the study is educational products in higher education in the context of the digital economy.

The subject of the study is the transformation processes of educational products in higher education under the influence of technological, pedagogical, managerial and market factors in a digital environment.

The present study aims to build a conceptual framework that clarifies the structure, elements and functioning of the ecosystem of educational products in higher education in a digital environment.

To achieve the formulated goal, the following tasks have been set:

1. To systematize the concept of "educational product".
2. To propose an original ecosystem model of educational products for higher education in a digital environment.
3. To analyze interrelationships that shape the ecosystem of educational products for higher education in a digital environment

Methodological approach: The study is theoretical and applied, based on the systemic approach and the concept of the educational ecosystem.

The author's thesis is that the ecosystem of educational products functions as an open, dynamic system in which technological, pedagogical, managerial and market factors interact and

shape three main elements: educational programs, educational technologies and participants in the provision of educational services. The study offers a conceptual framework of the ecosystem in the context of digitalization, as well as a model illustrating the interaction between its factors and elements. It can serve as a basis for future empirical research, as well as practical guidelines for universities in developing integrated digital educational environments.

1. Educational products and services

Education is at the forefront of the digital economy, and knowledge is becoming a strategic asset and a key resource for sustainable growth. The digital environment is removing traditional barriers to access to education and creating new market niches and innovative learning models. As a result of the development of digital technologies, distance and online learning are experiencing sustainable growth, and the market for educational products is expanding its scope. Technological progress and increased investment in the digitalization of education are creating a new independent and fast-growing market segment – the so-called “educational technologies” (EdTech). The size of the global educational technology market is estimated at 163.49 billion USD in 2024 and is expected to reach 348.41 billion USD by 2030, with an expected average annual growth rate of 13.3% (Grand View Research, 2024b). This new market segment accelerates the transformation of educational products as a consequence of digitalization and the implementation of technological innovations in the learning process.

According to international standardization (ISO 21001:2018), educational products are tangible or intangible goods used in the pedagogical support of an educational service. Educational products can be physical or digital and can include textbooks, workbooks, tools, flash cards, seminars, non-fiction books, educational games, applications, websites, software, online courses, etc. (ISO 21001:2018). In a broader sense, an educational product is considered to be “an intervention, program or solution designed to meet a specific need in an educational environment, and may consist of teaching materials, educational technologies and professional development programs” (LEARN to Scale). An educational product is also an element of an intellectual output adapted to the relevant segment of educational services (Kyrillova, O., Piterskaa, V., Sagaydaka, O., Lohinova, O., & Lohinova, L, 2022). Bulgarian researchers have analysed the marketing aspects of the educational product (Dimitrova, 2019) and its influence on shaping the public image of higher education institutions (Dimitrova, Stanev & Ilieva, 2020).

The role of educational organizations is to provide educational services, and educational products are the tool through which the offered services are realized. An “educational service” is understood as the process that supports the acquisition and development of competence of learners through teaching, learning, or research (ISO 21001:2018). “Educational services” are activities provided by teachers or instructors who explain, demonstrate, monitor, and guide the learning process. Learning can be carried out in different environments: schools, universities, workplaces, homes, and through various forms, including distance learning, the Internet, and other electronic methods (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2025). In this sense, the educational product can be viewed as a structured system of knowledge, resources and activities aimed at satisfying educational needs by offering educational services. In a digital environment, it becomes a tool for innovation and competitiveness of educational institutions.

2. Ecosystem of educational products for higher education in a digital environment

The concept of an “educational ecosystem” is based on the idea of networked interconnectedness between participants in the educational process (Wenger, 1998; Siemens, 2005). Higher education can be viewed as a complex and open system in which universities, teachers, students, technology companies and government institutions interact through digital platforms and policies (European University Association, 2021). According to Nguyen (2022), the digital educational ecosystem is a set of technological, pedagogical and managerial components that provide a flexible and personalized learning process. In the Bulgarian context, Boykova Kovacheva and Velkova (2021) emphasize the role of the state and universities as key factors for the sustainable development of digital education.

As a result of digitalisation and the introduction of innovations in the educational process, the educational product in higher education within a digital environment acquires the characteristics of an open and dynamic ecosystem. For the purposes of the present study, the following author’s working definition is proposed: “The ecosystem of educational products in higher education in a digital environment is a complex, open, and dynamic system that integrates educational programmes, educational technologies, and the actors involved in the provision of educational services. This ecosystem is continuously transformed under the influence of managerial, pedagogical, technological, and market factors, which determine the quality, innovativeness, and sustainable development of educational products.”

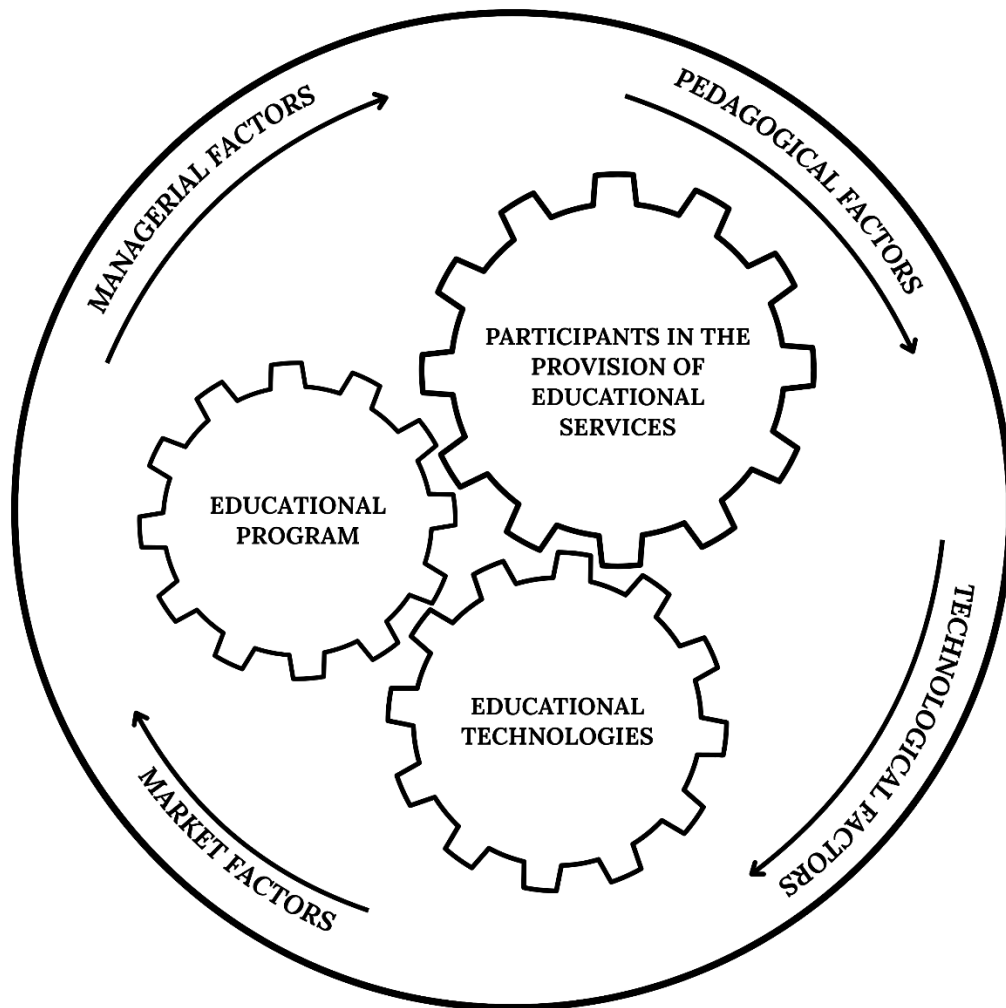

Figure 1. Author’s visualization of the ecosystem of educational products for higher education in a digital environment

2.1. Elements of the ecosystem of educational products for higher education in a digital environment

The ecosystem of educational products for higher education in a digital environment contains three main elements that determine the essence and quality of educational products: educational programs, educational technologies and participants in the provision of educational services. The digital transformation in higher education changes the form and content of educational products, as teaching methods in a face-to-face learning environment, supported by the tools of traditional educational materials, give way to interactive learning environment through

the use of digital formats of educational products, placing digital literacy at the heart of the creation, teaching and acquisition of new knowledge.

2.1.1. Educational programs

Educational programs in higher education encompass the curricula and syllabi developed under the regulatory framework in higher education institutions, which are supported in the educational process by educational content in the form of educational materials. Educational programs are diverse in content and cover all areas of science within the framework of the legally established and accredited higher education system. Educational programs in higher education are divided into two types:

- **Educational programs for acquiring an “educational degree”:** bachelor’s programs, master’s programs, doctoral programs. Their scope is determined by the curriculum adopted by the higher school with specified academic disciplines and the key competencies that will be acquired in the educational process. They end with the acquisition of a diploma for the respective educational degree.

- **Educational programs for improving qualifications** or “postgraduate qualification programs” – which end with the acquisition of a certificate. They also cover professional courses that are implemented in cooperation with business, including in the context of the concept of “lifelong learning”.

This element of the ecosystem of educational products for higher education in a digital environment also includes various types of educational content in the form of educational materials that support the process of providing educational services. They are developed by the teaching staff: textbooks, monographs, teaching aids, modular lectures, practical cases, examination materials. Depending on the form of training and the specifics of the educational service provided, the educational content can be presented in a traditional (printed) form or in a digital (interactive) environment - in the form of electronic textbooks and e-books, electronic learning platforms, online courses, mobile applications, and podcasts. The educational content also covers various types of scientific research that are presented within the framework of scientific conferences and seminars.

2.1.2. Participants in the provision of educational services

Participants in the provision of educational services for higher education are all entities that have a role in the process of creating, teaching and learning through educational products. These participants have an active role in the development of the ecosystem and can be divided into three main groups:

- **Creators of educational products.** The various participants that have their role in the process of creating educational products for higher education:

- ✓ **Accredited higher education institutions** - universities, academies, colleges, which create and update curricula in response to of regulatory requirements and standards in the higher education sector.

- ✓ **Teachers in higher education institutions** - the academic staff that creates original creative content in accordance with the adopted curricula in higher education institutions.

- ✓ **Scientific institutes and laboratories** - through scientific and applied results of their activities, they develop and supplement the content of educational products.

- ✓ **EdTech companies** – startups, publishers, software companies that create educational content and digital tools.

- **Faculty** – teachers who provide educational services within educational programs, using the established educational infrastructure of the higher education institution in a digital environment (online or distance learning) or by using a hybrid approach that combines innovative digital methods with a traditional face-to-face learning environment.

- **Users of educational products:**

- ✓ **Students** – those studying in bachelor's and master's programs in higher education institutions;

- ✓ **Doctoral students** – those studying in doctoral programs within higher education institutions;

- ✓ **Specialists** – those studying in qualification courses in higher education institutions;

- ✓ **Business** – the corporate sector that uses educational programs for improving qualifications and corporate training.

- ✓ **Professional organizations and professional networks** – use specialized courses, certification training and programs for continuing professional development.

- **Representatives from practice** – representatives of business and institutions that provide opportunities for practical training in educational programs.

2.1.3. Educational technologies

Educational technologies are a set of digital tools and platforms for offering educational services and implementing educational programs by creating, managing and distributing educational content in a digital environment. They provide the technological infrastructure necessary for teaching educational content in interactive learning - online or in a distance learning format, as well as in a traditional classroom learning environment by using multimedia resources in the learning process. Educational technologies can be in the form of hardware (computer systems, digital devices, VR systems, interactive whiteboards), software (administrative process management systems, learning management systems (LMS), student information systems (SIS), cloud solutions, AI tools, videoconferencing applications) or digital content (electronic interactive textbooks and modular courses, mobile applications, educational podcasts). Educational technologies form a specialized market segment (EdTech), which, as a result of innovations in the sector, is permanently displacing investments from the traditional market for educational products.

2. 2. Factors influencing the ecosystem of educational products for higher education in a digital environment

The ecosystem of educational products for higher education can be viewed as a network of interacting elements that are influenced by various factors, grouped into four main groups: technological (infrastructural) factors, pedagogical factors, managerial factors, market factors. They function in close interdependence - technologies provide the learning environment, pedagogical models determine the content and interaction in the learning process, management policies ensure sustainability and integration of the system, and market factors reflect trends in the labor market, business and socio-economic environment.

2.2.1. Technological factors

Technological factors include digital infrastructure, software platforms and innovations that determine the logic of development and implementation of educational products (Siemens, 2013). According to the European Commission (2020), infrastructure is a prerequisite for the digital maturity of higher education, ensuring continuity and scalability of processes. Cloud technologies and integrated systems allow access to educational resources from different geographical points and devices, which expands the possibilities for distance and hybrid learning. Technologies influence educational programs by integrating new digital competencies and enabling new learning formats. The implementation of the Moodle system in Bulgarian universities has led to the adaptation of curricula and the development of digital competencies among teachers.

2.2.2. Pedagogical factors

Pedagogical factors refer to the methods, approaches and didactic organization of learning. They determine how programs and content are structured (Biggs & Tang, 2011). The pedagogical aspect is the core of the ecosystem, where the real interaction between teachers, students and content occurs. It unites curricula, teaching methodologies, assessment tools and the technologies that support them. Pedagogical models in a digital environment must adapt to the principles of active, personalized and flexible learning. The ecosystem allows the creation of adaptive content that changes according to the progress of the student, as well as the application of gamification and inquiry-based learning. Pedagogical models are not just users of the infrastructure, but also its drivers – the needs of teachers and learners determine the direction of technological development. This is also related to academic motivation as a criterion for the quality of the educational product (Semerdzhieva & Naydenova, 2019). This is where the educational products are created – courses, modules, interactive simulations and platforms that shape the value of the ecosystem.

2.2.3. Managerial factors

Managerial factors include regulations, accreditation procedures, strategic planning and quality control (Jongbloed, 2015). The managerial level ensures integration, standardization and sustainability of the ecosystem. It includes policies, regulations, strategic documents, as well as monitoring and data analysis systems (Learning Analytics). The role of the management is to

coordinate the interaction between institutions, ensure the quality of educational products and promote educational innovations in the long term. According to the European University Association (2021), a successful digital ecosystem requires a strong governance framework that defines standards for quality, data transparency and compatibility between platforms. University management determines the technology strategy, funding and data security. In modern conditions, university education is associated with the digital transformation of universities. Key aspects of this transformation are: a digital learning environment associated with the transition to online and hybrid learning models, allowing students to learn at any time and from any place; data-driven decision-making related to personalized learning and curriculum optimization; improved student experience related to the overall learning experience; innovative teaching methods related to transforming traditional teaching methods; global collaboration and access related to offering curricula to a wider audience; sustainability and cost-effectiveness related to opportunities for more accessible education (Stoyanova & al, 2024). The digitalisation of the educational process is a key factor in achieving and maintaining the competitiveness of higher education institutions (Markova & Stoyanova, 2024). The digital transformation is also associated with many challenges and risks. A large part of them is related to the protection of personal data and maintaining a high level of cybersecurity of university systems and platforms.

2.2.4. Market factors

Market factors arise from the needs of the labor market, industry and the socio-economic environment (Marginson, 2017). Business influences the creation of new educational programs, leading to new specialties (e.g. "Cybersecurity") in response to market trends. The EdTech market stimulates the adoption of innovative tools. Market factors also influence participants - employers participate in internships, practicums and competency assessment. The connection between education and business is becoming increasingly stronger in terms of providing students with quality training that meets the requirements of the modern labor market. Business provides feedback for product improvement, supports sustainable partnerships and enhances international competitiveness.

Conclusion

The present study proposes an original conceptual framework for future research and analysis of the transformations of educational products in higher education within a digital environment, aimed at creating added value through knowledge and innovation. The author's definition of the ecosystem of educational products in higher education in a digital environment provides a foundation for examining the interaction between the various elements and factors that shape the emergence of new business models and technological innovations in education.

The implementation of the research objectives outlines several directions for application across different stakeholder groups involved in the educational process. For students – the development of digital literacy, self-learning skills, and professional competences aligned with the demands of the labour market. For lecturers – opportunities for collaboration and resource sharing within the ecosystem, as well as the promotion of professional development and digital competences among academic staff. For universities – the optimisation of managerial processes, enhancement of the quality and international visibility of educational products, the emergence of innovative educational business models, and increased competitiveness. For businesses and employers – improved alignment between graduates' qualifications and labour market requirements as a result of stronger compatibility between educational outcomes and employer expectations.

Improving the ecosystem of educational products requires the development of integrated university EdTech hubs that bring together academic, business, and technological resources, as well as the promotion of public–private partnerships between universities and technology companies for the development of innovative products. The strategic management and successful evolution of the educational ecosystem demand coordinated efforts among the state, universities, and the business sector.

The results presented in this article are related to a research project entitled: "Digital Strategy for the Promotion and Communication of Educational Products" with reference number: NID-NI 12/2025/A.

References

1. Biggs, J. & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*. McGraw-Hill.
2. Boykova Kovacheva, M. & Velkova, I.P. (2021) *Digitalization in Bulgarian Higher Education – Present and Future Opportunities*. DPublication.
3. Dimitrova, T. V. (2019). The Educational Product and the Marketing Concept in the Management of Higher Education Schools. *Стратегии на образователната и научната политика*, (27)5, 508–519.
4. Dimitrova, T. V., Stanev, V. S. & Ilieva, I. (2020). Quality of Educational Product in Higher Schools and Building the Public Image. *Стратегии на образователната и научната политика*, (28)5, 468–480.
5. European Commission (2020) *Digital Education Action Plan 2021–2027*. Brussels: EU Publications.
6. European University Association (2021) *Developing a High-Performance Digital Education Ecosystem*. Brussels: EUA.
7. Grand View Research. (2024a). *Books market size, share & trends analysis report, 2024–2030*. Grand View Research. Available at: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/books-market> (Accessed: 19 October 2025).
8. Grand View Research. (2024b). *Education technology market size & share report, 2024–2030*. Grand View Research. Available at: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/education-technology-market> (Accessed: 19 October 2025).
9. ISO. (2018). *Educational organizations — Management systems for educational organizations — Requirements with guidance for use (ISO 21001:2018)*. Geneva: International Organization for Standardization.
10. Jongbloed, B. (2015). Universities and the public good. *Higher Education Quarterly*.
11. Kyrylova, O., Piterska, V., Sagaydak, O., Lohinova, O. and Lohinova, L. (2022). *Conceptual model of educational project management related to maritime transport in higher education institutions*. In *Proceedings of the 3rd International Workshop IT Project Management (ITPM 2022)*, Vol. 3295. CEUR Workshop Proceedings. Available at: <https://ceur-ws.org/Vol-3295/paper13.pdf> (Accessed: 19 October 2025).
12. LEARN to Scale. *Glossary — Educational product*. In *LEARN to Scale Toolkit*. Available at: <https://learntoscale.org/toolkit/glossary/> (Accessed: 19 October 2025).

13. Lucke, U. (2024) Digital Education Ecosystems. *Weizenbaum Journal of the Digital Society*, 4(4).
14. Marginson, S. (2017). The worldwide trend to high participation higher education. *Higher Education*.
15. Markova, M. & Stoyanova, T. (2024). Conceptual Model for Management of the Digitalization of the Learning Process in Higher Schools. *Икономически и социални алтернативи*, 31(2), 5–15
16. Nguyen, L.T. (2022) Digital Learning Ecosystem at Educational Institutions. *Cogent Education*, 9(1).
17. Siemens, G. (2005) Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1).
18. Siemens, G. (2013). *Learning Analytics*. American Behavioral Scientist.
19. Stoyanova T., Boyanov L., Markova M., Parushev D., Kovacheva M., Conceptual Model for Digitalization of the Learning Process in Higher Education Institutions. Sofia, Bulgaria: Education and Science, 2024.
20. U.S. Bureau of Labor Statistics (2025) Educational Services: NAICS 61. Available at: <https://www.bls.gov/iag/tgs/iag61.htm> (Accessed: 19 October 2025).
21. Wenger, E. (1998) *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.
22. Semerdzhieva, E., & Naydenova, V. (2019). Academic motivation as a criterion for the quality of the educational product. *Scientific Works of the Union of Scientists in Bulgaria from the National Scientific Conference with International Participation “Science and Society 2019”*, Vol. VII, 448–454. ISSN 1314-3425.

ИНДУСТРИАЛНАТА СОБСТВЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ ОТ 1921 ДО 1950 Г.

Искрен Константинов⁶¹

Резюме

Настоящото изследване проследява развитието на системата на интелектуална собственост и частност на патентната система в България от приемането на първия български патентен закон през 1921 г. до 1950 г., след който момент съществуващия правен ред в областта на интелектуалната собственост се променя като следствие значимите политически и икономически промени настъпили в страната. Статията изследва българския опит в използването на патентната система за краткия период на нейното функциониране в рамките на пазарната икономика и наличието на частна инициатива.

Ключови думи: интелектуална собственост, индустриална собственост, иновации

JEL: O31, O34, O38

⁶¹ Искрен Константинов е докторант и хоноруван преподавател към катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“, Бизнес факултет, УНСС – София, iskrenk@unwe.bg; i.e.konstantinov@gmail.com

Въведение

През 2026 г. се навършват 105 г. от приемането на първия патентен закон в България. За този период от време системата на интелектуална собственост е в употреба в рамките на монархически, на социалистически и на демократичен режим; на частна инициатива и на липса на такава; на пазарна и на планова икономика. Това прави българския опит в областта на интелектуалната собственост строго специфичен и обоснован от политическия и икономическия исторически опит на страната.

Целта на настоящата статия е да разгледа икономическото и технологично развитие на България през призмата на индустриалната собственост, като се възприеме времеви период от приемането на първия български патентен закон през 1921 г. по силата на Ньойския мирен договор след Първата световна война до 1950 г., когато се приемат промени в системата на интелектуалната собственост, които са резултат от осъществения преврат през 1944 г., национализирането на предприятията в страната и възприемането на социалистическа еднопартийна система с планова икономика. Чрез изследването на този ключов период първоначален период на съществуване на закрила за технически решения се създава възможност да се установят спецификите на българската система и изобретателността на българския народ изразена чрез неговата активност при заявяване на патенти за изобретения.

1. Индустриалната собственост в България от приемането на първия патентен закон до промяната на икономическата системата и системата на интелектуална собственост (1921 – 1950 г.)

Периодът след Първата световна война (1914 – 1918 г.) се характеризира със сериозни икономически затруднения. Налице е значителна инфлация и нарушаване на множество икономически процеси в България. Д-р Марко Димитров извежда следната класификация на етапите на развитие на българската икономика след войната, който период обхваща и целевия период на настоящата статия⁶²:

- 1919 - 1929 г. – поетапно развитие и стабилизация;
- 1929 – 1934 г. – развитие в условията на Голямата Депресия;

⁶² Костов, Е., Велева, Л., Димитров, М., Пенчев, П., Стоянов, П., Увод в стопанската история, Издателски комплекс – УНСС, София, 2013 г., стр. 154

- 1934 – 1939 г. – интензивно развитие;
- 1939 – 1944 г. – развитие във военни условия.

Първият закон в областта на индустриалната собственост в България е приетият през 1904 г. Закон за търговските и индустриалните марки. Приемането на първия български патентен закон през 1921 г. не е следствие от икономическото развитие или индустриализацията на страната, нито по инициатива на българския законодател. Като страна загубила Първата световна война, по силата на чл. 166 от Ньойския мирен договор, България е задължена да се присъедини към Парижката конвенция за закрила на индустриалната собственост от 1883 г. и Бернската конвенция за закрила на произведенията на литературата и изкуството от 1886 г. – двата документа полагат основите на световната система на интелектуална собственост. Това, разбира се, не се изисква от Антантата с цел модернизация на страната. С включването на България към конвенциите държавите-победителки искат да гарантират закрилата на интелектуална собственост и икономическите интереси на своите производства на тази територия.

С Царски указ №33 на 08.07.1921 г. е утвърден Закон за патентите за изобретения. Той е приет от правителството на Александър Стамболийски с министър на търговията, промишлеността и труда Райко Даскалов. Нормите на закона са повлияни от германското, френското, английското и гръцкото законодателство в областта⁶³.

Съгласно разпоредбите на закона се издават патенти за изобретения със срок на действие от 15 години, въведено е т. нар. преждеползване, конвенционалния приоритет, принудителната лицензия, задължението за използване на пълномощници по индустриална собственост от чуждестранните заявители. Заявките (декларации) се подават в Министерство на търговията, промишлеността и труда.

Важен елемент от закона е, че патентите се издават без гаранция от страна на държавата за реалността, годността или естеството на изобретението⁶⁴. Това означава, че не се извършва експертиза по същество относно новостта на заявените изобретения, въпреки че в него пише, че патенти се издават за „нови изобретения“, т.е. въведена е една по същество регистърна система на експертиза.

⁶³ Врана, Вл., ИНРА и развитието на изобретателството в България, Държавно издателство „Техника“, София, 1988 г., стр. 5

⁶⁴ Врана, Вл., ИНРА и развитието на изобретателството в България, Държавно издателство „Техника“, София, 1988 г., стр. 7

В закона е включена разпоредба, целяща да се избегне упражняване на изнудване на изобретателите от страна на държавните служители за включване като съавтори към дадено изобретение или присвояването от тяхна страна на чуждестранни изобретения. Изрично се забранява на служителите на Бюрото по индустриална собственост да заявяват патенти за изобретения докато работят в звеното и една година след напускане на работа⁶⁵.

Бюрото по индустриална собственост, създадено със Закона за търговските и индустриалните марки от 1904 г., преминава към Министерство на търговията, промишлеността и труда през 1923 г., а през следващата година е преименувано в Бюро за патенти и индустриална собственост. Съгласно възприетото име на звеното, патентите за изобретения са отделени концептуално от индустриалната собственост, въпреки че те изрично са посочени именно като обект на индустриална собственост, наред с търговските марки, в Парижката конвенция. През 1933 г. Бюрото е трансформирано в Секция за промишленост, патенти и търговски марки към Министерство на народното стопанство, а през 1934 г. в Секция за индустриална собственост към Министерство на търговията⁶⁶. Последното наименование, което се възприема за релевантното звено вече възприема обединяващия обектите от подсистемата термин „индустриална собственост“.

Първият патент издаден по силата на новия закон от 1921 г. е за *„Електрически нагревателни прибори, характеризиращи се с непосредствено нагриване от нагриващата или предаващата топлина среда и отсъствие на спомагателни, произвеждащи топлината части“*. Негов титуляр е Борис Негашев от гр. София⁶⁷.

България има съществен опит в стимулирането на индустриалното развитие чрез приемането на специализирано законодателство за целта. От Закона за насърчаване на местната индустрия от 1895 г. и Закона за неговото допълнение през 1897 г. през втори Закон за насърчаване на промишлеността и търговията през 1905 г. и трети през 1909 г. Всички те целят да подпомогнат индустриалното развитие на страната, чрез отделни мерки и привилегии, като идентифициране на приоритетни индустрии, предоставяне на земя, поевтин достъп до ЖП транспорт, освобождаване от данъци, безмитен внос и др. През 1928 г. е приет нов Закон за насърчаване на местната индустрия, който замества действащият закон

⁶⁵ Цонев, М., Българи – изобретатели Из историята на българското изобретателство, Държавно издателство „Техника“, София, 1973 г., стр. 170

⁶⁶ Ненова, А., Кратка история на закрила на индустриалната собственост в България, 60 години Патентно ведомство на Република България, София, 2008 г., стр. 8

⁶⁷ Ненова, А., Информация и документация за индустриалната собственост, УИ „Стопанство“, София, 2005 г., стр. 25

от 1909 г. При представянето на мотивите за законопроекта в Народното събрание, министър-председателят Андрей Ляпчев, намеква, че идеята е след изтичането на срока на закона (който е 10 години), да не се предоставят повече облаги за индустрията по този ред⁶⁸. През 1929 г. броя на предприятията в текстилната индустрия е 198, в металната – 136, в керамичната – 101, храни и напитки – 468, а през 1909 г. (годината, в която е приет предходния закон за насърчаване на местната индустрия) за тези същи индустрии броя е съответно, 61, 19, 10 и 100 предприятия⁶⁹. Наблюдава се значителен ръст в индустриализацията на страната.

През октомври 1929 г. във връзка с настанала борсова паника в Ню Йорк започва т.нар. „Голяма депресия“, икономическа криза, която засяга в по-малка или по-голяма степен пазарно ориентираните страни в света. Научната литература обикновено посочва за неин край 1933 г. Кризата се характеризира със своята продължителност и всеобхватност по отношение на отрасли и държави. В рамките на този период цените на едро на Балканите спадат средно с около 40%. За обяснение на кризата се предлагат най-разнообразни причини, като монетарната политика на САЩ, последици от кризата породена от Първата световна война, излишък на работна ръка, ниска покупателна способност⁷⁰. Според икономистът Кейнс причината е намаляване на съвкупните разходи на обществото, като предписанията му включват държавна намеса⁷¹. В света през 20-те и 30-те години се наблюдава все по-нарастваща намеса на държавата в икономиката⁷² и България не е изключение⁷³. Все още недоразвитата българска индустрия не е засегната от депресията, тъй като тя ползва местни суровинни и преобладаващата част от продукцията ѝ е за българския пазар⁷⁴.

През 1936 г. се приема Закон за индустрията. Със него, както е предвидено при приемането на предходния закон, се премахват облагите, от които се е ползвал бизнеса

⁶⁸ Денева, А., Нормативната рамка на българската индустрия – опит за справяне със стопанските кризи, Известия на ЦСНИ / Proceedings of CENR, Vol. IV, 2019 г., стр. 233

⁶⁹ Чолаков, С., Обществено-стопанска характеристика на българската индустрия – Годишник на Висшето търговско училище – Варна, 1934-1935, Варна, 1936 г., стр. 4

⁷⁰ Костов, Е., Велева, Л., Димитров, М., Пенчев, П., Стоянов, П., Увод в стопанската история, Издателски комплекс – УНСС, София, 2013 г., стр. 134-140

⁷¹ Кейнс, Дж. Обща теория на заетостта, лихвата и парите, Princeps, 2001 г.

⁷² Димитров, М., Държавата и икономиката в България 1919 – 1939, 2018 г., стр. 66

⁷³ Пак там, стр. 73

⁷⁴ Костов, Е., Велева, Л., Димитров, М., Пенчев, П., Стоянов, П., Увод в стопанската история, Издателски комплекс – УНСС, София, 2013 г., стр. 161

дотогава по силата на законодателствата за индустриализация, които се приемат и действат през предходните четиридесет години⁷⁵.

През 1940 г. в България се регулира с отделен закон друг обект на индустриална собственост, част от Парижката конвенция, а именно преследването на нелоялната конкуренция. Важен аспект от закрилата на индустриалната собственост е наличието на законодателство в тази област. В сравнение с нормативното уреждане на другите права на индустриална собственост, закрилата срещу нелоялната конкуренция възниква най-късно⁷⁶. Наред с обектите на индустриалната собственост в чл. 1 (2) на Парижката конвенция е посочено, че закрилата на индустриална собственост има за обект и преследването на нелоялната конкуренция⁷⁷. В добавка към нормативната база, създадена да урежда пряко естеството, закрилата и защитата на отделните обекти на интелектуална собственост, правната рамка в областта на нелоялната конкуренция съществува във всички развити страни по света. В законодателно отношение представлява списък от различни забранени поведения на бизнес предприятията, които са недопустими и нарушават конкуренцията на пазара.

На 29 ноември 1940 г. в България се приема Закон против непочтената конкуренция. Това е българският закон, уреждащ в детайли въпроса. До онзи момент единствената релевантна към материята норма е била заложена в чл. 56 на Закона за задълженията и договорите от 1892 г., която гласи *„Всяко действие на човека, което причинява вреда на друго, задължава тогава, по вина на когото е последвало то, да поправи вредата.“*⁷⁸. Това само по себе си е недостатъчно. Всеки закон за нелоялната конкуренция включва общата ѝ забрана, но освен това се изброяват и конкретните проявления на тази нелоялност. В мотивите си пред Народното събрание министърът на търговията, промишлеността и труда проф. Славчо Загорев, смята, че има отчетлива необходимост от подобно законодателство. Според него през двадесетте години на XX век се наблюдава „усилено комерсиализиране“ на икономиката, което съчетано с икономически препятствия през

⁷⁵ Денева, А., Нормативната рамка на българската индустрия – опит за справяне със стопанските кризи, Известия на ЦСНИ / Proceedings of CENR, Vol. IV, 2019 г., стр. 234

⁷⁶ Борисов, Б., Борисова, Б., Интелектуална собственост в индустрията, селското стопанство, културата, дигиталната среда и компютърните системи, бизнеса с традиционни знания, баланса на фирмата като дълготрайни нематериални активи, ИК-УНСС, София, 2015 г., стр. 261

⁷⁷ Парижка конвенция за закрила на индустриалната собственост от 20 март 1883 г., ревизирана в Брюксел на 14 декември 1900 г., във Вашингтон на 2 юни 1911 г., в Хага на 6 ноември 1925 г., в Лондон на 2 юни 1934 г. и в Лисабон на 31 октомври 1958 г.

⁷⁸ Закона за задълженията и договорите, чл. 56

времения период (като Голямата депресия), създават предпоставка за проява на непочтена практики при стопанските субекти⁷⁹.

Особен момент при приемането на закона е, че вместо широко използваният в обществото (и по потвърждение на министър Загорев) термин „*нелоялна*“, в заглавието на закона се поставя „*непочтена*“. В мотивите си министърът обосновава това с твърдението, че терминът „*нелоялна*“ предполага нарушаване на закона, а според него нелоялната конкуренция се характеризира по-скоро с поведение, което противоречи на „*търговския морал и добрите нрави в конкуренцията*“ без да се нарушава законодателството, като се прави препратка към югославското законодателство, което е възприело термина „*nepostena utakmica*“⁸⁰. Една може би недотам удачна промяна на общоприет термин. С приемането на специализирано законодателство в областта се оборва аргумента на министъра за наименованието на законопроекта, тъй като осъществяване от дадено предприятие на забранено поведение заложено в закона е по същество нарушение на действащ закон на държавата, а не просто нарушение на морални принципи или проява на непочтеност.

Със закона се забранява поставянето на означения, които могат да доведат до заблуждение у потребителите по отношение на качеството, количеството, произхода на стоката и др.⁸¹ Чест пример за нелоялна търговска практика е непозволеното използване в търговията на чужди търговска марка. Затова по отношение на марките в чл. 3 на закона пише:

*„Чл. 3. Който в стопанската си дейност употребява име, фирма, търговска или индустриална марка, макар и регистрирана, или друг отличителен знак или название на предприятие по начин, от който може да произлезе смесване на име, фирма, марка, макар и нерегистрирана, отличителен знак или название на предприятие, с което друго лице от по-рано (преди регистрацията) си служи правомерно, наказва се с глоба от 10 000 до 100 000 лв.“*⁸²

С преврата от 9 септември 1944 г. в България поетапно се установява съществено различна икономическа система – плановата икономика. На 15 април 1945 г. е проведено Учредителното събрание на Съюза на изобретателите в България., който издава и собствено

⁷⁹ Стенографски дневник от заседание на Народното събрание, 6 ноември 1940 г., стр. 106

⁸⁰ Стенографски дневник от заседание на Народното събрание, 6 ноември 1940 г., стр. 106

⁸¹ Закон против непочтената конкуренция, 1940 г., чл. 2

⁸² Закон против непочтената конкуренция, 1940 г., чл. 3

месечно списание наречено „Изобретател“, което започва да се издава през юни 1945 г. От апела, който съюза вметва в първия си брой биха могли да се направят някои заключения за възприятията относно изобретателството в България. Според авторите народа гледа на тях „като на фантазори и извезани“. Призивът е да се работи за разработването на нови решения, за които има необходимост към момента⁸³. От текста се усеща липса на подкрепа от страна на държавата по отношение на изобретателите. Списанието е положително настроено към „народната победа“, както то нарича преврата от 9 септември 1944 г., към излизането на България от зависимостта на „германския империализъм“⁸⁴. Броевете му включват цитати от Карл Маркс и В. И. Ленин. В брой 4 от август от 1945-та година пише, че „Капиталистическото общество, в което живеем се характеризира със силно развита индустрия и търговия.... Всяко изобретение и усъвършенстване дава сила и възможност на отделния капиталист или обединение, за известно време, да овладее даден пазар и да натрупа несметни богатства“⁸⁵. Авторът смята, че поради особеностите на капитализма, ползите от изобретенията са само за капиталистите и подчертава подлежащата справедливост на социализма и потенциала, който той ще даде за бъдещо технологично развитие. Интересен е цитатът „В нас (бел. България) имаме истинска народна демокрация, която зорко бди за народните интереси. И следователно, всяко изобретение и усъвършенстване у нас, ще носи благоденствие не само за капиталистите, но и за трудящите се маси“⁸⁶. Видимо редакторите на списанието не са отхвърлили бъдещото съществуване на капитализъм в страната. Най-вероятно не са очаквали фундаменталните промени в икономическата система, които предстои да бъдат осъществени и цялостното изчезването на частната инициатива в икономиката.

Фокусът, който съюза поставя върху индивидуалният изобретател е основателен от гледна точка на разграничаването му от предприятията. Общеизвестно е, че голяма част от изобретателските постижения от началото на индустриалната революция са резултат от независими разработки на учени, а не по силата на трудовоправни взаимоотношения и големи научни колективи, които характеризират научноизследователската и развойна дейност на ХХІ век.

⁸³ Списание „Изобретател“, Орган на Съюза на изобретателите в България, год. 1, бр. 1, 1945 г., стр. 1

⁸⁴ Пак там, стр. 1

⁸⁵ Списание „Изобретател“, Орган на Съюза на изобретателите в България, год. 1, бр. 4, 1945 г., стр. 82

⁸⁶ Пак там, стр. 83

Интензифицирането на изобретателската дейност от страна на индустриалните предприятия започва през първата половина на XX век. В книгата на Сюзън Картър *“Историческа статистика на САЩ: от най-ранни времена до настоящето”*, тя прави сравнение между издадените патенти за физически лица и тези за юридически лица между 1901-2000 г. В началото на миналия век преобладаващата част от патентите се издават на физически лица. През първата половина на 30-те години съотношението стига 50:50, като след това получените патенти от предприятия никога повече не намаляват под тези за физическите лица, а през втората половина на 50-те години започва засиленото заявяване на патенти от страна на бизнес предприятия, като към 2000 г. около 70 000 патента са издадени на юридически лица, а под 20 000 на физически лица⁸⁷.

В днешни дни ролята на самостоятелния изобретател е сведена до минимум, поради необходимостта от големи инвестиции. Съвременните технически решения, които са резултат от работата на многобройни екипи, работещи в специализирани звена за научноизследователска и развойна дейност, част от големи компании. Например, Samsung Electronics инвестира 21.26 млрд. \$ за НИРД през 2023 г.⁸⁸ Samsung Research – хъб от изследователи и разработчици, които работят върху нови продукти на компанията се състои от над 10 000 човека⁸⁹. Към края на 2023 Samsung Electronics притежава около 48,800 действащи патента в света⁹⁰. Обръщайки се обратно към 1945 г. в България, отчитайки икономическото и технологично развитие на страната и заявителската активност, която ще проследим малко по-долу, можем да направим извода, че преобладаващата част от изобретателите не са били част от научни екипи наети от тогавашните предприятия, а са били предимно независими изобретатели.

На 24 декември 1947 г. Великото народно събрание приема Закон за национализация на частни индустриални и минни предприятия. В чл. 1 на закона са изброени 34 „клона на индустрията“, чиито предприятия ще бъдат национализирани – машиностроене, металодобив, електроцентрали и др. Към закона има приложен списък с имената на предприятия, които биват национализирани. Индустриалците, които губят своя бизнес ще

⁸⁷ The Persistence of American Independent Inventors, Официален сайт на Smithsonian, линк: <https://invention.si.edu/invention-stories/persistence-american-independent-inventors>

⁸⁸ Официален сайт на Statista, линк: Statista.com

⁸⁹ Официален сайт на Samsung, линк: Samsung.com

⁹⁰ Официален сайт на TT Consultants, линк: <https://ttconsultants.com/articles/what-did-the-patent-landscape-of-samsung-electronics-look-like-till-2023/>

получат лихвени държавни облигации⁹¹. В установената система с Конституцията от 1947 г. и приетото законодателство капитализмът и свободната пазарна конкуренция са премахнати. Държавата заема централна роля в планирането на икономическото развитие, влияе на цените, търсенето и предлагането. Системата на интелектуална собственост, чиито изначален замисъл е да насърчава конкуренцията в осъществяването на технологичния прогрес, чрез стимулт за предоставяне на закрила, финансова възвращаемост и натрупване на капитал, изначално не е предвидена за приложение в подобен тип система и приема друг облик.

В периода от Освобождението до 40-те години на XX век поетапно се възприема законодателството в областта на индустриалната собственост по отношение на марки, изобретения, нелоялна конкуренция. Налице са и редица последователни закони за индустриализацията на страната. При представянето на мотивите за приемането на Закона за национализацията на частни индустриални и минни предприятия през 1947 г., с който се национализира българското производство, затвърждава се водещата роля на държавата в икономическото развитие на страната и се въвежда плановата икономика, министърът на индустрията и занаятите Петко Кунин отчита, че към онзи момент в България има регистрирани повече от 7000 индустриални предприятия, като 450 от тях имат над 50 работника⁹².

След осъществения преврат, смяната на властта и идеологическите разбирания за икономиката, поетапно започва да бъде променяна и съществуващата система за насърчаване на индустриалната собственост, изобретателството и иновациите. Покрай уреждането на въпроси свързани със заплащането на труда, през 1946 г. е приет Закон за трудовите норми. В някои от своите членове законът обръща внимание и на заплащането на рационализаторската дейност. Съгласно него е създаден и Институт за трудовите норми. В чл. 29 пише, че при направено т. нар. рационализаторско решение, което води до *„спестяване на работно време, материали или усилия, или се подобрят условията на работа“*, лицето ще получи процент от спестяванията, които са реализирани. Съгласно чл. 30 се предвиждат *„парични и други награди“* за авторите на предложенията.

През 1948 г. с Указ № 907 Правителствения комитет по стопански и финансови въпроси при Министерския съвет е създаден Институтът за рационализация – ИНРА, на

⁹¹ Стенографски дневник на заседание на Велико Народно събрание от 24 декември 1947 г.

⁹² Стенографски дневник на заседание на Велико Народно събрание от 24 декември 1947 г., стр. 825

който се възлага управлението на рационализаторската дейност в страната. Съвременното Патентно ведомство на Република България е правопреемник на Института. ИНРА замества съществуващата преди това Патентна служба към Министерство на търговията. През 1950 г. с Указ № 133 за изобретенията, техническите усъвършенствания и рационализаторските предложения, одобрен от Президиума на Народното събрание, е отменен законът от 1921 г. През същата година ИНРА е прехвърлен към Държавна планова комисия.

Закрилата върху техническите решения започва да се осъществява чрез двата основни обекта за целта съгласно социалистическото право в Народна Република България, а и в други социалистически страни – патентът и авторското свидетелство. И двете са форма на закрила за изобретения.

Авторското свидетелство е обект, който отговаря на икономическите реалности на страната. Като форма на закрила за изобретения е въведено първо от СССР и след това заимствано от редица държави като България, Чехия, Мексико и др.⁹³ То е въведено в България с Указ №133 от 1950 г. С изобретението, което е получило закрила чрез авторско свидетелство се разпорежда държавата. Изобретателят се записва като автор на изобретението и може да получи възнаграждение при използването му от предприятията. Продължителността на закрилата, предоставяна от свидетелството е безсрочна. Липсата на икономическа обосновааност от патентоването на изобретения произтича от съществуващата планова икономика, собствеността върху средствата за производство от страна на държавата, несъществуващата или силно ограничена частна инициатива и съответно невъзможността за организиране на собствено производство за експлоатиране на патентованото изобретението. Титулярите на патенти в страните със социалистическа планова икономика са предимно социалистическите стопански организации.⁹⁴

2. Патентна активност през разглеждания период

Предвид направения преглед на развитието на основни икономическите процеси и на развитието на индустриалната собственост през разглеждания период, ключов е въпросът доколко българските изобретатели и предприятия са разчитали на патентната система? За да отговорим на тази въпрос следва да се проследи наличната документация, представяща

⁹³ Саракинов, Г., В. Врана, Международното сътрудничество в областта на изобретателството, Българска търговско-промишлена палата, София, 1979 г., стр. 26

⁹⁴ Пак там, стр. 27

статистически данни относно българската индустриална собственост. За периода от приемането на закона за патентите за изобретения от 1921 г. до 1948 г. са издадени 6933 патента, от които само 680 са на български граждани⁹⁵. Това означава, че по-малко от 10% от издаваните патенти са на български заявители.

По отношение на българския патентен фонд и неговото съхранение следва да се отбележат няколко неща. В Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, която единствена предоставя достъп до броеве на Бюлетина за индустриална собственост, липсват значителна част от броевете за годините от 1918 до 1921 г. Голяма част от архивите свързани с българската индустриална собственост преди 1944 г. са унищожени в бомбардировките на София през Втората световна война, осъществени от американски и британски бомбардировачи между 1941 – 1944 г. Една съществена част от патентния фонд на Царство България е унищожен и поради безхаберие. Документацията останала след бомбардировките е предоставена на съхранение в подземията на Института за рационализация – ИНРА (предшественика на настоящото Патентно ведомство), където атмосферните условия унищожават част от архива в продължение на около 20 години⁹⁶. Именно поради загубата и безстопанствеността на голяма част от патентните документи на страната отнасящ се до закрилата на изобретения преди 1944-та година, данните посочени във фигура 5 са от публикувана статистика в списание „Наука и изобретения“ от 1947 г. Поради някои несъответствия в номерации на издадените патенти, инж. Младен Цонев смята, че издадените патенти до 1945 г. са около 6340⁹⁷.

⁹⁵ Ненова, А., Информация и документация за индустриалната собственост, УИ „Стопанство“, София, 2005 г., стр. 25

⁹⁶ Цонев, М., Българи – изобретатели Из историята на българското изобретателство, Държавно издателство „Техника“, София, 1973 г., стр. 174-175

⁹⁷ Пак там, стр. 174

Фиг. 5. Брой издадени патенти 1921 – 1944 г.

Източник: Цонев, М., Българи - изобретатели Из историята на българското изобретателство, Държавно издателство "техника", София, 1973 г.

Годишите, в които се наблюдава най-голям брой издадени патенти (над 300 броя) са 1929 г., 1938 г., 1941 г., а през 1942 и 1943 г. те нарастват значително, достигайки 706 издадени патента през 1943 г.

В „История и развитие на правната защита върху изобретенията“ авторът Владимир Врана (юрис в ИНРА от 1948 г., обучил множество патентни специалисти⁹⁸) пише по отношение на патентната активност до 1944 г., че *„Издадените около 6000 патента по заявителната система не представляват особена ценност и се отнасят предимно за предмети за широка употреба и козметика, като повечето от тях не са били приложени в производството“*. В книгата си „Българи – изобретатели Из историята на българското изобретателство“ от 1973 г. инж. Младен Цонев пише, че изобретенията не се ограничават само до тези посочени от Врана, но отбелязва и че *„България не е могла да предостави поле за дейност на българския изобретател. Ето защо той е изобретявал не електронни лампи и телевизионни системи, а гумени цървули и инкубатори, печки и канели“*, което той отдава на *„жалката и ограничена българска капиталистическа действителност“*⁹⁹.

Пример за това, че патентната система от 1921 г. година все още е възприета в страната след преврата от 1944 г. и след края на Втората световна война е информационната книжка *„The Protection of Industrial Property and the Law Against Unfair Competition in Bulgaria“* (*„Закрилата на индустриалната собственост и закона срещу нелоялната конкуренция в*

⁹⁸ Ненова, А., Кратка история на закрила на индустриалната собственост в България, 60 години Патентно ведомство на Република България, София, 2008 г., стр. 9

⁹⁹ Цонев, М., Българи – изобретатели Из историята на българското изобретателство, Държавно издателство „Техника“, София, 1973 г., стр. 175

България“), издадена през 1947 г. от Адолф Хаимов, адвокат и патентен представител. В нея той извежда нормите на съществуващото законодателство по отношение на търговските марки от 1904 г., на патентите от 1921 г. и на нелоялната конкуренция от 1940 г., (което засяга и неправомерното използване на марки), както и начините за правно разрешаване на спорове по съдебен ред¹⁰⁰. Книгата е издадена в същата година, в която през месец октомври е приет законът за национализацията на предприятията и е приета нова Конституция на страната.

По-долу може да бъде видяна статистика за брой на издадените патенти в периода 1945 – 1948 г. (след осъществения държавен преврат от 1944 г.). Те са минали по процедурата на закона от 1921 г., тъй като отнема време да се приеме ново законодателства в областта на интелектуалната собственост.

На фигура 6 ясно може да видим, че има спад през 1945 г. - последната година от Втората световна война. Това е последвано от повишаване на интереса към патентоването в периода на възстановяване от войната. От издадените патенти за посочения четиригодишен период 206 от общо 658 патента принадлежат на български изобретатели¹⁰¹, т.е. малко над 30% от патентите са български. Това е значително повече в процентно отношение от издадените за периода 1921 – 1948 г. посочени по-горе. Бихме могли да отдадем този факт на по-ниска активност породена от водената война и нарушените икономически процеси.

Фиг. 6. Брой издадени патенти

Източник: Цонев, М., Българи - изобретатели Из историята на българското изобретателство, Държавно издателство "техника", София, 1973 г.

¹⁰⁰ Haimoff, A., The Protection of Industrial Property and the Law Against Unfair Competition in Bulgaria, Sofia, 1947

¹⁰¹ Цонев, М., Българи – изобретатели Из историята на българското изобретателство, Държавно издателство „Техника“, София, 1973 г., стр. 293

Наличието на патентна дейност години след преврата от 1944 г., както и след приемането на нова Конституция на страната и национализиране на предприятията се дължи на факта, че авторското свидетелство е въведено като обект на индустриална собственост с Указ №133 чак през 1950 г.

През разгледания период може да отчетем нарастване на предприятията в България, уреждане в законодателно отношение на патентите за изобретения и на защитата срещу нелоялна конкуренция. Наблюдават се редица специализирани списания, които се интересуват от изобретателството и индустриалната собственост, както и отделни лица, които публикуват материали, като Адолф Хаимов и неговия информационен материал за правното регулиране на системата. При едно такова разглеждане на историята на индустриалната собственост в България е необходимо да бъдат споменати лицата, които са допринесли за налагането ѝ като концепция, икономически и правен инструмент. Едно от водещите лица с голям принос е д-р Константин Кацаров, юрист и доктор по право от Университета в Берн, Швейцария. Той защитава докторската си дисертация си на тема „Експроприационният процес според швейцарското право“ през 1920 г., когато е на 22 години¹⁰². След обучението си Кацаров отваря адвокатска кантора и бюро за индустриална собственост в България, непосредствено около приемането на първия български патентен закон.

Той е доцент, а впоследствие извънреден професор по право в Софийския университет. Бил е член на Висшия адвокатски съвет, както и член на Института за търговски марки и патенти в Лондон. След преврата на 9 септември 1944 г. е арестуван два пъти. Един път заради подозрения за сътрудничество с Гестапо, освободен поради липса на доказателства. Вторият път е през 1953 г. с обвинение за шпионаж, като получава присъда от 15 години затвор, която е отменена от Върховния съд в началото на 1954 г. През 1956 г. заминава за Швейцария, където отваря консултантска агенция по индустриална собственост. Създател е на Фондация „Константин и Зиновия Кацарови“¹⁰³.

Един от приносите за интелектуалната собственост в България на д-р Кацаров е трудът му „Материална основа и правна природа на индустриалната собственост. Сравнително изследване и опит за теория в системата на българското право“, чието първо издание е от

¹⁰² Цачевски, В., Константин Кацаров. Пътят към върха, Сиела, София, 2016 г., стр. 40

¹⁰³ Цачевски, В., Константин Кацаров. Пътят към върха, Сиела, София, 2016 г., стр. 19-20

1929 г. Според проф. Веселина Манева, това е първото монографично издание в областта на индустриалната собственост в страната¹⁰⁴. В нея Кацаров представя историческото развитие на индустриалната собственост в света, произхода на закрилата, развитието ѝ в България, еволюцията на закрилата на марките и на изобретенията. Трудът на д-р Кацаров е рядък по своята задълбоченост поглед върху правното развитие и аспекти на индустриалната собственост¹⁰⁵.

Значим принос на Константин Кацаров в областта на индустриалната собственост, и то със световно приложение и значение е създаденият от него на английски език през 1924 г. Справочник по индустриална собственост (Katzaroff's Patent Directory). Този инструмент за професионалистите в областта на интелектуалната собственост е създаден само три години след присъединяването на страната към Парижката конвенция и след приемането на първия закон за патентите. За създаването му д-р Кацаров си сътрудничи с национални патентни ведомства, министерства, индустриални камари и специалисти в областта на интелектуалната собственост от много държави. Справочникът по индустриална собственост съдържа информация относно държави от целия свят, като население, валута, размер на вноса и износа, водещи продукти (например желязна руда, хартия, химикали, автомобили и т.н.), списък на всички представители по индустриална собственост заедно с техните адреси, както и основните международни конвенции в областта. Справочникът подпомага контактите между патентни представители от различни държави, като обединява данни за около 3500 представители, спестявайки допълнителен проучвателен труд от страна на специалистите.

Изданието на справочника от 1926 г. съдържа информация за 57 територии и предоставя още повече информация, като географско, икономическо, политическо състояние на дадената страна, съществуващото законодателство в областта на индустриалната собственост и ключови негови постановки, като изискванията за получаване и подновяване на закрила и прехвърляне на права върху изобретения, марки и дизайни. В справочника от 1926 г. представителите по индустриална собственост в страната са десет на брой (девет, от които са разположени в София, а за един е посочена само улицата, без града). В Гърция те са 9, в Югославия - 18, в Румъния – 16, в Турция - 4, във Франция –

¹⁰⁴ Кацаров, К., Материална основа и правна природа на индустриалната собственост, Нов български университет, София, 2023 г., стр. 9

¹⁰⁵ Кацаров, К., Материална основа и правна природа на индустриалната собственост, Нов български университет, София, 2023 г.

116 (включващи освен физически лица и кантори)¹⁰⁶. Възможно е броят представители за отделните страни да е не е изчерпаем, тъй като посочените представители за Русия са само двама, която въпреки променената си система след октомврийската революция от 1917 г., разполага със законодателство в областта на индустриалната собственост. Важно е да се отбележи, че законодателството относно патентите, марките и дизайните в Русия е относително ново, съответно за патентите от 1924 г., за марките от 1926 г. и за дизайните от 1924 г.

В Справочника за индустриална собственост на Константин Кацаров от 1926 г. са посочени кои са най-важните селскостопански и индустриални продукти за отделните страни, които са представени. За България това са зърно, кожи, сирене, вълна, масло, яйца, тютюн, дървен материал, плодове и др¹⁰⁷. За сравнение част от посочените продукти за Германия са въглища, желязо, стомана, машини, химикали, музикални предмети, продукти от сребро и злато, часовници и др¹⁰⁸. Това само по себе си е индикативно за съществените разлики в индустриалното развитие.

Заключение

Разгледания времеви период се характеризира със следвоенен период, икономически трудности породени от „Голямата депресия“, Втора световна война и фундаментална промяна на политическата и икономическа система. През 40-те години на XX в. страната променя икономическия си модел и развива планова икономика.

Въпреки наличието на патентно законодателство, то не е резултат от българска законодателна инициатива или необходимост породена от родното индустриално производство, а е наложено чрез Ньойския мирен договор. Редица автори отчитат ниското технологично ниво на патентованите изобретения и липсата на тяхната комерсиализация. Може би следва да се подчертае, че към момента на създаването на патентната система България има 43 години държавен опит, само 13 от които като независима суверенна държава. Между 1879 и 1944 г. страната разполага с 65 години за развитие на предприемачество, производство и пазар. Значим фактор за изходната точка, от която започва развитието си Третата българска държава е и предшествалото близо петвековно владичество от страна на империя, която се възприема за изостанала и встрани от научните

¹⁰⁶ Katzaroff, K., Katzaroff's Patent Directory, 1926, стр. 29-32

¹⁰⁷ Пак там, стр. 11

¹⁰⁸ Пак там, стр. 33

и технологични постижения на Западна Европа. Липсата на по-високотехнологично производство и иновации през разгледания период следва да се отдаде на все още развиващата се индустрия и липсата на достатъчно натрупан опит.

С промяната на икономическата система се прекъсват тези процеси. Премахва се частната инициатива, както и функционирането на системата на индустриална собственост що се отнася ползността на патентите, поради невъзможността за генерирането на частни капитали от тяхното използване. Това несъмнено влия отрицателно на изобретателството, за чието стимулиране системата е изначално създадена.

Източници

1. Борисов, Б., Борисова, Б., Интелектуална собственост в индустрията, селското стопанство, културата, дигиталната среда и компютърните системи, бизнеса с традиционни знания, баланса на фирмата като дълготрайни нематериални активи, ИК-УНСС, София, 2015 г.
2. Врана, Вл., ИНРА и развитието на изобретателството в България, Държавно издателство „Техника“, София, 1988 г.
3. Денева, А., Нормативната рамка на българската индустрия – опит за справяне със стопанските кризи, Известия на ЦСНИ / Proceedings of CENR, Vol. IV, 2019 г.
4. Димитров, М., Държавата и икономиката в България 1919 – 1939 , 2018 г.
5. Закон против непочтената конкуренция, 1940 г., чл. 3
6. Закона за задълженията и договорите, 1892 г., чл. 56
7. Кацаров, К., Материална основа и правна природа на индустриалната собственост, Нов български университет, София, 2023 г.
8. Кейнс, Дж. Обща теория на заетостта, лихвата и парите, Princeps, 2001 г.
9. Костов, Е., Велева, Л., Димитров, М., Пенчев, П., Стоянов, П., Увод в стопанската история, Издателски комплекс – УНСС, София, 2013 г.
10. Ненова, А., Информация и документация за индустриалната собственост, УИ „Стопанство“, София, 2005 г.
11. Ненова, А., Кратка история на закрила на индустриалната собственост в България, 60 години Патентно ведомство на Република България, София, 2008 г.
12. Официален сайт на Samsung, линк: Samsung.com
13. Официален сайт на Statista, линк: Statista.com
14. Официален сайт на TT Consultants, линк: <https://ttconsultants.com/articles/what-did-the-patent-landscape-of-samsung-electronics-look-like-till-2023/>
15. Парижка конвенция за закрила на индустриалната собственост от 20 март 1883 г., ревизирана в Брюксел на 14 декември 1900 г., във Вашингтон на 2 юни 1911 г., в Хага на 6 ноември 1925 г., в Лондон на 2 юни 1934 г. и в Лисабон на 31 октомври 1958 г.
16. Саракинов, Г., В. Врана, Международното сътрудничество в областта на изобретателството, Българска търговско-промишлена палата, София, 1979 г.
17. Списание „Изобретател“, Орган на Съюза на изобретателите в България, год. 1, бр. 1, 1945 г.

18. Списание „Изобретател“, Орган на Съюза на изобретателите в България, год. 1, бр. 4, 1945 г.
19. Стенографски дневник на заседание на Велико Народно събрание от 24 декември 1947 г.
20. Стенографски дневник от заседание на Народното събрание, 6 ноември 1940 г.
21. Цачевски, В., Константин Кацаров. Пътят към върха, Сиела, София, 2016 г.
22. Цонев, М., Българи – изобретатели Из историята на българското изобретателство, Държавно издателство „Техника“, София, 1973 г.
23. Чолаков, С., Обществено-стопанска характеристика на българската индустрия – Годишник на Висшето търговско училище – Варна, 1934-1935, Варна, 1936 г.
24. Haimoff, A., The Protection of Industrial Property and the Law Against Unfair Competition in Bulgaria, Sofia, 1947
25. Katzaroff, K., Katzaroff's Patent Directory, 1926
26. The Persistence of American Independent Inventors, Официален сайт на Smithsonian, линк: <https://invention.si.edu/invention-stories/persistence-american-independent-inventors>

THE INDUSTRIAL PROPERTY IN BULGARIA FROM 1921 UNTIL 1950

*Iskren Konstantinov*¹⁰⁹

Abstract

The present study traces the development of the intellectual property system and, in particular, the patent system in Bulgaria from the adoption of the first Bulgarian patent law in 1921 until 1950, after which the existing legal framework in the field of intellectual property underwent significant changes as a consequence of the major political and economic transformations that occurred in the country. The paper examines the Bulgarian experience in utilizing the patent system during the brief period of its use within a market economy framework with private initiative.

Keywords: intellectual property, industrial property, innovation

JEL: O31, O34, O38

¹⁰⁹ Iskren Konstantinov is a doctoral student and lecturer at the Department of Intellectual Property and Technology Transfer, UNWE, iskrenk@unwe.bg; i.e.konstantinov@gmail.com

Introduction

In 2026, it will be 105 years since the adoption of the first patent law in Bulgaria. During this period of time, the intellectual property system has been in use within the framework of a monarchical, socialist, and democratic regime; of private initiative and the absence of such; of a market and a planned economy. This makes the Bulgarian experience in the field of intellectual property strictly specific and justified by the political and economic historical experience of the country.

The purpose of the present article is to examine the economic and technological development of Bulgaria through the lens of industrial property, taking a time period from the adoption of the first Bulgarian patent law in 1921 by virtue of the Treaty of Neuilly following World War I until 1950, when changes are made to the intellectual property system as a result of the coup carried out in 1944, the nationalization of enterprises in the country, and the adoption of a socialist one-party system with a planned economy. Through the examination of this key initial period of the existence of protection for technical solutions, it becomes possible to establish the specifics of the Bulgarian system and the inventiveness of the Bulgarian people expressed through their activity in patent.

1. Industrial Property in Bulgaria from the Adoption of the First Patent Law to the Change of the Economic System and the Intellectual Property System (1921–1950)

The period following World War I (1914–1918) was characterized by serious economic difficulties. There was substantial inflation and disruption of numerous economic processes in Bulgaria. Dr. Marco Dimitrov presents the following classification¹¹⁰ of the stages of development of the Bulgarian economy after the war, a period which also encompasses the target period of the present article:

- 1919–1929—gradual development and stabilization;
- 1929–1934—development under conditions of the Great Depression;
- 1934–1939—intensive development;
- 1939–1944—development under wartime conditions.

¹¹⁰ Kostov, E., Veleva, L., Dimitrov, M., Penchev, P., Stoyanov, P., Introduction to Economic History, UNWE Publishing Complex, Sofia, 2013, p. 154

The first law in the field of industrial property in Bulgaria was the Law on Commercial and Industrial Marks adopted in 1904. The adoption of the first Bulgarian patent law in 1921 was not a consequence of the country's economic development or industrialization, nor was it undertaken at the initiative of the Bulgarian legislator. As a country defeated in World War I, by virtue of Article 166 of the Treaty of Neuilly, Bulgaria was obliged to accede to the Paris Convention for the Protection of Industrial Property of 1883 and the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 1886—two documents that laid the foundation for the global intellectual property system. This, of course, was not required by the Entente with the aim of modernizing the country. By including Bulgaria in the conventions, the victorious states wanted to guarantee the protection of intellectual property and the economic interests of their manufacturing on this territory.

By Royal Decree No. 33 of July 8, 1921, the Law on Patents for Inventions was confirmed. It was adopted by the government of Alexander Stamboliyski with Raiko Daskalov as Minister of Commerce, Industry, and Labor. The provisions of the law were influenced by German, French, English, and Greek legislation in this field¹¹¹.

According to the law's provisions, patents for inventions were issued with a term of 15 years, the so-called prior use was introduced, conventional priority, compulsory licensing, and the obligation for foreign applicants to use authorized representatives in industrial property. Applications (declarations) were filed with the Ministry of Commerce, Industry, and Labor.

An important element of the law is that patents were issued without a guarantee by the state for the reality, utility, or nature of the invention¹¹². This meant that no substantive examination was conducted regarding the novelty of the filed inventions, although it stated that patents were issued for "new inventions," that is, a registration system of examination was essentially introduced.

The law included a provision aimed at preventing extortion of inventors by state employees for inclusion as co-authors of a given invention or appropriation by them of foreign inventions. It explicitly prohibited employees of the Office of Industrial Property from filing patent applications for inventions while working in the unit and for one year after leaving employment¹¹³.

¹¹¹ Vrana, VI., INRA and the Development of Inventiveness in Bulgaria, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1988, p. 5

¹¹² Ibid., p. 7

¹¹³ Tsonev, M., Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1973, p. 170

The Office of Industrial Property, established by the Law on Commercial and Industrial Marks of 1904, was transferred to the Ministry of Commerce, Industry, and Labor in 1923, and the following year was renamed the Office for Patents and Industrial Property. According to the adopted name of the unit, patents for inventions were conceptually separated from industrial property, despite the fact that they were explicitly listed as objects of industrial property, along with commercial marks, in the Paris Convention. In 1933, the Office was transformed into the Section for Industry, Patents, and Commercial Marks under the Ministry of National Economy, and in 1934 into the Section for Industrial Property under the Ministry of Commerce¹¹⁴. The latter designation, which is considered the relevant unit, already adopts the unifying term "industrial property" for the objects of the subsystem.

The first patent issued under the new law of 1921 was for "*Electric heating appliances, characterized by direct heating from the heating or heat-transmitting medium and the absence of auxiliary, heat-producing parts.*" Its holder was Boris Negashev from Sofia¹¹⁵.

Bulgaria had substantial experience in stimulating industrial development through the adoption of specialized legislation for this purpose. From the Law for the Promotion of Local Industry of 1895 and the Law supplementing it in 1897, through the second Law for the Promotion of Industry and Trade in 1905 and the third in 1909. All of them aimed to support the country's industrial development through specific measures and privileges, such as identifying priority industries, providing land, cheaper access to railway transport, tax exemptions, duty-free imports, and others. In 1928, a new Law for the Promotion of Local Industry was adopted, which replaced the law in force from 1909. When presenting the motives for the bill in the National Assembly, Prime Minister Andrey Liapchev hinted that the idea was that after the expiration of the law's term (which was 10 years), benefits for industry would no longer be provided in this manner¹¹⁶. By 1929, the number of enterprises in the textile industry was 198, in the metal industry—136, in the ceramics industry—101, food and beverages—468, while in 1909 (the year the previous law for the promotion of local industry was adopted), for these same industries the numbers were

¹¹⁴ Nenova, A., Brief History of Industrial Property Protection in Bulgaria, 60 Years of the Patent Office of the Republic of Bulgaria, Sofia, 2008, p. 8

¹¹⁵ Nenova, A., Information and Documentation on Industrial Property, University of Agribusiness and Rural Development "Economics" Publishing House, Sofia, 2005, p. 25

¹¹⁶ Deneva, A., The Regulatory Framework of Bulgarian Industry – An Attempt to Cope with Economic Crises, Proceedings of the Center for Economic History and Research, Vol. IV, 2019, p. 233

respectively 61, 19, 10, and 100 enterprises¹¹⁷. A significant increase in the industrialization of the country was observed.

In October 1929, following a stock market panic in New York, the so-called "Great Depression" began, an economic crisis that affected market-oriented countries in the world to varying degrees. Scientific literature typically points to its end as 1933. The crisis was characterized by its duration and comprehensiveness with respect to industries and countries. Within this period, wholesale prices in the Balkans fell by an average of around 40%. To explain the crisis, the most diverse reasons are proposed, such as U.S. monetary policy, consequences of the crisis caused by World War I, labor surplus, low purchasing power¹¹⁸. According to economist Keynes, the cause was a decrease in society's aggregate spending, with his prescriptions including government intervention¹¹⁹. In the world during the 1920s and 1930s, there was an increasingly growing state intervention in the economy¹²⁰, and Bulgaria was no exception¹²¹. The still underdeveloped Bulgarian industry was not affected by the depression, as it used local raw materials and the vast majority of its production was for the Bulgarian market¹²².

In 1936, the Law on Industry was adopted. With it, as provided when the previous law was adopted, the benefits that business had enjoyed through the industrialization legislation, which was adopted and implemented over the previous forty years, were eliminated¹²³.

In 1940, another object of industrial property, part of the Paris Convention, was regulated in Bulgaria with a separate law, namely the pursuit of unfair competition. An important aspect of industrial property protection is the existence of legislation in this field. In comparison with the regulatory framework of other industrial property rights, protection against unfair competition arises latest¹²⁴. Along with the objects of industrial property in Article 1(2) of the Paris Convention, it is stated that the protection of industrial property has as its object the pursuit of unfair

¹¹⁷ Cholakov, S., *Socio-Economic Characteristics of Bulgarian Industry – Yearbook of the Higher Commercial School – Varna, 1934–1935*, Varna, 1936, p. 4

¹¹⁸ Kostov, E., Veleva, L., Dimitrov, M., Penchev, P., Stoyanov, P., *Introduction to Economic History*, UNWE Publishing Complex, Sofia, 2013, pp. 134–140

¹¹⁹ Keynes, J., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Princeps, 2001

¹²⁰ Dimitrov, M., *The State and the Economy in Bulgaria 1919–1939*, 2018, p. 66

¹²¹ *Ibid.*, p. 73

¹²² Kostov, E., Veleva, L., Dimitrov, M., Penchev, P., Stoyanov, P., *Introduction to Economic History*, UNWE Publishing Complex, Sofia, 2013, p. 161

¹²³ Deneva, A., *The Regulatory Framework of Bulgarian Industry – An Attempt to Cope with Economic Crises*, *Proceedings of the Center for Economic History and Research*, Vol. IV, 2019, p. 234

¹²⁴ Borisov, B., Borisova, B., *Intellectual Property in Industry, Agriculture, Culture, Digital Environment and Computer Systems, Business with Traditional Knowledge, the Company's Balance as Long-term Intangible Assets*, UNWE Publishing Complex, Sofia, 2015, p. 261

competition¹²⁵. In addition to the regulatory framework created to directly regulate the nature, protection, and safeguarding of individual intellectual property objects, the legal framework in the area of unfair competition exists in all developed countries in the world. In legislative terms, it represents a list of various prohibited behaviors by business enterprises that are inadmissible and violate market competition.

On November 29, 1940, Bulgaria adopted the Law Against Unfair Competition. This was Bulgaria's law, regulating the matter in detail. Until that moment, the only relevant provision on the subject had been laid down in Article 56 of the Law on Obligations and Contracts of 1892, which stated, "*Every action of a person that causes damage to another obligates the one through whose fault it occurred to repair the damage.*"¹²⁶ This in itself was insufficient. Every law on unfair competition includes a general prohibition of it, but in addition, specific manifestations of such unfairness are also enumerated. In his remarks before the National Assembly, the Minister of Commerce, Industry, and Labor Prof. Slavcho Zagorov believed that there was a clear need for such legislation. According to him, during the twenty years of the twentieth century there was observed an "intensified commercialization" of the economy, which combined with economic obstacles during this time period (such as the Great Depression), created a precondition for the manifestation of unfair practices by business entities¹²⁷.

A particular point in the adoption of the law is that instead of the widely used term in society (and confirmed by Minister Zagorov) "unfair," the title of the law uses "dishonest." In his remarks, the minister justified this with the assertion that the term "unfair" presupposes violation of the law, whereas according to him unfair competition is characterized more by behavior that contradicts "commercial morality and good conduct in competition" without violating the legislation, making reference to Yugoslav legislation, which had adopted the term "nepostena utakmica."¹²⁸ A perhaps not entirely fortunate change of a commonly accepted term. With the adoption of specialized legislation in the field, the minister's argument for the name of the bill is refuted, since the implementation by a given enterprise of prohibited behavior laid down in the law is essentially a violation of the state's existing law, and not merely a violation of moral principles or a manifestation of dishonesty.

¹²⁵ Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 20, 1883, revised in Brussels on December 14, 1900, in Washington on June 2, 1911, in The Hague on November 6, 1925, in London on June 2, 1934, and in Lisbon on October 31, 1958

¹²⁶ Law on Obligations and Contracts, Article 56

¹²⁷ Stenographic Record from a session of the National Assembly, November 6, 1940, p. 106

¹²⁸ Stenographic Record from a session of the National Assembly, November 6, 1940, p. 106

The law prohibited the placement of designations that could lead to confusion in consumers regarding the quality, quantity, origin of goods, and so forth¹²⁹. A common example of unfair commercial practice is the unauthorized use in trade of another's commercial mark. Therefore, with respect to marks in Article 3 of the law, it states:

*"Article 3. Whoever in his economic activity uses a name, firm, commercial or industrial mark, even if registered, or another distinctive sign or name of an enterprise in such a manner that confusion may result between a name, firm, mark, even if unregistered, distinctive sign or name of an enterprise with which another person has been using rightfully from earlier (before registration), shall be punished with a fine of 10,000 to 100,000 leva."*¹³⁰

With the coup of September 9, 1944, Bulgaria gradually established a substantially different economic system—a planned economy. On April 15, 1945, the Constituent Assembly of the Union of Inventors in Bulgaria was held, which issued its own monthly magazine called "Izobretatel" (Inventor), which began to be published in June 1945. From the appeal that the union placed in its first issue, some conclusions could be drawn about perceptions regarding inventorship in Bulgaria. According to the authors, the people looked at them *"as fantasists"* The call was to work toward developing new solutions for which there was need at the moment¹³¹. The text conveys a sense of lack of support from the state regarding inventors. The magazine was positively disposed toward the "people's victory," as it called the coup of September 9, 1944, toward Bulgaria's liberation from the dependence of *"German imperialism."*¹³² Its issues included quotations from Karl Marx and V. I. Lenin. In issue 4 from August 1945, it stated that *"Capitalist society, in which we live, is characterized by highly developed industry and commerce.... Every invention and improvement gives power and opportunity to an individual capitalist or association, for a certain time, to dominate a given market and to accumulate immense wealth."*¹³³ The author believed that due to the characteristics of capitalism, the benefits of inventions were only for capitalists and emphasized the inherent justice of socialism and the potential it would give for future technological development. Interesting is the quotation *"In us (referring to Bulgaria) we have a genuine people's democracy, which vigilantly watches over the people's interests. And consequently, every invention and improvement in us will bring prosperity not only to capitalists, but also to the working*

¹²⁹ Law Against Unfair Competition, 1940, Article 2

¹³⁰ Law Against Unfair Competition, 1940, Article 3

¹³¹ Magazine "Izobretatel," Organ of the Union of Inventors in Bulgaria, Year 1, No. 1, 1945, p. 1

¹³² Ibid., p. 1

¹³³ Magazine "Izobretatel," Organ of the Union of Inventors in Bulgaria, Year 1, No. 4, 1945, p. 82

masses."¹³⁴ Apparently, the magazine's editors did not reject the future existence of capitalism in the country. Most likely they did not expect the fundamental changes in the economic system that were about to be carried out and the complete disappearance of private initiative in the economy.

The focus that the union placed on the individual inventor is well-founded from the point of view of distinguishing it from enterprises. It is well known that a large part of inventive achievements from the beginning of the Industrial Revolution were the result of independent developments by scientists, rather than by virtue of labor law relationships and large scientific collectives, which characterize research and development activities of the twenty-first century.

The intensification of inventive activity by industrial enterprises began in the first half of the twentieth century. In Susan Carter's book "*Historical Statistics of the United States: From Earliest Times to the Present*" she makes a comparison between patents issued to individuals and those to legal entities between 1901–2000. At the beginning of the last century, the vast majority of patents were issued to individuals. During the first half of the 1930s, the ratio reached 50:50, and then patents obtained by enterprises never again fell below those for individuals, and in the second half of the 1950s, the intensified filing of patents by business enterprises began, such that by 2000 approximately 70,000 patents were issued to legal entities and fewer than 20,000 to individuals¹³⁵.

Nowadays, the role of the independent inventor has been reduced to a minimum due to the need for large investments. Modern technical solutions, which are the result of work by numerous teams working in specialized research and development units, are part of large companies. For example, Samsung Electronics invested 21.26 billion dollars in R&D in 2023¹³⁶. Samsung Research—a hub of researchers and developers working on new company products—consists of over 10,000 people¹³⁷. By the end of 2023, Samsung Electronics owned approximately 48,800 active patents in the world¹³⁸. Turning back to 1945 in Bulgaria, taking into account the country's economic and technological development and the filing activity, which we will trace slightly below, we can conclude that the vast majority of inventors were not part of scientific teams employed by the enterprises of that time, but were predominantly independent inventors.

On December 24, 1947, the Grand National Assembly adopted the Law on Nationalization of Private Industrial and Mining Enterprises. In Article 1 of the law, 34 "branches of industry"

¹³⁴ Ibid., p. 83

¹³⁵ The Persistence of American Independent Inventors, Official Smithsonian website, link: <https://invention.si.edu/invention-stories/persistence-american-independent-inventors>

¹³⁶ Official Statista website, link: Statista.com

¹³⁷ Official Samsung website, link: Samsung.com

¹³⁸ Official TT Consultants website, link: <https://ttconsultants.com/articles/what-did-the-patent-landscape-of-samsung-electronics-look-like-till-2023/>

were listed, whose enterprises would be nationalized—machine building, metal mining, power plants, and others. Attached to the law was a list with the names of enterprises being nationalized. The industrialists who lost their business would receive interest-bearing state bonds¹³⁹. In the system established with the Constitution of 1947 and the adopted legislation, capitalism and free market competition were eliminated. The state assumed a central role in planning economic development, influencing prices, demand, and supply. The intellectual property system, whose original intent was to encourage competition in the pursuit of technological progress through the stimulus of providing protection, financial returns, and capital accumulation, was not originally envisioned for application in such a type of system and took on a different character.

In the period from the Liberation until the 1940s, legislation in the field of industrial property regarding marks, inventions, and unfair competition was gradually adopted. There were also a number of successive laws for the industrialization of the country. When presenting the motives for the adoption of the Law on Nationalization of Private Industrial and Mining Enterprises in 1947, by which Bulgarian production was nationalized, consolidating the state's leading role in the country's economic development and introducing the planned economy, Minister of Industry and Crafts Petko Kunin reported that at that moment Bulgaria had more than 7,000 registered industrial enterprises, with 450 of them having more than 50 workers¹⁴⁰.

Following the coup, the change of power and ideological understandings of the economy, the existing system for promoting industrial property, inventorship, and innovation gradually began to be changed. Alongside the regulation of issues related to labor compensation, in 1946 the Law on Labor Standards was adopted. In some of its articles, the law also addresses payment for rationalization activity. According to it, the Institute for Labor Standards was also created. In Article 29 it states that when a so-called rationalization solution is made, which leads to "saving of working time, materials, or effort, or improves working conditions, *the person will receive a percentage of the realized savings. According to Article 30, "monetary and other awards"* are provided for the authors of proposals.

In 1948, with Decree No. 907, the Government Committee on Economic and Financial Issues at the Council of Ministers established the Institute for Rationalization—INRA, which was assigned the management of rationalization activity in the country. The modern Patent Office of the Republic of Bulgaria is the legal successor of the Institute. INRA replaced the previously

¹³⁹ Stenographic Record of a session of the Grand National Assembly from December 24, 1947

¹⁴⁰ Ibid., p. 825

existing Patent Service under the Ministry of Commerce. In 1950, with Decree No. 133 on inventions, technical improvements, and rationalization proposals, approved by the Presidency of the National Assembly, the law of 1921 was repealed. In the same year, INRA was transferred to the State Planning Commission.

Protection of technical solutions began to be implemented through the two main objects for this purpose according to socialist law in the People's Republic of Bulgaria, as well as in other socialist countries—the patent and the author's certificate. Both are forms of protection for inventions.

The author's certificate is an object that corresponds to the economic realities of the country. As a form of protection for inventions, it was first introduced by the USSR and subsequently adopted by a number of countries such as Bulgaria, Czechoslovakia, Mexico, and others¹⁴¹. It was introduced in Bulgaria with Decree No. 133 of 1950. The invention protected by an author's certificate is disposed of by the state. The inventor is registered as the author of the invention and can receive remuneration when it is used by enterprises. The duration of protection provided by the certificate is indefinite. The absence of economic justification for patenting inventions stems from the existing planned economy, state ownership of the means of production, the non-existent or severely limited private initiative, and correspondingly the impossibility of organizing one's own production for exploiting the patented invention. The holders of patents in countries with socialist planned economies were predominantly socialist economic organizations¹⁴².

2. Patenting activity during the period

Given the review conducted of the development of major economic processes and of the development of industrial property during the reviewed period, key is the question of to what extent Bulgarian inventors and enterprises relied on the patent system? To answer this question, one should trace the available documentation presenting statistical data on Bulgarian industrial property. For the period from the adoption of the law on patents for inventions of 1921 until 1948, 6,933 patents were issued, of which only 680 were held by Bulgarian citizens¹⁴³. This means that fewer than 10 percent of the issued patents were held by Bulgarian applicants.

¹⁴¹ Sarakinov, G., V. Vrana, *International Cooperation in the Field of Inventorship*, Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, Sofia, 1979, p. 26

¹⁴² *Ibid.*, p. 27

¹⁴³ Nenova, A., *Information and Documentation on Industrial Property*, University of Agribusiness and Rural Development "Economics" Publishing House, Sofia, 2005, p. 25

Regarding Bulgarian patent fund and its preservation, several things should be noted. In the National Library "St. Cyril and Methodius," which alone provides access to issues of the Bulletin on Industrial Property, a significant part of the issues for the years from 1918 to 1921 is missing. A large part of the archives related to Bulgarian industrial property before 1944 were destroyed in the bombing of Sofia during World War II, carried out by American and British bombers between 1941–1944. A substantial part of the patent fund of the Kingdom of Bulgaria was destroyed due to negligence. The documentation remaining after the bombings was placed in storage in the basements of the Institute for Rationalization—INRA (the predecessor of the present Patent Office), where atmospheric conditions destroyed part of the archive over a period of approximately 20 years¹⁴⁴. Precisely because of the loss and mismanagement of a large part of the country's patent documents relating to the protection of inventions before 1944, the data indicated in Figure 5 are from published statistics in the magazine "Science and Inventions" from 1947. Due to some discrepancies in the numbering of issued patents, engineer Mladen Tsonev believes that the patents issued until 1945 were approximately 6,340¹⁴⁵.

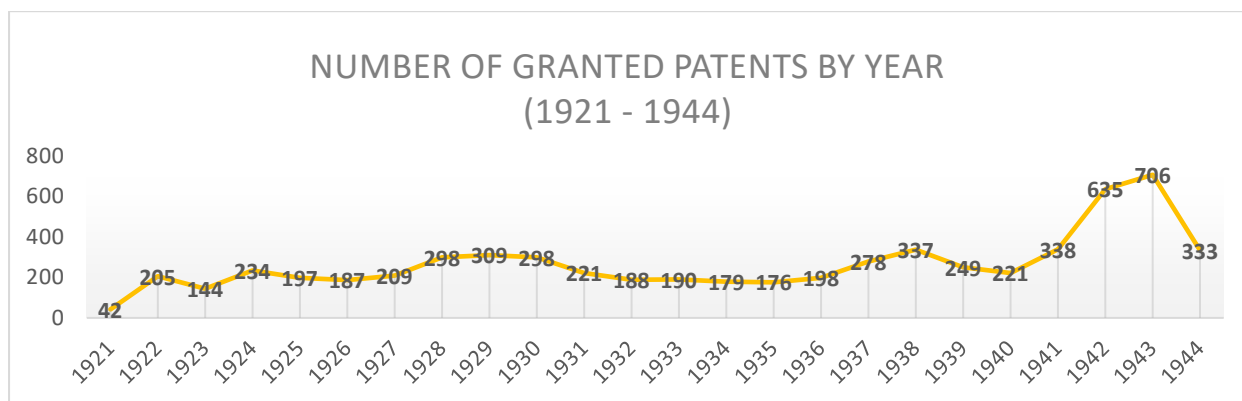

Fig. 5. Number of Patents Issued 1921–1944

Source: Tsonev, M., *Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention*, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1973

The years in which the largest number of issued patents was observed (over 300) were 1929, 1938, 1941, and in 1942 and 1943 they increased significantly, reaching 706 issued patents in 1943.

¹⁴⁴ Tsonev, M., *Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention*, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1973, pp. 174–175

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 174

In "History and Development of Legal Protection for Inventions," author Vladimir Vrana (a lawyer at INRA from 1948, who trained numerous patent specialists¹⁴⁶) writes regarding patent activity until 1944 that "The approximately 6,000 issued patents under the application system do not represent particular value and relate predominantly to objects for broad use and cosmetics, with most of them not having been applied in production." In his 1973 book "Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention," engineer Mladen Tsonev writes that inventions were not limited only to those mentioned by Vrana, but notes that "Bulgaria was unable to provide a field of activity for the Bulgarian inventor. That is why he invented not electronic tubes and television systems, but rubber shoes and incubators, stoves and cinnamon," which he attributes to the "pitiful and limited Bulgarian capitalist reality."¹⁴⁷

An example that the patent system of 1921 was still accepted in the country after the coup of 1944 and after the end of World War II is the informational booklet "*The Protection of Industrial Property and the Law Against Unfair Competition in Bulgaria*" published in 1947 by Adolf Haimoff, lawyer and patent representative. In it, he sets forth the provisions of existing legislation regarding commercial marks from 1904, patents from 1921, and unfair competition from 1940 (which also addresses the unlawful use of marks), as well as the ways to legally resolve disputes through court proceedings¹⁴⁸. The book was published in the same year that in October the law on the nationalization of enterprises was adopted and a new Constitution of the country was approved.

Below can be seen statistics on the number of patents issued in the period 1945–1948 (following the state coup of 1944). They went through the procedure of the 1921 law, since it takes time to adopt new legislation in the field of intellectual property.

In Figure 6, we can clearly see that there is a decline in 1945—the last year of World War II. This was followed by an increase in interest in patenting during the period of recovery from the war. Of the patents issued for the specified four-year period, 206 out of a total of 658 patents belonged to Bulgarian inventors¹⁴⁹, that is, slightly over 30 percent of the patents were Bulgarian. This is significantly more in percentage terms than those issued for the period 1921–1948

¹⁴⁶ Nenova, A., Brief History of Industrial Property Protection in Bulgaria, 60 Years of the Patent Office of the Republic of Bulgaria, Sofia, 2008, p. 9

¹⁴⁷ Tsonev, M., Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1973, p. 175

¹⁴⁸ Haimoff, A., The Protection of Industrial Property and the Law Against Unfair Competition in Bulgaria, Sofia, 1947

¹⁴⁹ Tsonev, M., Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1973, p. 293

mentioned above. We could attribute this fact to lower activity caused by the war being waged and disrupted economic processes.

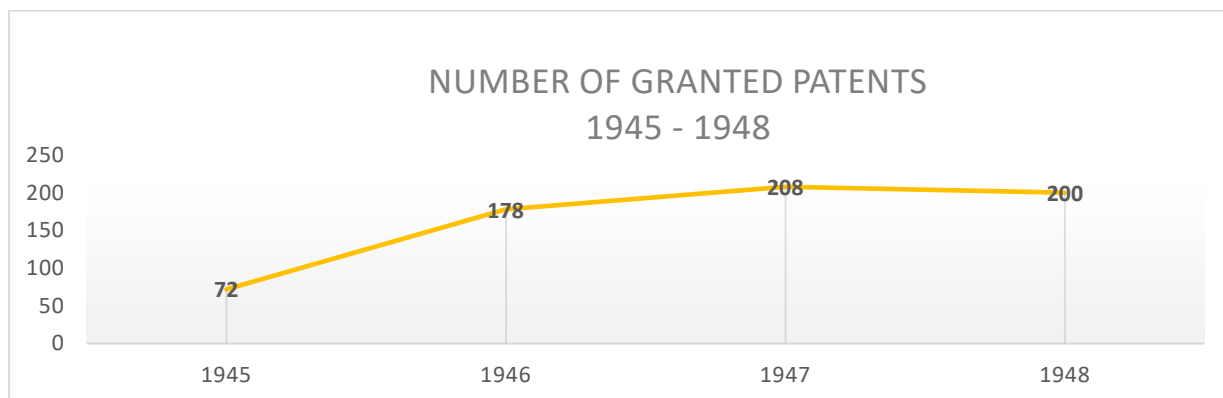

Fig. 6. Number of Patents Issued

Source: Tsonev, M., *Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention*, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1973

The existence of patent activity years after the coup of 1944, as well as after the adoption of a new Constitution of the country and the nationalization of enterprises, is due to the fact that the author's certificate was introduced as an object of industrial property with Decree No. 133 only in 1950.

During the reviewed period, we can note an increase in enterprises in Bulgaria, legislative regulation of patents for inventions and protection against unfair competition. A number of specialized magazines interested in inventorship and industrial property were observed, as well as individual people who published materials, such as Adolf Haimoff and his informational material on the legal regulation of the system. In such an examination of the history of industrial property in Bulgaria, it is necessary to mention the individuals who contributed to its establishment as a concept, economic, and legal instrument. One of the leading figures with a great contribution is Dr. Konstantin Katsarov, lawyer and doctor of law from the University of Bern, Switzerland. He defended his doctoral dissertation on the topic "The Expropriation Process according to Swiss Law" in 1920, when he was 22 years old¹⁵⁰. After his training, Katsarov opened a law office and

¹⁵⁰ Tsachevski, V., Konstantin Katsarov. *The Path to the Top*, Siela, Sofia, 2016, p. 40

an industrial property office in Bulgaria, immediately around the adoption of the first Bulgarian patent law.

He was an associate professor, and later an extraordinary professor of law at Sofia University. He was a member of the Higher Bar Council, as well as a member of the Institute for Trade Marks and Patents in London. After the coup of September 9, 1944, he was arrested twice. Once on suspicion of collaboration with the Gestapo, released due to lack of evidence. The second time was in 1953 with an accusation of espionage, receiving a sentence of 15 years in prison, which was overturned by the Supreme Court in early 1954. In 1956, he left for Switzerland, where he opened a consulting agency for industrial property. He is the creator of the Foundation "Konstantin and Zinoviya Katsarovi"¹⁵¹.

One of Dr. Katsarov's contributions to intellectual property in Bulgaria is his work "*Material Basis and Legal Nature of Industrial Property. Comparative Research and an Attempt at Theory in the System of Bulgarian Law*," whose first edition is from 1929. According to Prof. Veselina Maneva, this is the first monographic edition in the field of industrial property in the country¹⁵². In it, Katsarov presents the historical development of industrial property in the world, the origin of protection, its development in Bulgaria, the evolution of protection of trademarks and inventions. Dr. Katsarov's work is rare in its in-depth view of the legal development and aspects of industrial property¹⁵³.

A significant contribution of Konstantin Katsarov in the field of industrial property, with worldwide application and importance, is the *Patent Directory (Katzaroff's Patent Directory)* created by him in English in 1924. This tool for professionals in the field of intellectual property was created only three years after the country's accession to the Paris Convention and after the adoption of the first patent law. For its creation, Dr. Katsarov collaborated with national patent offices, ministries, industrial chambers, and specialists in the field of intellectual property from many countries. The Patent Directory contains information on countries from all over the world, such as population, currency, size of imports and exports, leading products (for example, iron ore, paper, chemicals, automobiles, etc.), a list of all industrial property representatives together with their addresses, as well as the main international conventions in the field. The Directory facilitates contacts between patent representatives from different countries, combining data on approximately 3,500 representatives, saving additional research work on the part of specialists.

¹⁵¹ Tsachevski, V., Konstantin Katsarov. *The Path to the Top*, Ciela, Sofia, 2016, pp. 19-20

¹⁵² Katsarov, K., *Material Basis and Legal Nature of Industrial Property*, New Bulgarian University, Sofia, 2023, p. 9

¹⁵³ *Ibid.*

The 1926 edition of the Directory contains information on 57 territories and provides even more information, such as the geographical, economic, political situation of the given country, the existing legislation in the field of industrial property and its key provisions, such as the requirements for obtaining and renewing protection and transferring rights over inventions, trademarks and designs. In the 1926 Directory, the industrial property representatives in the country are ten in number (nine of which are located in Sofia, and for one only the street is indicated, without the city). In Greece they are 9, in Yugoslavia - 18, in Romania – 16, in Turkey - 4, in France – 116 (including both individuals and offices)¹⁵⁴. It is possible that the number of representatives for individual countries is not exhaustive, as the representatives listed for Russia are only two, which despite its changed system after the October Revolution of 1917, has legislation in the field of industrial property. It is important to note that the legislation regarding patents, trademarks and designs in Russia is relatively new, respectively for patents from 1924, for trademarks from 1926 and for designs from 1924.

In Konstantin Katsarov's Patent Directory from 1926, it is indicated which are the most important agricultural and industrial products for the individual countries presented. For Bulgaria, these are grain, hides, cheese, wool, oil, eggs, tobacco, timber, fruits, etc.¹⁵⁵ For comparison, some of the listed products for Germany are coal, iron, steel, machinery, chemicals, musical instruments, products of silver and gold, watches, etc.¹⁵⁶ This in itself is indicative of the significant differences in industrial development.

Conclusions

The reviewed time period is characterized by a post-war period, economic difficulties caused by the "Great Depression," World War II, and fundamental changes to the political and economic system. During the 1940s, the country changed its economic model and developed a planned economy.

Despite the existence of patent legislation, it is not the result of Bulgarian legislative initiative or necessity arising from domestic industrial production, but was imposed through the Treaty of Neuilly. Several authors note the low technological level of patented inventions and the lack of their commercialization. Perhaps it should be emphasized that at the time of the creation of the patent system, Bulgaria has 43 years of state experience, only 13 of which as an independent

¹⁵⁴ Katsaroff, K., *Katsaroff's Patent Directory*, 1926, pp. 29-32

¹⁵⁵ *Ibid.*, p. 11

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 33

sovereign state. Between 1879 and 1944, the country has 65 years to develop entrepreneurship, production, and markets. A significant factor for the starting point from which the Third Bulgarian State began its development is the preceding nearly five-century rule by an empire, which is perceived as backward and apart from the scientific and technological achievements of Western Europe. The lack of higher-technology production and innovations during the reviewed period should be attributed to the still-developing industry and the lack of sufficiently accumulated experience.

With the change of the economic system, these processes are interrupted. Private initiative is eliminated, as well as the functioning of the industrial property system with respect to the usefulness of patents, due to the impossibility of generating private capital from their use. This undoubtedly had a negative impact on inventorship, which the system was originally created to stimulate.

References

1. Borisov, B., Borisova, B., Intellectual Property in Industry, Agriculture, Culture, Digital Environment and Computer Systems, Business with Traditional Knowledge, the Company's Balance as Long-term Intangible Assets, UNWE Publishing Complex, Sofia, 2015
2. Cholakov, S., Socio-Economic Characteristics of Bulgarian Industry – Yearbook of the Higher Commercial School – Varna, 1934–1935, Varna, 1936
3. Deneva, A., The Regulatory Framework of Bulgarian Industry – An Attempt to Cope with Economic Crises, Proceedings of the Center for Economic History and Research, Vol. IV, 2019
4. Dimitrov, M., The State and the Economy in Bulgaria 1919–1939, 2018
5. Haimoff, A., The Protection of Industrial Property and the Law Against Unfair Competition in Bulgaria, Sofia, 1947
6. Katsarov, K., Material Basis and Legal Nature of Industrial Property, New Bulgarian University, Sofia, 2023
7. Katzaroff, K., Katzaroff's Patent Directory, 1926
8. Keynes, J., The General Theory of Employment, Interest and Money, Princeps, 2001
9. Kostov, E., Veleva, L., Dimitrov, M., Penchev, P., Stoyanov, P., Introduction to Economic History, UNWE Publishing Complex, Sofia, 2013
10. Law Against Unfair Competition, 1940
11. Law on Obligations and Contracts
12. Magazine "Izobretatel," Organ of the Union of Inventors in Bulgaria, Year 1, No. 4, 1945
13. Nenova, A., Brief History of Industrial Property Protection in Bulgaria, 60 Years of the Patent Office of the Republic of Bulgaria, Sofia, 2008
14. Nenova, A., Information and Documentation on Industrial Property, University of Agribusiness and Rural Development "Economics" Publishing House, Sofia, 2005
15. Official Samsung website, link: Samsung.com
16. Official Statista website, link: Statista.com
17. Official TT Consultants website, link: <https://ttconsultants.com/articles/what-did-the-patent-landscape-of-samsung-electronics-look-like-till-2023/>
18. Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 20, 1883, revised in Brussels on December 14, 1900, in Washington on June 2, 1911, in The Hague on November 6, 1925, in London on June 2, 1934, and in Lisbon on October 31, 1958

19. Sarakinov, G., V. Vrana, International Cooperation in the Field of Inventorship, Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, Sofia, 1979
20. Stenographic Record from a session of the National Assembly, November 6, 1940
21. Stenographic Record of a session of the Grand National Assembly from December 24, 1947
22. The Persistence of American Independent Inventors, Official Smithsonian website, link: <https://invention.si.edu/invention-stories/persistence-american-independent-inventors>
23. Tsachevski, V., Konstantin Katsarov. The Path to the Top, Ciela, Sofia, 2016
24. Tsonev, M., Bulgarians – Inventors: From the History of Bulgarian Invention, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1973
25. Vrana, Vl., INRA and the Development of Inventiveness in Bulgaria, State Publishing House "Tekhnika," Sofia, 1988